

ՖԻՍԵՆԿԱ ՅԵՎ ՍԻՆԻՑԻՆ

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТ
ВОСТОЧНО-ЕВРОП
Академии Наук
СССР

ԿԵՐԱԽՈՏԵՐՆ ՈՒ
ՍԻԼՈՍԱՑՈՒՄԸ

1933

ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ «ՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍ»

631.56

Ֆ-62

ՖԻՍԵՆԿԱ ՅԵՎ ՍԻՆԻՑԻՆ

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
МАТЕМАТИЧЕСКИХ
НАУК
Академии Наук
СССР

ԿԵՐԱԽՈՏԵՐՆ

ՈՒ ՍԻԼՈՍԱՑՈՒՄԸ

Թարգմ. ՀՈՎՀԱՆՆԵՍՅԱՆ
ՅԵՎ Հ. ՄԱՅՄԱՆՅԱՆ

ՀՐԱՑԱՐԱԿՁՈՒԹՅՈՒՆ «ՀՅՈՒՍԻՍԱԹԻՆ ԿՈՎԿԱՍ»
ԻՌՍՏՈՎ-ԴՈՒ 1988 թ.

0 6 SEP 2013

Книгоиздательство
"Северный Кавказ"

56899-66

ՄՏԵՂՄԵՆԲ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԱՆՍԱՆՍԱԳԱՎՈՒԹՅԱՆ ԿԱՍԱՐ ԿԵՐԻ ԱՄՈՒՐ ԲԱԶԱ

Անասնապահությունը մեր յերկրամասի ժողովրդական անասնու-
թյան կարեվորագույն մասերից մեկն է հանդիսանում: Յերկրամասն
անասնապահական միեմենտի (մսի, բրդի, մաքրու յեմ պլև) ուժեղ մա-
սակարարողն է անբողջ Միւրքյան համար:

Բաժուն-բաժան, նվազ ապրանքային դյուրացիական անասնու-
թյունը չեր կարող ապահովել սոցիալիստական արդյունաբերության
պահանջներն անասնապահական մթերքների վերաբերմամբ: Իրա համար
16-րդ կուստամազումարը մասնանշեց, Վոր սոցիալիստական անասնա-
պահության զարգացումը պետք է ընթանա խոշոր անասնապահական
խորհանտեսությունների կազմակերպման և խոշոր կոլտնտեսային
ապրանքային ֆերմաների շինարարության գծով:

Միայն խորհանտեսություններն ու կոլտնտեսությունները կա-
րող են պլանային կարգով ապահովել ինչպես արդյունաբերության
համարի կարիքներն, այնպես էլ Միության աշխատավորական մասու-
ների մատակարարման ուժեղացման գործը: Միայն խորհանտեսու-
թյունների և կոլտնտեսային ապրանքային ֆերմաների (ԿԱՑ-երի)
հիման վրա կարելի յե անասնապահությունը լայնացնել և բարելավել
ցանի վոր խոշոր սոցիալիստական անասնությունները, հիմնվելով
աշխատանքի սոցիալիստական կազմակերպության վրա, ստեղծում են
գիտության և տեխնիկայի բոլոր նվաճումների անսահման կիրառման
հնարավորությունները:

Վերջին տարիներու յերկրամասը, անասնապահական խորհան-
տեսությունների և կոլտնտեսային ապրանքային ֆերմաների ծավալ-
ման զորժում հսկայական հաջողություններ է ձեռք բերել: 1982
թվի գարնանը խորհանտեսություններում և ԿԱՑ-երում արդեն
կար յերկրամասի անասունների ընդհանուր զանախի յեղջուրավոր
անասունների 31%՝ ը, վալխարներ 56%՝ ը և խոզերի 63%՝ ը: Հիմնված
էն 6844 կոլտնտեսային ապրանքային ֆերմաներ: Արդյախով ստեղծված է

գամյակում խորհեցեստուրյուններ յի վՄԹ-երի հետագա ծավալման համար:

Սորհոտեսուրյունները և կոլտնտեսային ապրանքային ֆերմաները հոտերի հետագա ծավալումը պետք է ընթանա յեղած հոտերի բազմացման յիվ դրոյից անասուններ գնելու ուղիով:

Համաժողովին հանձնարարական 17-րդ և յերկրային 7-րդ կուսկոնֆերանսները կենտրոնական խնդիր են դրել ամրապնդել սոցիալատնտեսապահութային հաջողութունները և աշխարհի ևս բարձրացնել նրա տնտեսական կազմակերպչական դրությունը: Դա նշանակում է, վար հոտերի ծավալման հետ միասին հարկավոր է աշխարհի լավ կազմակերպել և լուծել տնտեսական խնդիրները, աշխատելով աշխարհի սեծ քանակությամբ միտ և կաթ ստանալ, բարելավել արտադրութային վորակը, լրիվ կատարել արդիֆինպլանը:

Վատ խնամքն ու կերակրելը, քիչ մի ստանալը, ամուր և կայուն հերի բազայի բացակայությունը, կերերի խոշոր կորուստները, դիմադրկությունն ու անպատասխանատվությունը, անասունների հիվանդությունները, անասունների, մանավանդ խոզերի և հորթերի մեծ թվով կորստները, աշխատանքի վատ կազմակերպումը, մթերքների ծախսութունը և այլն, դեռ տեղ ունեն խորհոտնտեսություններում և կոլտնտեսություններում:

Մեր սոցիալիստական տնտեսություններում այդ բացերը արմատախիլ անելու վրա պետք է առանձին ուշադրություն դարձնեն խորհոտնտեսությունների բանվորները, կոլտնտեսականները, խորհոտնտեսությունների և կոլտնտեսային ապրանքային ֆերմաների մասնադետները և ղեկավարները:

Սոցիալիստական անասնապահարյան զարգացման յիվ նրա կազմակերպչական-էնեսեսական ամրապնդման վեռական պայմաններից մեկը բաժնոտակ կերի կայուն յիվ ամուր բազայի սեղծումն է:

Մթերքների խոշոր արտադրությունն ապահովելու համար, պետք է անասնին տալ բավական քանակությամբ զանազան տեսակի սննդաբար կերեր: Կոտ կերերի (խոտ, ծղոտ, մղեղ) հետ միասին պետք է տալ նաև հյուրալի կերեր (սիլոս, ճակնդեղ, զգում, քուսպ, ձմերուկ) և ուժեղ հատիկային կամ խնայող կերեր (քուսպ, թեփ, հատիկ և գոնազան կերերի խոտնուրդ): Այս բոլորը նկատի պետք է ունենալ խորհոտնտեսությունների և կՄԹ-երի համար կերի բազաներ կազմակերպելու ժամանակ:

Խորհեցեստուրյան ամեն մի բանվոր, ամեն մի կոլտնտեսակ ան. յիվ մանավանդ, ներքին ղեկավար կազմը, պեժ է իմանա կերի մասին կուսակցութային յիվ կառավարութային արած վարժումները, պեժ է իմանա, թե ինչպես պեժ է նիտ կատարել կերի կուլտուրաների մեղհումը, ինչպես

մեղհում կերի պատար պատասեղը, իմանա գր... լուծ յիվ սեղծիկ... վերջին նվ սնումն է յիվ կարողանա գործնականում դրանից կրտալը:

Կուսակցությունն ու կառավարությունը մի շարք վորոշումներ են կայացրել, վորոնք կոնկրետ կերպով մատնանշում են կերի բազան սեղծման միջոցառումները: Այդ նպատակով խորհոտնտեսություններն ու կոլտնտեսությունները ամենից առաջ պետք է գործնականում կենտեն գոյություն ունեցող բոլոր ագրոտեխնիկական և կազմակերպչական միջոցառումները: Դրա հիման վրա կարելի յե և հարկավոր է կերի կուլտուրաների ցա բար կեկնապասելի յիվ վորակը բարելավիլ:

Մեր կրորդ հնգամյակում մենք պետք է լայնացնենք Միության կերաբույսերի ցանքսերի տարածությունը լրացուցիլ 40 միլիոն հեկտարով, — սակ է ժողովում ընկ. Ցակոլիլը: Այդ լայնացման զգալի բաժինն ընկնում է Հյուսիսային և Կենտրոնական Մասերի ալը լրացումը յպետք է կատարվ իաշիվ հիմնական ապրանքային կուլտուր ների կրճատման (ցորենի, տեխնիկական մշակութային), կերի ցանքսատարածությունը պետք է աշխարհի ալը յայսպես. — խտացնել ցանքսերը, կրճատել վոչ ապրանքային կուլտուրաների (վարսակ, հնդկացորեն, կորեկ և այլն) ցանքը, բարելավել անարժեք հողերը և այլն:

Ցերկրամալի յերկրորդ հնգամյակը դնում է խնդիր անվաղ բերքատու բնական արոտատեղիները դարձնել ցանովիտ և նույնպես ավարակ սոցիալիստական վերակառուցումը այն հաջվով, վոր մեքենատրակտորային կայանները կարողանան ընդգրկել բոլոր կոլտնտեսությունները և հիմնականում ավարակ գյուղատնտեսական արտադրութային մեքենայացումը...

Սորհոտնտեսությունները պետք է լայնացնեն իրենց արտադրությունը բոլոր ուղղությամբ, ինչպես նաև տեխնիկական մշակութային և տնտեսապահութային գծով, ուժեղացնեն իրենց դերը վորպես արտադրութային սոցիալիստական կազմակերպման և գյուղատնտեսության մեղ բարձր մեքենայական տեխնիկայի և ժամանակակից գյուղատնտեսության և գոտեխնիկայի բոլոր նվաճումների կիրառման որինակը (Համկոմկուսի 17 ըդ կուսկոնֆերանսի բանաձևվերեց):

Կերաբույսերի պակասը վերացնելու համար (պակասը, վորն արդիք է հանդիսանում ցանքսերի հետագա լայնացման), հիմնված են ապրանքային և սերմերի լավ տեսակներ արտադրող հատուկ սեղծարարական խորհոտնտեսային և կոլտնտեսային միավորումներ:

Բացի դրանից, ամեն մի խորհոտնտեսության և կոլտնտեսության մեղ պետք է բազմամյա խտաբույսերի ցանքսերի ամբողջ տարածությունից հավաքել սերմեր, Բացի պլանային առաջադրություններից,

ամեն մի կորստնականություն և կորստեանութունն պետք է միամտաբար յարտադրուցուի ցանցանքից սերմերի համար թողնել աշխարհ տարածանության, վորի բերքը կարողանա ծածկել հաջորդ տարվա սերմերի բարձրը:

Բնական խոտեարք և արոտավայր ունեցող ամեն մի խորհանդեսություն և կորստեանություն պարտավոր է կազմակերպել վաղը խոտարույների (կորնգան, կապուլտ աովույտ, իչուվույտ, հասարակ սեղ, և այլն) սերմատակաբն:

Կերի բազան ամրագնդելու նպատակով, ամեն մի խորհանդեսություն և կորստեանություն պարտավոր է նաեղծելու կերապահանքի ֆունդ, վորը հավասար պետք է լինի կերի տարեկան տրուանքի 250 լին: Յերկրամասում, նմանապես և ամեն մի խորհանդեսության և կորստեանության մեջ, կերը պետք է ձեռք բերվի խիստ հաշվված պլանի համաձայն:

Վերոհիշյալ միջոցառումներն անցկացնելիս, առաջ են գալիս մի շարք դժվարություններ: Մի կողմից կուլակության մնացորդներն ու նրանց գործակալութունը կատարի դիմադրություն են ցույց տալիս այս միջոցառումների կիրառմանը, իսկ մյուս կողմից՝ սպորտուստայտ միջոցառումների կիրառմանը, և անհրաժեշտ է հանդիսանում զրված խնդիրների իրաներն ամեն կերպ արգելել են անհրաժեշտ է զանազան կանոններ, աշխատելով ինքնառաջ մատնել այդ դոքը և զանազան ցնել սոցանասնապահության դարգացման և ամուր կերային բազայի ստեղծման տեղերը:

Այդ փորձերին պետք է ուժեղ հակահորված հասցնել և ջգջելիկյան հաստատակամությունը, բանվոր դասակարգի և կորստեանականների միահամուռ ուժով կուսակցության և կոոպերատիվային դեկավարությունը հասարակ և գերակատարել անասնապահական ապրանքային մթերքների հանձնման պլանները:

ԽՈՏԱՐՈՒՅՄԵՐԻ ՑԱՆԿԱՆ ԽՈՏԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Մանր անհատական տնտեսության մեջ ամենատարածված և միայն կերը կալից մնացած կողմ կերերն էլին՝ աշխատադատի և գործնանացանի ծողտը և, լավագույն դեպքում, մղեղը և ջուսպը՝ հասարակ կեր անասուններին տալիս էլին բացառիկ դեպքում:

Անասուններին ամառ ժամանակ արածադնում էլին խոտ, անվաղ հողամասերի արոտավայրերում: Անասունների նման միջոցներով և մանուշակների և ամառային խնամքն առաջացնում են այն, վոր անասունները կիսագաղցած էլին մուռ և ցածր են նրանց մթերատվությունը:

Սնասուններին հին ձևերով խնամելը և համապատասխան առատությունը սոցիալիստական նոր ձևերով վարելու, վորովհետև

գեղարք և ապահովել անասունների բարձր պահպանմանը, վերջ կերպով ոգտադրոծելով հողի բնական հարստությունը:

Սոցիալիստական տնտեսության մեջ պետք է ոգտադրուցել և կալից մնացած կողմ կերերը, բայց այնպեսի ձևով ու այնպեսի խոտայրով ուրիշ կերերի նետ—սիլոսով, հատիկով, արմատապահանքով, վորոնք տալին ամենամեծ արդյունքը: Գետն և ոգտադրուցել նաև արածադնելու համար կողմ կերեր, բայց, նկատի առնելով նրանց ցածր անդարարությունը, անհրաժեշտ է նրանց հետ միառին ունենալ լավագույն կերերի ցանովի մշակույթների հողեր: Խոտի հիմնական աղբյուրները հանդիսացող բնական խոտեարքը տակիս է քիչ և վատ վորակի խոտ: Դրա համար պետք է նրան փոխարինել արհեստական բարձր վորակի հողերով:

Վերոհիշյալ հաստատելու համար համեմատենք անվար հողերի խոտերի և ցանովի խոտարույտ սուպանկայի բերքերը, գնահատելով բերքը կերային միավորներով՝ Հյուսս. Կովկասի պայմաններում (զյուլյատուս. փորձ, կայանի արդյունքի համաձայն 1 հեկտարից ցենտներներով) ըստ յերկրամասի կլիմայական դոտիների:

Ա.ՈՒՆ	Գ ո տ ա ի ն ն ք							
	Բնով		Անկայան խոտավայր		Զոր		Չափազանց չոր	
	Խոտ	Կերի միավոր	Խոտ	Կերի միավոր	Խոտ	Կերի միավոր	Խոտ	Կերի միավոր
Անվաղ հողեր բնակ. կերի խոտարույտից	15	7	9	5	7	4	6	3
Չուլտնի խոտեր	49	25	61	30	41	20	29	14

Աղյուսակի թվերը ցույց են տալիս, վոր բնական արոտավայրերը փոխարինելով արհեստականով, խորհանդեսություններն ու կորստեանությունները 2—3 անգամ կարող են ավելացնել կերի քանակը, ինչպես խոտով, այնպես էլ անհատուս նյութով (կերային միավորով):

Բացի ավելացումից պետք է ձգտել նաև, վոր այդ բերքերը տարինների ընթացքում կայուն լինեն:

Վորպեսզի սոցիալիստական անասնապահությունը լիովին ապահովված լինի կերով, պահանջվում է, վոր անկայուն կերի բազան դասուս կայուն, թույլ չտալով քանակի և վորակի մեջ խիստ աստատ նումներ:

Չափառատային խոտարքի և արոտատեղի փոխարինումը պետք է լինի ի հաշիվ բերքով կայուն և յերաչափ դեմ դիմացիուն կերային:

խոտաբույսերի Գիտությունը այդ կայունության ամրապնդման և բերքի ավելի բարձրացման համար պետք է ձեռք առնի միջոցառումները

Սակայն վերոհիշյալը չի կարելի այնպես հասկանալ, վոր միանգամայն մեկ յերկու տարվա ընթացքում բոլոր բնական կերի հողամասերը պետք է հերկել և ցանել կերաբույսերի Բայց կարևորագույն միջոցառումների (սերմով, սերենաներով և այլն ապահովելը) անցկացնելն անհրաժեշտ է այժմյանից սկսել:

Կերաբույսերի ցանքը մինչև վերջին ժամանակներս յերկրամասում ցանքսի տարածության 20% ից պակաս էր, և միայն 1930 թվից սկսած խորհանտեսությունների և կոլտնտեսությունների հիման վրանրանց տարածությունը սկսեց արագ աճել: 1922 թ. նա աճել է համեմատած 1930 թ. հետ յերկու անգամ, իսկ 1913 թ. հետ 30 անգամ: Ցանքսի տարածության աճումը վերջի տարիներում և Ձ-րդ հնգամյակի վերջում յերևում է հետևյալ աղյուսակից:

Աղյուսակ № 2

Մտնեսակում կերաբույսերի տարածության ամուսը Հայաս. հովիտում.

	1913		1930		1931		1932		1937	
	Հեկտար հարմար	Ցանքի տարածութ. 0/0	Հեկտար հարմար	Ցանքի տարածութ. 0/0	Հեկտար հարմար	Ցանքի տարածութ. 0/0	Հեկտար հարմար	Ցանքի տարածութ. 0/0	Հեկտար հարմար	Ցանքի տարածութ. 0/0
Բանջարանոցային արմատավորներ	30,0	0,25	250,1	2,1	51,9	0,43	99,5	0,75	150,0	1,0
Միլատային	—	—	—	—	135,2	1,1	175,7	1,35	330,0	2,1
Ցանովի խոտաբույսեր (վորդես խոտ)	—	—	—	—	306,2	2,5	649,1	5,0	920,0	6,0
Ցանովի խոտեր արածացնելու համար	—	—	—	—	262,0	1,6	107,1	0,8	1300,0	8,5
Ընդամենը	30,0	0,25	250,1	2,1	695,3	5,74	1081,4	8,0	2700,0	17,6

Մտաբույսերի ցանքսերի լայնացումը նրանց բերքատվության բարձրացման ծրագրումը խորհանտեսությունների և կոլտնտեսությունների անտանապահության համար ստեղծելույն իսկական կայուն կերի բազա: Բացի դրանից, խոտաբույսերի ցանքսերի կիրառումով, ցանքսաշրջանառության մեջ հացաբույսերի և խոտերի ուղիղ կապակցություններ, զգալի չափով լուծվում է մուլախոտերի և վնասատուների դեմ պայքարելու կարևորագույն խնդիրը:

Ցանովի խոտաբույսերի առավելությունը բնականի հանեղալ կայունում է նրանում, վոր ցանովի խոտը ստացվում է մաքուր և անառանջ դրեթն առանց մնացորդի ուտում է մինչև վերջ: Բնական խոտը պարունակում է իր մեջ մեծ տոկոսով չուսվող դանազան խոտեր, վորոնք մնում են վորպես անպետք մնացորդ: Հաճախ բնական արոտաօեղերում բանում են թունավոր և վնասակար խոտեր, վորոնք չեն լինում ցանովի խոտաբույսերի հողերում:

Բնական խոտահարքների փոքր արտադրողականությունը մեծ չափով կախում ունի նրանից, վոր խոտերի հասուն սնումը լինում է դանազան ժամկետներում (որինակ, հասարակ սեզը հավաքվողում է, իսկ մինչև այդ ժամանակ դաշտախոտն արդեն սերմ է տ [իլ և չորացել): Աճումը կատարվում է անհավասար (մի մասը չորանում, սերմ է կապում, իսկ մյուսները շատ քիչ են աճած լինում) դրա հետևանքով կերի վորակն ու քանակն իջնում է:

Ցանովի խոտաբույսերի խոտերի սննդաբար նյութերը սովորաբար ավելի շատ են, քան բնական խոտերինը: Կան մի շարք ցանովի խոտաբույսեր (կորնգան, աովույտ, իշաովույտ և այլն), վորոնց խոտը, յեթև նա խնամքով է հավաքված, իր սննդաբարությունը հետ չի մնում հացահատիկներից:

Արհեստական, ցանովի խոտերը և արոտավայրերը պետք է հատկապես լայն ծավալ ստանան յերկրամասի այն շրջաններում, ուր ամբողջ հողը հերկված է, այսինքն վորտեղ բնական խոտահարքն ու արոտները քիչ են:

ԿԵՐԱԲՈՒՅՍԵՐԻ ԽՄԲԵՐԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄՆ ԼՍՏ ՅԵՐԿՐԵՄԱՍԻ ԳՈՏԻՆԵՐԻ

Կերաբույսերն իրենց հատկություններով լինում են զանազան տեսակի և բաժանվում են հետևյալ խմբերի:

Միամյա գառնաճուղի, վորոնք դարգանում են միայն մի ամառվա ընթացքում և հաջորդ տարում նրանք նորից ցանվում են: Իրանք են սուղանի խոտը, սորգոն, վարսակը, վիկան, յեղիտացորենը, մողարը և այլն:

Միամյա աճաճաճաճ կեռաբույսեր, ինչպես և աշնանաճան հացահատիկը, ցանվում են ուշ աշնան, զարգանում են և վաղնաճում մի տարվա ընթացքում (աշնանացան վիկա, աշնանացան գոնգեղ, հաճար և այլն):

Բազմամյա խոտեր, վորոնք մի անգամ ցանվելով, աճում են մի քանի տարի (2-ից մինչև 20): Այդ խոտերին են վերաբերում աուվույտը, կորնգանը, խրտոցակը, սեյը և այլն:

ՎԵՐԱՐՈՒՑԱՆԻ ՄՅԱԿՄԱՆ ՑԵՆՆԻԿԱՆ

Ս Ո Ւ Դ Ա Ն Կ Ա

Սուղանկան առաջին անգամ Հյուսիսային Կովկաս երկրներում 1915 թվին, բայց նրա ցանքը լայն տարածություն է գտել 1921 և 1924 թվերի յերաշտի տարիներից հետո, յերբ պարզվեց, վոր սուղանկան յերաշտին դիմացող և բերքատու խոտաբույս է: Ներկայումս մեր յերկրամասում սուղանկայի տարածությունն անշեղորեն աճում է:

Յերաշտի դիմացկանությամբ և պահանջկող չլինելով, սուղանկան կարող է գրավել առաջին տեղերից մեկը և կարող է մշակվել գրեթե ամբողջ յերկրամասում: Միմիայն շատ չորային վայրերում նա այնքան էլ հուսալի չէ, այդ պատճառով այդպիսի տեղերում աճելի լավ է մոզար ցանել:

Նկ. 1. Սուղանկա

Սուղանկան բավականին պահանջկատ է ջերմության վերաբերյալ, և լավ է աճում յերկարատև ամառ յեղած վայրերում: Ձերմության անբավարարության դեպքում, որինակ՝ Միուսթյան Հյուսիսային մասում, սուղանկան զանդաղ և աճում, ապիս է ցածր բերք և մեկ անգամից ալիելի չի հնձվում, իսկ սերմերը բնավ չեն հասունանում: Հյուսիսային կողմից բոլոր շրջաններում սուղանկայի համար ջերմությունը լիովին բավարար է:

Սուղանկան ճեղքի մեկ տեսակ է համը կոչում չէ: Նա հաշտորությամբ աճում է ամեն տեսակ հողերում, բայց ալիելի լավ բերք է ստացվում կավախառն սեփականողերում: Յերկրամասի հողերի մեծ մասը պիտանի յե սուղանկայի մշակման համար: Նա չի աճում միայն չափազանց ամուր, խոնավ և ուժասպաս ինչպես նաև աղահողերում: Սուղանկան հողի մեջ խորը լինող արմատներ ունի, վորանցով նա ներքին շերտերից խոնավություն է քաշում, դրա համար հարկավոր է վոր հողն արմատների համար դյուրաթափանց լինի:

Արտաքինով սուղանկան շատ նման է սորգոյին, վորի ցեղակցըն է հանդիսանում և հեշտ է նրան խառնվում: Նկատի առնելով այդ հանգամանքը, սուղանկայի և սորգոյի սերմադուրն և մանավանդ տեսակավոր ցանքը պետք է կատարել իրարից 500 մետրից վոր պակաս հեռավորության վրա:

Սուղանկայի ցողունը նման է սուղանկի ցողունին, բայց ալիել բարակ և նուրբ է, աճում է մինչև 1½—2 մետր, իսկ նպաստավոր պայմաններում մինչև 2½ մետր: Բույսն ուժեղ թփակավում է. մի թուփը ապիս է մինչև 40—50 և ալիել ցողուններ:

Սերմերի վատ խնամելու դեպքում ուժեղ նվազում է նրանց բերունությունը, դրա համար հարկավոր է ցանքից առաջ քննել նրանց բերունությունը և նվազեցման դեպքում ցանքի նորման ալիել լացնել:

ԽՈՏԻ ՑԵՆՆԱՐԱՄՅԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԱՐՎԵԼԻՔ ԱՅՐՈՏՆԵՆՆԻԿԱՆ

Հողի մեծ կուլմբ.—Սուղանկայի համար հարկավոր է աշնանից վարել 14—16 սմ խորությամբ: Վաղ զարնան վարած հողը պետք է փոցխել: Յեթե մինչև ցանելը վարած հողը ծածկվում է մոլախոտերով, հարկավոր է 4—5 սմ խորությամբ նորից վարել, կարատելով մոլախոտերը, իսկ հետո փոցխել, վորպեսզի հողի խոնավությունը պահպանվի և մոլախոտերի ֆացորդները մաքրվեն: Սուղանկայի համար պետք է հատկացնել ալիել մաքուր հողեր և մշակումը կատարել զարնան. վաղ զարնան վարել, հետո փոցխել և նորմալ ծածկատում ցանել:

Ցամեխը: Սուղանկայի սերմերը ծլում են միայն բարձր ջերմության տակ, մոտ 15 աստիճան՝ ըստ Յելսինսկի, դրա համար ցանքը պետք է կատարել տաքացած հողի մեջ: Սառը հողի մեջ սերմերը չեն ծլում և հաճախ փոտում են: Հյուսիսային շրջանների համար ցանքի ամինալավ ժամանակն է ապրիլի վերջը, հարավային շրջանների համար՝ մայիսի սկիզբը: Ցանքը կատարվում է սովորական շարքացան: մեջնայով: Խոտի համար արվում է համառարած և լայնաշարք ցանք:

Յերկրամասի խոնավ գոտում ցանքը կատարվում է համառարած, մի հեկտարին 20—23 կիլոգրամ սերմ՝ 2—3 սանտիմետր խորության մեջ ցանելով:

Կիսախոնավ գոտում ցանքը պիտի կատարել լայնաշարք՝ իրարից 60 սմ հեռավորությամբ, ցանելով մի հեկտարում 18 կիլոգրամ սերմ, 2—4 սմ խորությամբ:

Յերաշտային դոտիններում նույնպես լայնաշարք—60 սմ վրա, հեկտարին 15 կիլոգրամ սերմով, 3 սմ խորությամբ: Ցանքից առաջ պետք է ուշադրությամբ քննել ցանիչը, ցանքի նորման վորոշելու համար, վորպեսզի խիտ կամ նոսր ցանք չլինի: Խիտ ցանքը սերմերի անոցում ծախս է հանդիսանում և հաճախ նվազեցնում է բերքը:

Ցամեխի խոնավ գոտում կայնաշարք ցանքից ժամանակ մոլախոտերի քաղցանը և շարքամիջերի վիթրոնացումը կատարվում է ձիաքարը, տրակտորաքարը կամ ձեռքի փոցխելով:

Առաջին քաղհանը կատարվում է սուղանկայի (և մուխոտերի) ծիլերի հայտնվելուց հետո, այսինքն՝ 10—12 որ ցանկելուց հետո: Յեթն ցանքսերը ծածկվում են մուխոտերով, կատարվում է լրացուցիչ քաղհան, սովորաբար 2—3 շաբաթ հետո: Ծիլերի հայտնվելուց հետո սուղանկան շատ դանդաղ է զարգանում, վորովհետև նա առաջին հերթին կաղմում է արմատային սիստեմը: Այդ ժամանակաշրջանում մուխոտերը նրան հեշտությամբ հասնում և խեղդում են: Այդ շրջանում հատկապես կարևոր է ժամանակին քաղհանը: Հետագայում սուղանկան արագ բարձրանում է և ինքն է խեղդում մուխոտերը: Սովորաբար բավական է լինում մի յերկու քաղհան:

Բերեհա հավաքը չոր խոտի համար: Ծիլերի հայտնվելուց մոտավորապես 1½ ամիս հետո սուղանկան սկսում է դուրս տալ հուրաններ, վորը կատարվում է վոչ համերաշխաբար և ձգձգվում է 1½—2 շաբաթ: Հուրանները դուրս տալուց հետո, սուղանկայի ցողուններն սկսում են կոշտանալ: Այդ պատճառով չոր խոտերի համար բերքատեղիները պետք է կատարել հենց վոր յերևան դան հուրանները: Հընդին ուշացնելու դեպքում, իջնում է նաև հետագա հունձքերի բերքը:

Յերկրորդ հունձքը կատարվում է առաջինից ավելի, քան մի ամսից հետո: Յերրորդ հունձքը կատարվում է ողոստոսի կամ սեպտեմբերի վելջին. յեթե աշնանախոտը (հարելուց հետո բսած խոտը) հասկացված չէ արոտավայրի համար:

Խոտը հնձելուց հետո հարվավոր է լավ չորացնել նախ շաբաթում, ապա բակերում և մեծ դեղերում: Սուղանկայի մշակման բոլոր աշխատանքները կարելի յե լիովին մեքենայացնել, վորն ուժեղ կերպով իջեցնում է խոտի ինքնարժեքը, միևնույն ժամանակ հեշտացնում կոլտնտեսության մեջ կայուն կերի բաղայի ստեղծումը:

Ինչ վերաբերվում է սուղանկայի խոտի բերքատվության, Հյուսիսային Կովկասի փորձնական հիմնարկների տվյալների համաձայն՝ միջին բերքերը տատանվում են մի շաբաթ տարիներում 29-ից մինչև 61 ցենտներ հեկտարից, վոր կախված է կլիմայական և այլ պայմաններից:

Սուղանկայի սերմեր սօսանալը: Խոտաբույսերի ցանքսերի տարածության աճումը պահանջում է խորհրդային և կոլեկտիվ ամեն մի տնտեսության մեջ սերմերի արտադրությունը: Վորպեսզի տնտեսությունը սերմերով էաջողությամբ և հաստատապես ապահովվի պետք է ունենա հատուկ ցանքս:

Սուղանկայի սերմերի բարձր բերք ստանալու համար հարկավոր է պահպանել հետևյալ ազդրոտեխնիկական կանոնները:

Ցանքան տնպայման կատարել 60—60 սմ հեռավորությամբ շաբաթամիջերով:

Ամառվա ընթացքում շաբաթից շաբաթ քաղհանել ու փխրունացնել: Հեկտարին ցանել 8—10 կիրադրամ: Սերմերի համար բերքահավաք կատարել հնձիչ մեքենաներով, խուրձագործներով կամ կոմբայներով: հուրանների մեծ մասի հասունանալուց հետո: Սերմերի թափվելու փասից խուսափելու համար կարիք չէ սպասելու, վոր հուրանները հասունանան:

Բարդերում լավ չորացնելուց և դիզելուց հետո, կալը կատարել հացահատիկային կալիքներով, ընտրելով նրանց համար հատուկ մազեր: Կալից հետո մեում է կոշտ ծղոտ, սովորաբար կերի համար քիչ պիտանի: Իրա համար մանրացված տերեվներից բաղկացած մեղրը հանդիսանում է լավ ուտվող և սննդատու կեր:

Սուղանկայի սերմերի բերքը, Հյուս. Կովկասի փորձնական հիմնարկների տվյալների համաձայն, լատ դոտինների, հետևյալն են՝ խոնավ դոտիներում — 16 ցենտներ, կիսաչորային՝ 8 ցենտներ և չորային՝ 6,4 ցենտներ հեկտարից:

Մ Ո Ք Ա Ր

Մոզարն իր արտաքինով նման է հասարակ կորեկին (տես ներկար ԱԶ): Մոզարի ցողունը համուտ է մինչև 1 մետր բարձրությամբ:

Տերեվները լինում են լայն, մութ-կանաչ, մազոտ: Ուժեղ թփակալվող բույս է, սերմերը մանր են (կորեկի սերմերից 2—3 անգամ մանր):

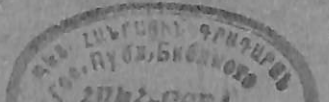
Սերմերի դույնը, լատ տեսակներն, զանազան են՝ սպիտակ, դեղին, կարմիր, նարնջագույն, սև: Հյուսիսային Կովկասի համար ամենահարմարը՝ կարմիր, հասարակ մոզարն է և սպիտակալիքներով: Առաջինն ավելի բերքատու յե, բայց յերկրորդը տալիս է ավելի նուրբ և ավելի փափուկ խոտ և արագ է հասունանում:

Մոզարի արմատներն ուժեղ զարգացած են: Մոզարը յերաշտին լավ է դիմանում և յերկրամասի խիստ չորային վայրերի (արևելյան և հարավ-արևելյան մասերի) համար ամենալավ խոտաբույսն է հանդիսանում: Չերմության, հողի, ինչպես նաև սկզբնական զարգացման վերաբերյալ մոզարն իր պահանջներով շատ նման է սուղանկային:

Մոզարի համար հողի մտակումը պետք է լինի աշխպես, ինչպես և սուղանկայի համար:

Նկ. 2. Մոզար:

Յամէսը կատարվում է լավ տաքացած հողում, Սառը հողում մոզարը բուսնում է շատ դանդաղ և վոչ համբերաշխ: Յանքսի ամենալավ ժամանակը՝ ապրիլի վերջն ու մայիսի սկիզբն է: Յանքսը կատարվում է ձիաքարը կամ տրակտորաքարը շարքացանիչներով—համատարած կամ լայնաշարք: Սերմերը պետք է ցանել 2—3 սմ խորութեամբ: Չոր հողամասում ավելի խորը կարելի յի ցանել: Չորային գոտան գառնան և սերմերը կարծրանան: Կալսի ժամանակ հատիկների տակ համատարած ցանքսի համար պետք է ցանել հեկտարին 18 կգ թափվելուց խուսափելու համար հարկավոր է իջեցնել կալսի մեքենայի դեկը:

Յամէսերի խճամէք նուշին է, ինչ վոր սուղանկայի ցանք սերմերը:

Խոտի համար բերանավաքը կատարվում է հուրանների դուրս գալուց առաջ կամ սկզբում, վորը լինում է հունիսի վերջին—հուլիսի սկզբին, այսինքն հացահատիկների հետ միաժամանակ: Տնտեսական տեսակետից ժամկետն անհարմար է, վարովհետև զուգադիպում է խորհրդային և կոլեկտիվ տնտեսութեւոնների ամենաշտապ-աշխատանքներին հետ: Այդ բացը հարթվում է տնտեսութեւոն մեջ կոմբայնների աշխատանքով:

Մոզարի բերքահավաքն ուշացնել չի կարելի, վորովհետև ուշացնելու դեպքում խոտը շատ է կոշտանում: Յերկրորդ հունձը կատարվում է մոտավորապես ոգոստոսի միջին: Յերբեմն յերկրորդ հունձը չի լինում: Այդ պատահում է անբարենպաստ յերաշտի տարիներում և առաջին հունձըն ուշացնելու դեպքում:

Մոզարի խոտի բերքը լինում է հեկտարից մինչև 32 և նուշինակ 64 ցենտներ: Խոնավ շրջաններում մոզարը տալիս է ավելի բարձր խոտի բերք, քան չոր շրջաններում, բայց այնուամենայնիվ դիջում է մյուս խոտաբույսերին:

Մոզարի խոտը ջիչ կոշտ է, դրա համար ել ավելի պիտանի յի յիջուրավոր անասունների համար, թեյով մյուս կենդանիներն էլ ախորժակով ուտում են:

Մոզարի սերմեր սեամալը: Մոզարը սերմի մեկ բերք է տալիս, դրա համար ել նա հաճախ մշակվում է վորպես հատիկային բույս (կորեկի, ձավարի): Միջին հաշվով հեկտարից ստացվում է 7—8 ցենտներ սերմ, յերբեմն բերքերը հասնում են 20 ցենտների: Մոզարի ցանքսի համար շատ սերմեր հարկավոր չեն, այդ պատճառով խորհրդային և կոլեկտիվ տնտեսութեւոններում սերմերի համար կարելի յի ցանել անհրաժեշտ տարածութեւոններ:

Սերմի համար մոզարի ցանքսը հարկավոր է կատարել 60 սմ բոշնութեւոն լայնաշարքով (կարելի յի թույլ տալ ավելի նեղ շարքամիջեր—26 սմ այդ դեպքում շարքամիջերի քաղհանը պետք է ձեռքի քաղհանիչով կատարել):

Սերմի նորման վորոշվում է 12—16 կգ հեկտարին. ամառային թաքցրում կատարվում է պարբերական ցաղհան և փխրունացում, սայած թե մոլախոտերն ինչպես են անում:

Բերքահավաքը կատարել սովորական հացահատիկների հավաքման մեքենաներով այն ժամանակ, յերբ հասկերը դորը կարծրանան: Կալսի ժամանակ հատիկների թափվելուց խուսափելու համար հարկավոր է իջեցնել կալսի մեքենայի դեկը:

Ս Ո Ր Գ Ո

Սորգոն ցանվում է հատիկի, սիլոսի խոտի համար: Սորգոյից կապում են ավելներ և յեփում են ճորձակը: Մշակման նպատակների համաձայն պետք է ընտրել հատուկ տեսակները:

Արտաքին տեսքով (տեսնկ. 3) սորգոն շատ նման է բուն կորեկին: Սորգոյի ցողունը հարթ է, միջուկն ամբողջութեւոն լցնում է ցողունի միջին մասը և ըստ տեսակի, պարունակում է իր մեջ շատ կամ քիչ քանակութեւոն շաքար: Տերեւները յերկար են և լայն:

Սորգոյի հատիկը 2—3 անգամ ավելի մեծ է բուն կորեկից և լինում է մերկ (առանց մաշիկի) կամ ծածկված և մաշկով: Սորգոյի արմատային սխտանը խիստ զարգացած է: Սորգոն անման ժամանակ ջիչ շուր է գոլորշիացնում, այդ պատճառով լավ է տանում յերաշտը և պատկանում է յերաշտին լավ դիմացող բույսերին: Սորգոն Հյուսիսային կովկասի չորային ուայոնների կարեվորագույն և ամենահուսալի մշակութեւոններից մեկն է:

կ. 3. Սորգո

Սորգոյի ամենատարածված և խոտի մշակման համար ամենապիտանի տեսակները հետեւյալներն են—«վաղ սաթ»-ը, «հանգստի նարնջագույնը», «կոլեկտիվ սորգոն», «սև հասարակը», «կաֆրյան» և մի քանի այլ տեսակները:

Սորգոյի ծանր, թզուկ տեսակները տալիս են մեծ քանակութեւոն կանաչ դանդված, դրա համար ել խոտի և սիլոսի համար ջիչ են պիտանի:

Սորգոն հողի նկատմամբ պահանջկոտ չէ, լավ է անում ավազոտ, նուշինակ աղոտ հողերում: Սորգոյի համար ամենալավ հողերն են ավազախոտ-սեահող, ավազախոտ և կավախոտ հողերը: պիտանի չին՝ պինդ, սառը և խոնավ հողերը:

Յամբար կատարվում է լավ տաքացած հողում: Սառը հողում մոզարը բուսնում է շատ դանդաղ և վոչ համբարշխ: Ցանքսի ամենալավ ժամանակը՝ ապրիլի վերջն ու մայիսի սկիզբն է: Ցանքսը կատարվում է ձիաքարը կամ տրոսկոտրաքարը շարքացանիչներով—համատարած կամ լայնաշարք: Սերմերը պետք է ցանել 2—3 սմ խորութեամբ:

Չոր հողամասում ավելի խորը կարելի յե ցանել: Չորային գոտում համատարած ցանքսի համար պետք է ցանել հեկտարին 18 կգ կիսաշորային գոտում՝ 15 կգ:

Յամբարի խմամբը նույնն է, ինչ վոր սուգանկայի ցանքսերինը:

Խոտի համար բեժանավաթը կատարվում է հուրանների դուրս գալուց առաջ կամ սկզբում, վորը լինում է հունիսի վերջին—հուլիսի սկզբին, այսինքն հացահատիկների հետ միաժամանակ: Տնտեսական տեսակետից ժամկետն անհարմար է, վորովհետև զուգադիպում է խորհրդային և կոլեկտիվ տնտեսութունների ամենաշտապ-աշխատանքների հետ: Այդ բացը հարթվում է տնտեսութան մեջ կոմբայնների աշխատանքով:

Մոզարի բերքահավաքն ուշացնել չի կարելի, վորովհետև ուշացնելու դեպքում խոտը շատ է կոշտանում: Յերկրորդ հունձը կատարվում է մոտավորապես ոգոստոսի միջին: Յերբեմն յերկրորդ հունձը չի լինում: Այդ պատահում է անբարենպաստ յերաշտի տարիներում և առաջին հունձն ուշացնելու դեպքում:

Մոզարի խոտի բերքը լինում է հեկտարից մինչև 32 և նույնիսկ 64 ցենտներ: Խոնավ շրջաններում մոզարը տալիս է ավելի բարձր խոտի բերք, քան չոր շրջաններում, բայց այնուամենայնիվ գիջում մյուս խոտաբույսերին:

Մոզարի խոտը քիչ կոշտ է, դրա համար ել ավելի պիտանի յե յեղուրավոր անասունների համար: Թեյով մյուս կենդանիներն ախորժակով ուտում են:

Մոզարի սերմերը ստամալը: Մոզարը սերմի մեծ բերք է տալիս, դրա համար ել նա հաճախ մշակվում է վորպես հատիկային բույս (կորեկի, ձավարի): Միջին հաշվով հեկտարից ստացվում է 7—8 ցենտներ սերմ, յերբեմն բերքերը հասնում են 20 ցենտներին: Մոզարի ցանքսի համար շատ սերմեր հարկավոր չեն, այդ պատճառով խորհրդային և կոլեկտիվ տնտեսութուններում սերմերի համար կարելի յե ցանել անհրաժեշտ տարածութուններ:

Սերմի համար մոզարի ցանքսը հարկավոր է կատարել 60 սմ բոյնութեամբ լայնաշարքով (կարելի յե թույլ տալ ավելի նեղ շարքամիջեր—20 սմ. այդ դեպքում շարքամիջերի քաղհանը պետք է ձուլել զարհանիչով կատարել):

Սերմի նորման վորտիվում է 12—16 կգ հեկտարին. ամառից յեթացքում կատարվում է պարբերական քաղհան և փխրունացում, այսպե թե մոլախոտերն ինչպես են աճում:

Բերքահավաքը կատարել սովորական հացահատիկների հավաքան մեթոդներով այն ժամանակ, յերբ հասկերը դուր կարճատև ժամանակ և սերմերը կարծրանան: Կալսի ժամանակ հատիկների քաղհանը խոստովելու համար հարկավոր է լջեցնել կալսի մեթոդային դեկը:

Ս Ո Ր Գ Ո

Սորգոն ցանվում է հատիկի, սիլոսի խոտի համար: Սորգոյից լավագույնը են ավելներ և յեփում են ճորձակը: Մշակման նպատակի համաձայն պետք է ընտրել հատուկ տեսակները:

Սրտաքին տեսքով (տեսնկ. 3) սորգոն շատ նման է բուն կորեկին: Սորգոյի ցողունը հարթ է, միջուկն ամբողջութեամբ լցնում է ցողունի իջին մասը և ըստ տեսակի, պարունակում էր մեջ շատ կամ քիչ քանակութեամբ: Սերմերը յերկար են և լայն:

Սորգոյի հատիկը 2—3 անգամ ավելի է բուն կորեկից և լինում է մերկ (առանց մաշկի) կամ ծածկված է մաշկով: Սորգոյի արմատային սիստեմը խիստ զարգացած է: Սորգոն աճման ժամանակ քիչ շուրջողրչեացնում, այդ պատճառով լավ է աճում յերաշտը և պատկանում է յերաշտին լավ դիմացող բույսերին: Սորգոն կյուսահոսային հովիտային շորային ուայոնների կարեկորագույն և ամենահուսալի մշակութաներից մեկն է:

Կ. 3. Սորգո

Սորգոյի ամենատարածված և խոտի մշակման համար ամենապիտանի տեսակները հետևյալներն են—«վաղ սաթ»-ը, «Վանդախ կարնիջագույնը», «կոլեկտիվ սորգոն», «սև հասարակը», «կաֆրյան» և մի քանի այլ տեսակները:

Սորգոյի ծանր, թզուկ տեսակները տալիս են մեծ քանակութեամբ կանաչ գանդված, դրա համար ել խոտի և սիլոսի համար քիչ են պիտանի:

Սորգոն հողի նկատմամբ պահանջկոտ չէ, լավ է աճում ավազա, սոճիիսկ աղոտ հողերում: Սորգոյի համար ամենալավ հողերն են ավազախոտ-սևահող, ավազախոտ և կավախոտ հողերը: Կատարել են պիտանի, առը և խոնավ հողերը:

Ջերմութեան նկատմամբ սորգոն, ինչպես և սուսանկան պահանջ-
կող չեն Սորգոն լավ է աճում տաք և յերկարատե ամառով վայրե-
րում, իսկ ցուրտ և կարճատե ամառով վայրերում սորգոն շատ գուն-
դաղ և անուժ, ապիս և կանաչ զանգվածի ցածր բերք և չի հասու-
նանում հատիկը:

Ինչ վերաբերվում է վերոհիշյալ տեսակներին, նրանք Հյուսիս-
այսին Կովկասում ապիս են խոտի և հատիկի լավ բերքեր:

ՄՇԱԿՄԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Հողի մեծագույնը նույնն է, ինչ և սուսանկայի համար:
Ծամեք: Սորգոյի սերմերը պետք է ցանել միմիայն բավական
հին տաք հողերում (12—13 աստ. ըստ Յելսիուսի): Գաղ հողում սեր-
մերը յերկար ժամանակ չեն ծլում, փտում են կամ վնասվում միջատ-
ների թրթուրներից: Սորգոյի վաղ ցանքը փառանգավոր է նաև այն
պատճառով, վոր նրա ծիւրը վախճնում են ցրտերից:
Ցանքի ամենալավ ժամանակն է հյուսիսային շրջանների համար
մայիսի վերջը, իսկ հարավային շրջաններում՝ (հուլիս, օգոստոս),
մայիսի սկիզբներին, այսինքն՝ սուսանկայի և յեղիպտացորենի ցանք-
սից հետո:

Ցանքը կատարվում է շարքացան մեքենայով, համատարած,
կամ լայնաշարք 60—100 սմ լայնությամբ:

Լայնաշարք ցանքները հետաքննում են պայքաբլ և մոլախոտերի
զեմ և թույլ են տալիս շարքամիջերի մշակման մեքենայացումը:

Յերկրամասի խոնավ գոտում սորգոն պետք է ցանել համասա-
րած ցանքով, ամեն մի հեկտարին ցանելով 25 կիլոգրամ սերմ:
Կիսաշորային և չորային տարիներում ցանքը պետք է 60 սմ լայ-
նաշարք լինի, հեկտարին 20 կիլոգրամ սերմ ցանելով:

Ե. տի և արածացնելու համար մշակման ժամանակ սերմի նորման
պետք է պիկլացնել մինչև 60—60 կիլոգրամի:

Այդ դեպքում շարքամիջերը վրորվում են 25—35 սմ: Սերմերի
ցանման խորությունը պետք է լինի միջին հաշվով 3—8 սմ. ըստ վե-
րում չորային գոտում 3 սմ, իսկ չոր հողում ցանելու դեպքում—մին-
չև 6 սմ:

Ցեսակների բնորոշը կախումն ունի նրանից, թե
ինչ նպատակի համար է ցանվելու սորգոն:

Խոտի, սիլոսի և ձորամեջերի համար պետք է ընտրել չափազ օպ-
րադեպի տեսակները: Այդ տեսակներից լավագույնը հետմիլյախերն
են (վաղ սաթը), Եղիպտոսի շաքարայինը (Եղիպտոսի) և այլն:
Այդ տեսակները բարձր անոթ են, և լավ տեղեկակալված, դրա համար
էլ ապիս են: ըստ կերու Այդ տեսակների սերմերը ծածկված են մազկով:

ձորիպիսի անակներից լավագույններն են Եղիպտոսի սպիտակը,
Եղիպտոսի, Եթիպի մալոն-ն, Եղիպտոսի մալոն-ն, Եթիպտոսի բուս-ն և այլն:
Այս տեսակներն ունեն զուսկերով հուրաններ և մերկ հատիկ: Նրանց
մեջ կան նաև բարձր անոթ, բայց դիտարկված են նրանց ցածր
անոթ են:

Ավելիների համար լավագույն տեսակներն են սև, հասարակ սորգոն
սև, ցածրիկ, յերկար կախ ընկած հուրաններով: Այս տեսակների ցու-
րունը կուտ է, դրա համար վորպես կեր չի կարելի ոգտագործել: հա-
տիկը այնքան էլ աննդարար չէ, բայց կարելի է ոգտագործել վորպես
կեր թռչունների և խոզերի համար:

Ծամեք: Սորգոյի ծիւրը հայտնվում են մատա-
վորպես 3-րդ—10-րդ որը: Յուրա յեղանակին ծիւրի հայտնվելը յեր-
բեմ յերկարում է մինչև 3—4 շաբաթ: Այդ ժամանակաշրջանում
բեմ յերկարում է մոլախոտերով, իսկ յեթե անձրև էլ է լինում,
դաշտը ծածկվում է մոլախոտերով, իսկ յեթե անձրև էլ է լինում,
ծածկվում է կեղևով: Մոլախոտերը և կեղևները վոչնչացնելու համար
պետք է ցանքները ցածրանել յերկու անգամ: Առաջին անգամ մինչև
ծիւրի դուրս գալը, յերկրորդը, հետո Այս յեղանակը փոխարինում
է մոլախոտերի ավելի թանգ քաղհանը:

Խոտի համար ցանած սորգոյի ցանքը շաբաթի մեջ անցքեր չի
պահանջում:

Հավաքը: Խոտի բերքահավաքը կատարվում է հուրաններ
դուրս տալու սկզբում: այսինքն՝ ցանքսից 60—70 ար հետո, վորը
լինում է հուլիսի վերջին կամ ոգոստոսի սկզբին, յերբ սորգոն հասնում
է 60—70 սմ բարձրության: Հավաքը չպետք է ուշացնել, վորովհետև
ուշուցումով սորգոյի խոտը խիստ կոշտանում է: Յեթե վորովի գատ-
նառով բերքահավաքն ուշացել է, ցանքները պետք է սիլոսի համար
թողնել:

Սիլոսի համար բերքահավաքը կատարվում է հատիկի կաթնային
կամ մոտային հասունության ժամանակ: Խոտահավաքը պետք է կա-
տարել խոտահարներով և փոցիել ձիաքաղ փոցիերով:

Սորգոն կանխուց հետո հարկավոր է չորացնել: Նա զանազան և
չորանում շաբաթներում—1—3 օր, 3—4 օր փոքր գեղերում, մաս մի շա-
բաթ-փոքր բարդերում, ապա դեղերում: Յերբեմ սորգոյի խոտն այն-
քան խոնավ է լինում, վոր դեղերում շարժ ժամանակ արանքներում
պետք է լինում չոր ծղոտ փակը:

Սորգոն առաջին հունձից հետո ապիս և այնպիսի: Այդ այնա-
նախոտը հաճախ արածացնելու յին հատկացնում, կամ յեկրորդ հունձը
են կատարում:

Նկատի ունենալով, վոր սորգոյի հունձից հետո բուսած խոտով
(այնպիսի) կորոչ են կենդանիները թունավորվելու պետք չի անա-

սանններին արածացնելու: Պարզված է, վեր սորգոն սիրտում կորցնում է իր թունավոր հատկությունները:

Իր կոշտությունը սորգոյի խոտն ավելի պիտանի չէ խոշոր յեղչյուրավոր անասուններին, մասամբ, վոչխարների համար: Այդ պատճառով սորգոյի խոտի ցանքն անում են փոքր տարածություններին վրա:

Սվեյլի ձեռնտու յե մշակել սորգոն սիրտի համար: Մի շարք տարիներին ընթացքում, նախկին Ռոսսով-Նախիջևանի փորձնական կայանի ավյալների համաձայն, սիրտի չոր նյութերի բերքում սորգոն առաջին տեղերից մեկն է զբաղում, մանավանդ չորային վայրերում: Այդ բոլորը դասում են սորգոն խորհրդային յե կախկեթի սեփեսուրյունների, ԿԱՖԵԻ կառնվորագույն կեթի մեակույրների օտքին, վորոնք ունեն բարձր դյուրամասնական մեքենաներ, տրակտորներ, սիրտի հարմարություններ և վորոնք կարող են լիովին մեքենայացնել սորգոյի մշակույթը:

Հյուսիսային Կովկասի փորձնական կայանների ավյալների համաձայն, սորգոյի խոշոր բերքատվությունը տատանվում է 21. ից—40 ցենտներ հեկտարից, իսկ կանաչ գանգվածը՝ 150—200 ցենտներ:

Սերմեր սեփեսուր: Սորգոն հատիկի շատ բարձր բերք է տալիս, նույնիսկ յերաշտի տարիներում: Խոնավ տարիներում յեղիպատցորենի և սորգոյի հատիկների բերքատվությունը համարյա սխառտեսակ է, չոր տարիներում սորգոն գերազանցում է յեղիպատցորենին Սերկիային նախկին փորձնական կայանի ավյալների համաձայն, սորգոյի և յեղիպատցորենի բերքատվությունը հավասար է:

	Չոր տարիներ	Միջին տարիներ	Խոնավ տարիներ
Ֆրուչիվկայի յեղիպատցորեն . . .	18 ցենտ.	22,5 ցենտ.	34 ցենտ.
Ան, հասարակ սորգոն	20,5 »	30 »	36 »

Սերմեր ստանալու համար հարկավոր է՝

- 1) Ցանքը անպայման կատարել 60—100 սմ լայնաշարքով, չեկտարին 10—12 կգ սերմով:
- 2) Առանձին բույսերի մեջ շարքերում մինչև 13—18 սմ նոսրացում կատարել: Խեղդված ցանցսերի ժամանակ առաջին նոսրացումը մեկը մյուսից անում են 4 սմ, յերբ բույսը հասնում է 10—12 սմ բարձրության, յերկրորդն արվում է 13—18 սմ, Զխեղդված ցանքսերի վերջնական հեռավորության նոսրացումը կարելի չէ կատարել մի անգամ:
- 3) Բերքահավաքը կատարել սերմերի կարմրանալուց հետո հնձիչ մեքենայով կամ հատուկ հարմարություն ունեցող կոմբայներով:

4) Կալելի կարելի չէ հացահատիկային կալելի մեքենաներով և ետ քաշած դեկով: Խոնավ հատիկը վառ է կալվում, դրա համար կալելուց առաջ հարկավոր է դեղերը չորացնել:

5) Սորգոն վատ պահելու դեպքում հեշտությունը կորցնում է իր բեղունությունը, վորովհետև նրա սերմերը մինչև 20—25% խոնավություն ունեն: Այդպիսի խոնավության դեպքում, բացի տաքացնելուց, վտանգ կա նաև 8—10 աստիճան ցրտից սառչելուց: Ամենից լավն է սերմացու հատիկները պահպանել հուրաններով: Մինչև 16—17% չորացված խոնավությամբ հուրանները պետք է պահել ողափոխվող շենքի մեջ՝ ըստ խոնավության 05-ից մինչև 1 մետր հաստության շերտով դարակելով:

Յ Ե Գ Ի Գ Տ Ա Ց Ո Ր Ե Ն

Ցեղիպատցորենը մշակվում է զանազան նպատակների համար: Հատիկի, տեխնիկական նպատակների համար, վորպես պարենային և կերային մշակույթ—սիրտի, խոտի, արածացնելու համար և այլն:

Սոցիալիստական անասնապահության մեջ յեղիպատցորենը զլիսավորապես նշանակություն ունի վորպես սիրտային և հատիկային մշակույթ: Նրան խոտի համար մշակելը միտք չունի, վորովհետև ցողունը կոշտ է և խոտը նույնիսկ յեղչյուրավոր անասուններին կերակրելու դեպքում տալիս է մեծ չափով մնացորդներ:

Ցեղիպատցորենի խոտի չորացումը դանդաղ է լինում, վորը մեծ դժվարություններ է առաջ բերում հավաքման ժամանակ: մանավանդ խոնավ շրջաններում:

Ցեղիպատցորենը իր արտաքին տեսքով և տեսեսական հատկություններով ունի իրարից խիստ տարբերվող շատ տեսակներ: Կան ուշ հասունացող, միջակ և շուտ հասունացող տեսակներ: վորոնք տարբերվում են ցողունի բարձրությամբ, պաստաների քանակով, գույնով, հատիկների ձևով և այլն: Ցեղիպատցորենի տեսակներից Հյուսիսային Կովկասի համար վորպես խոտի ամենապիտանի տեսակներ կասիրտային Կովկասի համար վորպես խոտի ամենապիտանի տեսակներ կասիրտային հանձնարարել հետվյալները. «խիլնգ», «ստերլինգ», «գրուշեբիլի յե հանձնարարել հետվյալները. «խիլնգ», «ստերլինգ», «գրուշեբիլի յե հանձնարարել հետվյալները. «սկի», «սինուլիատու №13 և 23», ինչպես նաև տեղական տեսակները: Ցերկրամատու ծանոթ «այվորի—կինգ» տեսակը տալիս է քիչ քանակությամբ կանաչ գանգված, բայց նրա վաղ հասունանալը և յերկրա-

Նկ 4. Ցեղիպատցորեն:

համար լայն տարածված լինելը թույլ է և տալիս մշակելու խոտի համար:

Հողի նկատմամբ յեզիպտացորենը շնորհիվ խիստ զարգացած արևատային սխտանի, նվազ պահանջի առ հե հաջողությամբ աճում է (խարկե, քիչ հաջողությամբ, քան սուգանկան) ավազոտ, ավազաթափան և այլն տարբեր հողերում: Նրա, ճանճային, պինդ կավային հողերը յեզիպտացորենի համար անպետք են: Նույնպես անհրաժեշտ է վեր հողը փերուկ և զուբաթփանց լինի արմատների համար:

Յեզիպտացորենը պատկանում է յերաշարին դիմացող բույսերի խմբին, բայց յերաշարին դիմանալու աստիճանով նա դիջում է մի շարք այլ բույսերին, որինակ՝ սորգոյին, մոզարին և այլն: Յեզիպտա-սի չափազանց չորային դոտում յեզիպտացորենը վատ է զարգանում, դրա համար ավելի լավ է փոխադրել մոզարով:

ՅԵԶԻՊՏԱՑՈՐԵՆԸ ԽՈՏԻ ՅԵՎ ԱՐՈՏԱՑՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՄԵՆԱԿԵԼՈՒ ՅԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Հողի մտախամբ յեզիպտացորենի համար նույնն է, ինչ սորգոյինը: ՅՊՈՐՏ: Յեզիպտացորենը շերմություն սիրող բույս է: Ջերմության անբավարարության դեպքում նա փոս է զարգանում: Նրա սերմերը աճում են բավականին տաքացած հողում, ծիլերը վախենում են առավոտյան ցրտերից: Նրա համար յեզիպտացորենը վաղ ցանել չի կարելի: Յանքսի ամենալավ ժամանակն է ավրիլի յերկրորդ կեսը: Կամ մայիսի սկիզբը: Գործնականորեն յեզիպտացորենը (և սորգոն) պետք է ցանել ավելի վաղում բարենու ծաղկման ժամանակը:

Յանքսը կատարվում է հացահատիկային կամ հատուկ յեզիպտացորենի ձիաքաղը կամ տրակտորադարը շարքացան մեքենաներով:

Նենավ դոտում ցանքը կատարվում է համասարած շարքերով, հեկտարին 80—100 կիլոգրամ քանակությամբ, կիսաչորային դոտում 60 կիլոգրամ, չորային՝ 50 կիլոգրամ հեկտարին: Նրա յերաշարի գոգում յեզիպտացորեն ցանելը չի հանձնարարվում:

Յեթի հողն ուժեղ կերպով ծածկված է մուլախոտերով, կարելի չի լայնաշարք ցանքսեր անել, վորոնք թույլ են տալիս մուլախոտերի դեմ պայքարելու, իսկ շարքամիջերի փերունացումն արգելում է հողի խոնավության շոգիացումը:

Սերմերը պետք է խորը ցանել (5—6 սմ), վորովհետև դա հնարավորություն է տալիս սերմերը անշաղկոթել հողի խոնավ շերտերի մեջ և ավելի լավ պահպանել ազոտների կացահարումից: վորոնք խոր քանակ են հասցնում յեզիպտացորենի ցանցսերին:

ՅՊՈՐՏԻ ԽՈՏԱՎԵՐ: Յեզիպտացորենի ծիլերը նորմալ կերպով հայտնվում են ցանքսից 1—1½ շաբաթ նետո: Միլերի հայտնվելուց

ետո կարկավոր է նրանց: Միջ-ձ շաբաթ պահպանել ազոտները, հակառակ դեպքում, ազոտները կարող են խիստ նոսրացնել կամ բոլորովին վոնջացնել ցանքսերը: Ննամքն այլ մեկերը նույնն են, ինչ վոր-սորգոյինը:

Հավանքը, Յեզիպտացորենը խոտի համար պետք է հավաքել ցողունների զագաթում հուրանների (սուլթանների) դուրս տալու սկզբում: Հավաքի ուշացումը, վորպես ընդհանուր կանոն առաջացնում է խոտի կոտացում և նրա վորակի իջեցում: Հուրանների դուրս գալը կատարվում է ծիլերի հայտնվելուց մոտավորապես 1½ ամիս նետո, այսինքն՝ հունիսի վերջին, յերբեմն յերկարում է մինչև հուլիսի սկիզբը: Յեզիպտացորենը քաղում են խոտնար մեքենաներով:

Յեզիպտացորենի խոտի բերքատվությունը բավականին բարձր է: Ըստ Հյուսիսային Կովկասի փորձնական կայանների տվյալների, մի շարք տարիների ընթացքում նա տատանվում էր 19-ից մինչև 50 ցենտների մի հեկտարից: Անհամեմատ ավելի ձեռնտու չի յեզիպտացորենը մակիլի սիլոսի և արածացնելու համար է վոն թե չոր խոտի:

Վ Ի Կ Ա

Վիկան բակլայաբույս է, յոբիայի, սիսեռի, սոյայի, վոսպի, առվույսի և այլն ընտանիքից: Հյուսիսային Կովկասում նա բավականին շատ է տարածված վոն միայն ցանքսերում, այլ և վայրի վիճակում:

Վիկան բազմաթիվ տեսակներ ունի, վորոնցից մեկ համար նշանակություն ունի հասարակ կամ ցանովի վիկան (պարնանացան):

Վիկայի ցողունները հանգուտ չեն, պահում է խճճվում են և դա դժվարացնում է հնձելը: Բացի դրանից, վիկայի ներքինի սասերը, խոնավ տաքիներում, հեշտ փառում են և կորցնում բերքի մի մասը:

Այդ անհարմարություններից խոտափելու համար, վիկան վարսակի հետ խառն են ցանում, վորը նրան վերպես հենարան է ծառայում: Նման կերի խառնուրդը կոչվում է վիկա-վարսակային խառնուրդ կամ վիկա վարսակ: Վիկան մշակվում է թե խոտ և թե հատիկ ստանալու համար:

Ինչպես և բոլոր բակլայաբույսերը, վիկան էլ մեջ մեծ քանակությամբ պիտանուց է պարունակում, վորն անհրաժեշտ է բոլոր

Նկր 6. Գործակացան վիկա, ա, ծաղիկ, 6, Կ, Բ, ծաղիկ մտածը, և, պտիկ:

կենդանիներէ, մանավանդ անոյ մատղաների, ինչպէս նաև կաթնատու կովերի համար: Այդ պատճառով վիկայի ցանքները խոշոր նշանակութիւն են ստանում մատղաշ անասուններ մեծացնող խորհրդային և կոլեկտիվ տնտեսութիւններէ և ԿԱՑ-երի համար:

Բացի դրանից, վիկան, վորպէս բազմաշարույս, հողը ազոտով պարարտացնելու և բերքատուութիւնը բարձրացնելու հատկութիւն ունի, դրա համար նա ցանվում է հացահատիկից առաջ: Վիկան շուտ է հասունանում, ուրեմն շուտ է մաքրվում դաշտերը: Չբանով հնարավորութիւն է տրվում յերկրորդ ցանքս. կատարելու: Խոնավ ջրջաններում նա հաճախ ցանվում է վորպէս ցելահողի բույս:

Վիկան սիրում է խոնավութիւն և խիստ յերաշտը չի տանում, դրա համար նրան կարելի չի միայն յերկրամասի խոնավ դոտում մշակել:

Վիկան հողերի վերաբերյալ այնքան պահանջկոտ չէ, նրա համար ամենալավ հողերն են, թարմ, ավաղախառն և կավախառն սևահողերը: Չոր ավաղոտ հողերը, ինչպէս նաև ավաղանց խոնավ հողերը վիկայի համար անպիտք են:

ՎԻԿԱՆ ԽՈՏԻ ՅԵՎ ԱՐՈՏԱՏԵՂԻ ՀԱՄԱՐ ՄՇԱԿԵԼՈՒ ՅԵՂԱՆԱԳՆԵ ԲԸ

Հողի մտակումը: Վիկան իր անձան համար պահանջում է 12—15 սմ խորութեամբ աշնանահերկ: Գարնան պետք է շուտ տափանկի:

Ցամօքը: Վիկայի սերմերը ծլելու համար պահանջում են 2—3 աստիճանից փոչ ավելի ջերմութիւն: Վիկայի սերմերը սառնամանիքից չեն վախենում: Դրա համար ել ցանկալի յի վիկան շուտ ցանել հացահատիկների հետ միասին (գարնանացան ցորենի, դարու հետ), վորպէս չի նա կարողանա ավելի շուտ հողային խոնավութիւնը զրավել և շուտ հասունանալ: Յի թի վիկան հատկացվում է կանաչ խոտի, արոտատեղի կամ սկանաչ կոնվեյերի համար, նրան ցանում են մի ցանի (2—3) անգամից՝ 10—15 ուր ընդմիջումով:

Ցանքը կատարվում է շարքացանով մի հեկտարին 80 կիլոգրամ վիկայի և 80 կիլոգրամ վարսակի խոռոչուրդով: Վիկայի և վարսակի սերմերը համեմատաբար խոշոր են և ցանվում են 4 սմ խորութեամբ:

ԽՅԱՎՔԸ: Վիկան արագ է ծլում և պարզանալով լավ է խեղդում մոլախոտերին, դրա համար ել ցանքներն առանձին խնամք չեն պահանջում:

ՅԵԹԵ յերևան խոշոր մոլախոտեր, հարկավոր է քաղհանել:

ՀԱՎԱՔԸ: Խոտի համար հավաքը կատարվում է ձիաքարը կամ որակտորաքարը խոտհարներով, վիկայի ծաղկելու կամ ներքեի բազաների հասունանալու սկզբում: Բերքահավաքը ուշացնելու դեպքում խոտը կոշտանում է և անստու նները վատ են ուտում: Սովորաբար վիկայի և

վարսակի բերքահավաքը ինձում է մայիսի վերջին կամ հունիսի սկզբին: Վիկան առաջին հունիսից հետո յերբեմն աշնանախոտ է տալիս, վորը պիտանի յի արածացնելու համար:

Վիկա-վարսակի խոտը չի կարելի կրկին չորացնել, վորովհետև դիզելու ժամանակ վիկայի տերեւիները, վորոնք շատ արժեքավոր են վորպէս կեր, կթափվեն: Վիկա-վարսակի խոտի բերքը տատանվում է 18-ից մինչև 40 ցենտներ: Յերաշտի տարիներում և չոր վայրերում խոտի զվառավոր զանգվածն ընկնում է վարսակի բաժին:

ՍԵՐԱԽՏ ԱՍԱՆԱՂԸ: Վարսակի հետ խոտնված վիկան սերմերի մեծ բերք է տալիս՝ 5-ից մինչև 15 ցենտներ հեկտարից: Վիկա-վարսակը սերմի համար մշակելու դեպքում, հարկավոր է՝

Ցանքը ավելի նոսր անել, քան խոտի համար՝ հեկտարին 65—75 կիլոգրամ վիկա և 45—60 կիլոգրամ վարսակ:

Հավաքը կատարել ներքեի բազաների հասունանալու ժամանակ, ուշացնելու դեպքում՝ հասունացած բազաներ հեշտութեամբ բացվում են և սերմերը թափվում են գետին. այդպիսով սերմերի մեծ կորուստ է առաջանում:

Վիկան, զեզերում հասունանալուց և չորանալուց հետո, կալում են հացահատիկային կալիքներով: Սերմերի կտրազնուց խոստիելու համար, իջեցվում է ներքին դեկը և թմրուկի շարժումը զանազանցվում է:

Անհրաժեշտ դեպքում վիկան վարսակից բաժանելու համար դոտում են եզմեյկայումս կամ արիյերում: Սերմերը պիտք է պահվեն բոլորովին չոր վիճակում՝ տաքանալուց և ծլունակութիւնը կորցնելուց խոտափելու համար:

ԱՇՆԱՆԱԳՆԵ ՀԱՄԱՐ

Աշնանացան համարը հատիկային յուրահատուկ բույս է, քահայի վերջի ժամանակներս, սոցոմանանապահութեան զարգացման հետ կապված, նա ստացել է նաև կերային մշակույթի նշանակութիւն: Նրա հատկութիւններին վերաբերում է այն, վոր նա տալիս է ամենավաղ կանաչ կեր. այդ հանգամանքը կարող է խոշոր նշանակութիւն ունենալ խորհրդային և կոլեկտիվ տնտեսութեան համար:

Գանաչ կերի և խոտի համար համարի մշակումն ըստ ելութեան վաշնեով չի տարբերվում հատիկի համար նրա մշակումից: Ցանքը կատարվում է աշնանը՝ շաղացան, շարքացան մեքենայով:

Խոտի և արոտատեղերի կերաբույսերի սերմերի պակասութեան դեպքում կարող են ոգտագործվել նաև վարսակն ու գարին: Նրանք ցանվում են սովորական գարնանացան հացաբույսերի նման, բայց ավելի խիտ. 120-ից մինչև 160 կիլոգրամ հեկտարին: Սակայն զերագասելի յի վարսակ ցանել, վորովհետեւ նա այնքան արագ չի կոշտա-

նուսի նոսի համար ցանքսերի բերքատեղաքը կտրաբովում և Կասկ բնու-
նելու ժամանակ:

Ժամանակը, խորութիւնը և նորման բերվում և ներքեում:

Այլուակ 24

Յ Ե Մ Ի	Ցանքի ժամանակ	Ցանքի նորման	Սերմերը ցանկու- խորութիւնը
Ենթով գոտի	Սիպտեմբեր	130 կգ	3 սանտիմ.
Կիսաչորային	Ոգոստոսի վերջը—սեպտեմբերի սկիզբը	190 „	3—4 „
Չորային	Սեպտեմբեր	110 „	4 „

Ս Ո Յ Ա

Սոյան մշակվում և ամենատարբեր նպատակների համար. սերմե-
րի վերոնք բազմակողմանի կիրառում ունեն, սիլոսի, խոտի, արածա-
ցնելու համար և այլն:

Կերի պրոբլեմը լուծելու հարցում, սոյային՝ նիս բարձր կերային
վորակի համար, պատկանում և նշանավոր տեղը Սոյան, վորպես բակ-
լայաբույս (տե՛ս նկար №6), տարբերվում և (մոտ 380յօ) սպիտա-
կուցի խիստ բարձր պարունակութեամբ, վորով նա մատակարարում և
ունասուններին. բացի դրանից, սոյան մի շարք բույսերի համար լավ
նախորդ հանդիսանալով, բարձրացնում և հողի բերքատվութիւնը:
Մոյան լիովին յարաջան դիմացող բերքատու մշակույթ և:

Արտաքին տեսքով սոյան նման և լոբիային: Սոյայի ցողունը
կախում ունենալով տեսակից, կանգուն կամ վորջվող է, հաճախ մոտ
3/4—1 մետր բարձրութեամբ: Կան ցածրահասակ տեսակներ (մոտ
1/2 մ. բարձրութեամբ) և բարձրահասակ (մինչև 2 մետր): Ծաղիկները
մանր սպիտակ կամ մանիշակագույն են: Տերեխները խոշոր են լոբու-
տերեխների նման և տեսակների մեծամասնութեան տերեխները կախ
ընկած են: Կան արագ հասունացող տեսակներ, վորոնք 80—100 օրվա
մեջ հասունանում են, և ուշ հասունացող՝ 200 և ավելի օրուսի շյու-
սիսային կովկասի պայմանների համար ամենամեծ նշանակութեան ու-
նեն միջհասակ տեսակները (125—135 օրից): Սոյայի սերմերը լինում
են զանազան մեծութեան, ձեւի, գույնի, շատ դեպքերում չափազանց
նման են լոբու: Կերի համար պետք է ընտրել այն տեսակները, վորոնք
մեծ քանակութեամբ կանաչ զանգված են տալիս: (տերեխներ և ցողունե-
ներ), կամ հատուկ կերի տեսակներ:

Հաշիկային տեսակներից խոտի համար պիտանին և եզանջուլի
№ 118) պետակը:

ՍՈՑԱՍԻ ԵՈՑԻ ՅԵՎ ԱՐՈՑԱՏԵՆԻ ԼԱՄԱՐ ՄԵԱԿԵԼՈՒ ՅԵՂՈՒՆԵՐ:

Հօգի մօտեւումը: Սոյան հողի նկատմամբ քիչ պահանջկոտ է,
նրա համար լավագույն հողերը ավազոտ, կավային, սեւեղ հողերն են:
Սոյայի համար վարը կատարվում և աշնանը 15 սմ խորութեամբ: Հո-
դի խոնավութիւնը պահպանելու համար պետք է զարնանը տափանել:

Ցախքը, Սոյան շերտութիւն սիրող բույս է: Նրա սերմերը
ծլում են 15 աստիճան շերտութեան մեջ, դրա համար սոյան, վորպես
ուշ ցանվող մշակույթ, ցանվում և մայիսի սկզբին: Ցանքը կատար-
վում և շարքավոր ցանիլով շաղաքան կամ 25 սմ վոշ ավելի միջա-
շարքերով: Ենթով գոտում մի հեկտարին շաղաքան ցանվում է 80—
100 կիլոգրամ, կիսաչորային գոտում 60 կիլոգրամ և չորային գոտում
45—50 կիլոգրամ, շարքերի
մեջ մյուսեից 80 սմ հեռ-
վորութեամբ: Սերմերը ցան-
վում են 34 սմ խորութեամբ:

Սոյայի համատարած
ցանքսերն առանձին խնամք
չեն պահանջում: Կայնաչարք
ցանքսերի ժամանակ շար-
քակները մշակում են ձիա-
քարը կամ արակտորաքարը
կուլտիվատորներով:

Բերե՛լ առավա՛ր կա-
տարվում և սոյայի ծաղկած
կամ ներքեի բակլաների կազ-
մութեան սկզբում: Ոգոստոսի
մեջ կարելի յի ձիաքարը և
արակտորաքարը խոտաբեր
կամ հնձող մեքենաներ: Մի
հեկտարից ստացված խոտի
բերքը հավասար է 28—24
ցենտներին:

Հաճախ սոյան (խոտի, կանաչ կերի և սիլոսի համար) ցանում
են վաշ թե զուտ, այլ դաշտը յերկարատեւ գրադեցնող սուղանկա, յե-
զիկտացորեն, մոզար և այլն բույսերի խոտաբերով: Անասուններին
նման խոտաբերով կերակրելն ավելի նպատակահարմար է, քան զուտ
սոյայով: Բացի դրանից, մաքուր սոյայի հետ համեմատելով խոտ-
կուրքը տալիս է ավելի լավ սիլոս: Մյս դեպքում ցանքը կատար-
վում է հետեւյալ կերպով. նախ 70—100 սմ շարքակներով ցանվում է

Նկ. 6 Սոյայի բույսը նախնական աստիճանում:

միայն սոյան, հետո արանքներում ցանվում և ուրիշ խոտ: Սոյան ուրիշ խոտի հետ մի շարքում ցանել չի կարելի: Սոյայի խոտերի հետ խոտնուրդի որինակները և ցանքսի նորմաները մասնատրվում են սխոտի խառնուրդներ՝ գլխում:

Սոյայի մօսակումը սեբմի համար: Սոյայի մշակումը սերմի համար տարբերվում է խոտի և կանաչ կերի համար մշակվելուց հետեվ-յալով:

Ցանքն արվում է լայնաչարք (60 սմ) կամ համատարած (մա-քուր հողերում և ավելի խոնավ շրջաններում):

Սեմովա առաջին կիսում կատարում են շարքամիջերի քաղհանը և խոտացումը: Հետագայում սոյան ուժեղ աճում և խեղդում է մոլա-խոտերին:

Բերքահավաքը կատարվում է ներքեվի բակիաների հասունաց-ման ժամանակ, մնացյալները հասունանում են դեղերում:

Կարը կատարվում է հացահատիկի կալսիչներով, պահպանելով մի շարք նախագոլուպցումներ հասիկները չմանրացնելու համար:

Մուսակումից կորուստներից խուսափելու համար սերմերը պետք է խնամքով պահել: Իրա համար անհրաժեշտ է սերմերը բոլո-րովին չոր և բարակ շերտերով փռել և հաճախ թրակներով խոտնել:

Հատիկի համար սոյան ցանելու նպատակով հարկավոր է սվյալ վայրին հարմար տեսակի սերմ ունենալ, վորը կարելի չի իմանալ մոտակա փորձառու հիմնարկներից կամ գյուղատնտեսից:

Սերմերի միջին բերքը մի հեկտարից մոտ 10 ցենտներ է:

ԲԱԶՍԱՄՍԱ ԿԵՐԱՐՈՒՑՄԵՐ

ԱՌՎՈՒԹՑ

Առվույտը շնորհիվ իր խիստ արժեքավոր կերային վաքակի, պետք է ամեն մի խորհրդային և կուլիտիվ անտեսուկթյան անբաժան խոտաբույսը լինի:

Առվույտն ունի շատ տեսակներ, վորոնցից Հյուսիսային Կովկա-սիան տարածված է, այսպես կոչված, հասարակ ցանոփի կապույտ առ-վույտը: Նա հանդիպում է վոչ միայն կուլտուրական, այլ և վայրի վի-ճակում, վորը ցույց է տալիս, վոր նա վարժված է տեղական կլիմային:

Առվույտը պատկանում է բակիայանման խոտաբույսերին (տես նկար № 7): Նրա ցողունը ուղիղ է, խիստ ճյուղավորված և հասնում է մինչև 1 մետր և ավելի բարձրություն:

Չոր վայրերում նրա բարձրությունը լինում է մոտ 1/2 մետր: Տերևները վերեվի մասերում ատամնավոր են: Միջին տերևները լի-նում են ավելի չերկար կոկի վրա, ջրան կողքինները, փուռը հավաք-

ված ծաղիկները զանազան գույնի յեն՝ բաց կապույտ, մանրեղակառյու-կարմիր և այլն: Բակիաներն իրենց մեջ պարունակում են մի ցանի սերմ:

Արմատը կոթավոր է, ունի կողքերի և լրացուցիչ արմատներ, վո-րոնք անցնում են հողի մեջ 1 1/2—2 մետր և ավելի: Նկատվել են դեղ-քեր, չերք առվույտի արմատները դնա-ցել են 10 և նույնիսկ 20 մետր հողի տակ: Տարիքն առնելուց, արմատներն սկսում են քիչ կարճանալ:

Շնորհիվ ուժեղ զարգացած արմատ-ների, առվույտը համեմատաբար լավ է դիմանում յերաշտին: Սակայն նրա յե-րաշտի դիմացկունությունն այնքան մեծ չէ և չոր վայրերում նա այնքան ել բար-ձր բերք չի տալիս (6—8 ցեն. հեկտա-րից): Խոնավ շրջաններում նրա բերքը հասնում է 30—40 և նույնիսկ մինչև 70 ցենտներին հեկտարից:

Առվույտը յերկարակյաց է, դաշ-տում դիմանում է 3—5 տարի, լավ պայ-մաններում՝ 10—18 և ավելի տարիներ:

Առվույտից հետո հողի կազմությու-նը լավանում է, դաշտը մաքրվում է մոլա-խոտերից և բարձրանում է հետագա մշա-կույթների բերքը:

Առվույտը հողի նկատմամբ պահանջկոտ չէ: Ամենալավը նրա հա-մար հանդիսանում են ավազախառն, կավախառն, և սե հողերը: Իսկ անպետք են պինդ, կավային, ավազոտ, աղոտ, խնչվես նաև աս-բերկրյա շերտով մոտիկ բոլոր հողերը:

ԱՌՎՈՒԹՑԸ ԽՈՏԻ ՅԵՎ ԱՐՈՏԱՏԵՆԻ ՀԱՓԱՐ ՄԵԱԿԵԼՈՒ ՅԵՂԱՆԱԿԵՐԸ

Հողի մօսակումը կայանում է 16—18 սմ խորությամբ ա-նանտերկի և գարնանը տափանելու մեջ:

Ցամփսք կատարվում է շարքացան մեքենայով: Սովորաբար առվույտը ցանում են ապրիլին, գարնանային հացահատիկների հետ միաժամանակ: Կարելի չէ նաև աշնանը ցանել, բայց գարնանային ցանքան ավելի հուսաոտ է չի:

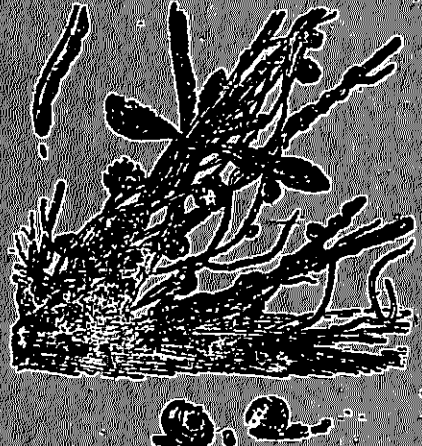
Առվույտն առաջին տարին թույլ է վարգանում, վորովհետև դր-ի ավոր ուժերը ծախսում է արմատային սխտանի զարգացման վրա: Ցերկորդ տարում միայն նա սկսում է բարձրանալ հողի յերեսից: Իրա

Նկ. 7. Առվույտի ավույտ:

համար առաջին տարում կամ բոլորովին հունձ չի լինում և կամ թի-
շատ ցածր և լինում: Վարպեսզի դաշտն այդ ժամանակամիջոցում բերք
տա, յերբեմն ապուլյորը ցանում են ծածկոցային վորեն մշակույ-
թի մեջ, վորով նրանք առնվազն 15 որ առաջ են հնձվում և այդպի-
սով ապուլյան ազատվում և ծածկոցից:

Հասուկ փորձերը ցույց են տվել, վոր մեր յերկրամասի այս-
մաններում ծածկոցային ցանքները զգալիորեն իջեցնում են խոտի են-
տազա տարիների բերքը, իսկ չոր վայրերում ցանքները յերբեմն բե-
լորովին փչածում են: Դրա համար ավելի հուսաատու և ձեռնառ յեն
հանդիսանում զուտ ապուլյաի առանց
ծածկոցի ցանքները:

Մտնով շրջաններում կատարում
են համառարած շարքային ցանքս,
հեկտարին ցանելով մինչև 24 կիլոգրամ
սերմ, ձիաքաղը կամ տրակտորաքարը
ցանիչներով: Սերմերը մասը լինելու
պատճառով չեն կարող ցանվել 1—2
սմ ավելի խորության մեջ: Կիսաչորա-
յին գոտում հեկտարին 10 կիլոգրամ,
2 սմ խորությամբ, չոր գոտում
ցանքի ներման 14 կգ է, 3 սմ խո-
րությամբ:

Նկ. 8. Կուսկուտա, վերջ փաթարվում է
ապուլյաի: 1. բզում; 2. Սերմերովի:
Մշ կազմից — անոցքան ձևովի:

Հիշած ցանքսի նորմաների ավել-
լացնելը գրեթե խոտի բերքը չի բար-
ձրացնում: Նկատի ունենալով յերկրա-
մասում ապուլյաի սերմերի պահպան-
ումը բարձր գինը, ցանքսի նորմայի բարձրացնելն անողուս է:

Ենթամեր: Ապուլյաի ծիլերը հայտնվում են ընդհանրապես ցա-
նելուց 5—6 որ հետո: Հետագայում ապուլյաի խնամքը մորխոտների
գեմ պայքարելն է:

Հետագայում, յերբ ապուլյաը բարձրանում և խտանում է, մալա-
խոտների դեմ պայքարելն ավելորդ է դառնում, վորովհետև ապուլյան
խցն և սկսում խնդղել մուլխոտներին: Հետագա տարիներում յերբեմն
զարնանային մոփանում են կատարում: Փորձերը ցույց են տվել վոր
մոփանելը հաճախ բերքը չի բարձրացնում, և նույնիսկ իջեցնում է:
Այդ նկատի առնելով, հարկավոր է կամ բոլորովին երաժարվել մո-
փանելուց, կամ շատ զույլ և ժամանակին կիրառել (յերբ հողը չի
բավում և դեռ չի ամրացել):

Բետեղամովախը: Խոտի համար ապուլյաը հնձում են խառնաբե-
րով կամ հնձիչ մեքենաներով ծաղկման սկզբում: Հավաքելու ուղտց-

նելու դեպքում խոտը կոտանում է: Ապուլյան իր կյանքի առաջին
տարում քիչ բերք է տալիս, իսկ հետագա տարիներում հնձվում է 2—
3 անգամ: Ուշ տշնանը ապուլյա չեն հնձում, վորպեսզի վերջին ան-
գամ հնձվելուց հետո նա կարողանա լավ ամրապնդվել: Բացի գրանից,
նյուղավորված ցողունները ձմեռը պահում են ձյունը, վորով պահպա-
նում են ցանքսը ցրտից:

— Ապուլյաի ավելի բերքատու տեսակը ֆրանսիականն է: Թուր-
քեստանիք ավելի վատ է. նրա տերևներն ավելի մանր են, ցողունն
ավելի կոշտ, հասակը ցածր և օննգարար նյութերով վաղ լայն-
քան հարուստ, յերաշտին ավելի յե դիմանում և հողի նկատմամբ ա-
վելի պահանջկոտ է, քան ֆրանսիականը:

Միտ չորային վայրերում ավելի պիտանի յե մանգաղածե դե-
զին ապուլյաը, վորը թե ցրտին և թե յերաշտին լավ է դիմանում:

Ապուլյաի վտանգավոր թշնամին ռզադ-
ձն է (կամ կուսկուտա, տես. նկ. Ձ 8): Վեր-
ջինն ուրիշ բույսերի հաշվին մնվող բույս է:
«Իադձը» փաթաթվում է ապուլյաին և
ծծվում է նրա մեջ: Հայտնվելուն պես, արագ
կերպով տարածվում է ամեն կողմ:

«Իադձի» դեմ պայքարելու միջոցները
հետևյալներն են.

Ծանրսից առաջ գննել և զտել ապուլյաի
սերմերը «զադձի» սերմերից: Թոյլատրելի յե
1 կգ ապուլյաին 10 «զադձի» սերմ:

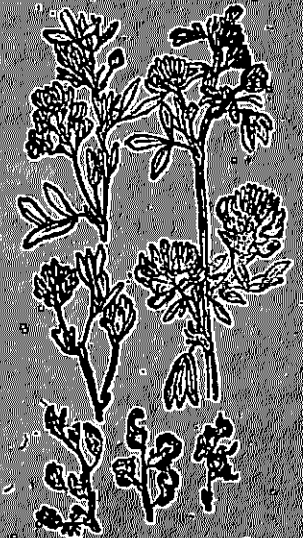
Ապուլյաի սերմերը զտել հասուկ՝ Ռեբերի
կուսկուտազտիչ մեքենաներով:

Վարակված անդերը հնձել կամ այելի: Դրա
համար հարկավոր է փչացած խոտերը շրջա-
պատել ծղոտի 1/3 մետր հաստությամբ շեր-
տով և վառել: Փչացած, վարակված խոտերը
այրվում են, իսկ ապուլյաը նորից աճում և
ապուլյաի խոտը պարունակում է 14,5 տոկոս սպիտակուց, իսկ

ապուլյաի խոտը պարունակում է 14,5 տոկոս, թեփը՝ 14 տոկոս:

Ապուլյան ունի ապուլյաի թերությունը, վոր մեծ ջանակությամբ
ուստիլու դեպքում, վորտեղ կենդանիների (զլավավորապես խոշոր յեղ-
նյուրավոր անասունների) փորն ուռչում է, վորից անասունը կարող
է ստակել: Դրա համար ապուլյաի կերտերելիս կամ արածացնելիս
անհրաժեշտ են հետևյալ միջոցները:

Անասնին շատ ապուլյա չտալ և կերակրելուց կամ արածացնե-
լուց առաջ ուրիշ կերպարույանք քիչ տալ:

Նկ. 9. Եղեգուկամ ապուլյա:

Մետաղներին չարածացնել անհրկեց կամ ցողից թրջված առվույտի վրա:

Առվույտի մեակումը սերմն համառ: Ներկայումս կերտառյաների ցանքների տարածություն ուժեղ աճման հետևանքով, յերբևն զգացվում է առվույտի սերմերի պակասը: Իրա համար խորհրդային և կողիկաթի տնտեսություններում պետք է կազմակերպել առվույտի սերմերի արտադրություն զործը:

Հյուսիսային կովկասի շրջանների մեծ մասում առվույտի սերմերը բերքը ցածր է: Հեկտարից 2—3 ցենտներ բերքը մեղանում լավ բերք է համարվում, հաճախ մենք ունենք 1/2 ցենտներ բերք կամ ավելի քիչ: Ներկայումս դոյուկություն ունեցող տվյալների հիման վրա, սերմացու առվույտի բերքերն ավելացնելու համար անհրաժեշտ է պահպանել հետևյալ պայմանները.

Կայտարել հատուկ լայնաշարք (80 սմ) ցանքներ, հեկտարին 5—7 կիլոգրամ ցանքի նորմայով:

Առվույտի աճման ժամանակ պարբերաբար կատարել շարքամիջիքի փերունացում և մոլախոտերի վոչնչացում:

Հավաքը կատարել բակլաների 2/3 մասի զորշանայու ժամանակ խոտհարներով կամ հնձիչ մեքենաներով: Կայսել չոր յեղանակին, հացահատիկի կամ հատուկ կայսիչ մեքենաներով վորովհետև խոնավ առվույտը դժվար է կայսվում:

Նպատակահարմար է սերմ ստանալու համար վերցնել յերկրորդ և յերրորդ տարվա ցանքների տարածությունը:

Առվույտը սերմերի համար մշակելու ամենանպաստավոր վայրերն են հանդիսանում յերկրամասի հարավային շրջանները (նախկին կուբանի և Մայկոպի շրջանները):

Ե Ս Պ Ա Ր Ց Ե Տ

Սոսարցեստը պատկանում է բակլայանման խոտաբույսերին, մեր յերկրամասում նա հանդիպում է վայրի և ընտելացրած վիճակում (տես նկ. № 10):

Նրա ցողունը ակոսավոր է, 1/2-ից—1 մետր բարձրությամբ: Տերևները փետրավոր են, ձաղիկները՝ կարմրավարդադաշն:

Սրմատային սխտեծը խիտ զարդացած է, առանձին արմատները խորանում են մի քանի մետր (յերբեմն մինչև 10 մետր):

Սոսարցեստի սերմերն իրենց մեծությամբ քիչ մեծ են առվույտի սերմից:

Սոսարցեստը յիբաօսադիմացկուն է: Սերածը նա ավելի լավ է տանում, քան առվույտը, դրա համար նրան կարելի է մը-

չակել չորային վայրերում: Սոսարցեստի ցրտադիմացկունությունը ավելի թույլ է քան առվույտինը, և ցարտ, անձյուն անհաներ հասաչում է:

Իրա համար խիտ ձմեռով չափազանց չորային շրջաններում նրա մշակությունն անուղուտ է:

Սոսարցեստը հողի նկատմամբ էիջ պահանջող է: Լավ է աճում փերուն կրային հողերում: Խոնավ ճահճային հողերը նրա ցանքի համար անպետք են:

ԵՍՊԱՐՑԵՏԻ ՄՇԱԿՄԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ ԽՈՏԻ ՅԵՎ ԱՐԱԾԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

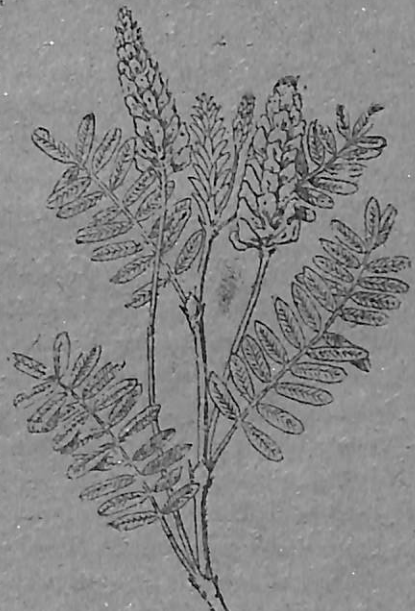
Հողի մեակումը նույնն է, ինչ վոր առվույտի համար: Յաճեքը կատարվում է շարքացան մեքենայով համատարած ձևով, կայնաշարք ցանքը կարելի է հանձնարարել չափազանց աղքատած հողերում և չորային շրջաններում:

Ցանքի նորման՝ հեկտարին 60-ից 80 կիլոգրամ է, չորային վայրերում ցանվում է 60—65 կիլոգրամ, խոնավ վայրերում—75—80 կայնաշարք ցանքում (60—100 սանտիմետր), 45—50 կիլոգրամ հեկտարին:

Սերմերը ցանվում են 2—4 սմ խորություն մեջ միայն բացառիկ դեպքերում (չոր և փերուն հողում) թույլատրվում է ավելի խորը ցանել: Սոսարցեստը ցանվում է վաղ գարնան, բայց վորոշ դեպքերում կարելի է նաև աշնանը: Բայց գարնանացանն ավելի հուսալի է, քան աշնանացանը:

Սկզբում եսարցեստը շատ դանդաղ է զարգանում և խիտ խեղդվում է մոլախոտերից: Նրանց վոչնչացման համար կատարում են բարձր հունձը:

Առաջին օտրում, վորպես կանոն, եսարցեստը տալիս է խոտի չնչին բերք: Հաջորդ տարիներում բավականին բարձր (10-ից մինչև 45 ցենտներ հեկտարից), չորրորդ տարում բերքն սկսում է իջնել, և չորրորդ տարուց հետո, սոսարցեստը, պահելը ձեռնառու չէ: Սոսարցեստը տարվա ընթացքում տալիս է մի հունձ, չափ քիչ անգամ յերկու:

Սկ 10. Սոսարցեստ:

Հավաքել պետք է կտտարել ծաղկման ժամանակ, աչքայնելու շեղում խտրել կոշտանում եւ ծագարցեալ խտտի ազդի արագ եւ չորանում, քան ազդարարը, և նրա տերեւներն ազելի քիչ են թափվում:

Նրա խտտի իր սննդադարությամբ գնահատվում է վոչ պակաս առվույտի խտտից, վորովհետև պարունակում է մեծ քանակությամբ սպիտակուցներ, վորոնք հատկապես հարկավոր են աճող անասուններին: Բացի դրանից, ետպարցեան անասունների փոքուտեցի չի առաջացնում, վորը կարևոր է ցանքսերն ոգտադործել արածացնելու համար:

Ետպարցեալի մտակուլմբ սերմի համար: Ետպարցեալը սերմերի մեծ բերք է տալիս: Բերքերը տատանվում են հեկտարից 5—8 ցենտների սահմաններում, յերբեմն հասնում են մինչև 10 ցենտներին:

Սերմեր ստանալու համար ոգտակար է թե համառարած և թե լայնաշարք ցանքսը: Սերմեր հավաքվում են 2-րդ, 3-րդ կամ 4-րդ տարվա ցանքսերից: Պետք է նշել, վոր սերմերը հավաքելուց հետո խտտի բերքն իջնում է: Սերմերը հավաքում են առաջին հունձքից, վորովհետև ետպարցեալը գանգաղի աճում և յերկրորդ հունձքից սերմեր ստանալ չի կարելի:

Սերմերը հավասար չափով չեն հասունանում, հասունացած սերմերը հեղուկությամբ թափվում են, դրա համար, նրանց հավաքում են ներքևի բակլաների գորշանալու ժամանակ: Այդ նկատառումներով, ափելի լավ է ետպարցեալը մննել առավոյամ կամ յերեկոյամ: Բակլաների կայսը հեղուկությամբ կատարվում է հացանառիկային կալսիչներով:

Յ Ե Ր Ծ Ք Ն Ո Ւ Կ

Առվույտի, Ետպարցեալի և մի շարք այլ խտտարույտերի հետ համեմատած, յերեքնուկը Միության հարավային գոտում ազելի քիչ նշանակություն ունի և Հյուսիսային հովիտում նրա ցանքսերի տարածությունը մեծ չէ: Այդ բացատրվում է յերեքնուկի խոնավասիրության: յերազարի ժամանակ նա անհաճող է զուրս գալիս կամ բոլորովին կորչում է: Հաջողությամբ կարելի չէ բազմացնել նախալեռնային և յեռնային շրջաններում (աղզային մարզերում, Մայկոսի, Ազշերանի շրջաններ) և Սև ծովի ափերին:

Յերեքնուկը դաշտում մնում է յերեք տարի, չորրորդ տարում խիտ նստրանում է և պետք է լինում կրկնակերկ կատարելու:

Վորպես բակլայաբույս, յերեքնուկը բարձրացնում է հողի բերքատվությունը և ցանցաշրջանառության մեջ լավ նախորդ է հանդիսանում:

Յերեքնուկը, առվույտի նման, փշանում է զնասատուներից և վորոճացող անասունների փորուտից և առաջացնում

Յերկրամասում նշանակություն ունի միայն կտուր (ցանափի) յերեքնուկը (տես Նկ. Ն 11): Աճում է 1/2—3/4 մետր բարձրությամբ և խիտ թփերով: Տերեւները յեռայն են և խիտ Մտղիում է բազմաթիվ կտուրի ծաղիկներով: Արմատային սխտեմը խիտ գարգացած է, զւլ-խավորապես կոզքի արմատները:

Յերեքնուկը սիրում է խոնավ, ազդարարան կամ սեփակող հողեր: Գերբուն և չոր հողերում լավ չի աճում:

ՅԵՐԵՔՆՈՒԿԸ ԵՈՏԻ ՀԱՄԱՐ ՄՇԱԿՆՈՒ ՅԵՂԱՆԱՆՆԵՐԸ

Հողի մտակուլմբ: Յերեքնուկը առաջին տարում խտտի հունձք չի տալիս: Այդ նկատի ունենալով, նրան ցանում են սովորաբար գարնան, ապրիլին, վորպես ծածկոցային բույս: Մի հեկտարին պահանջվում է 14—20 կիլոգրամ սերմ, վորը կախված է ցանքսի ձևից և սերմերի վորակից:

Յերեքնուկի ցանքսերն առանձին չեն քանալիս:

Յերկրորդ և յերրորդ տարիներում նա ապիս է տարբեկան 2—3 հունձք:

Հավաքել կատարվում է խտհարներով ծաղիկու ժամանակ: Տերեւների թափվելուց խուսափելու համար, խտտի չորացնելն ու դարուել պետք է զգուշութեամբ կատարել:

Յերեքնուկի խտտի իր վորակով ամենալավներից մեկն է, նա չափազանց հարուստ է սպիտակուցային նյութերով: Խտտի բերքը յերկրամասի խոնավ գոտում հասնում է մինչև 30 և ազելի ցենտների մի հեկտարից:

Սերմի համար թողնում են 2-րդ կամ 3-րդ տարիների յերկրորդ հունձքերը:

Հավաքել կատարվում է մեծ ժամ գլխիկների գորշանալու ժամանակ:

Գույսը դժվար է վորովհետև սերմերը վտակ են կալվում: Ամենից լավ է կտսել հատուկ յերեքնուկի կալսիչ քերիչներով: Սերմերի բերքը մի հեկտարից 1 1/2—2 1/2 ցենտներ է: Սերմերի բերքի բարձրագույնը ոճանդակում են յերեքնուկի, վորպես լավ մեղրաբույսի բարձրագույնը ոճանդակում են յերեքնուկի, վորպես լավ մեղրաբույսի

Նկ. 11. Յերեքնուկ

ծաղկման ժամանակ հաճախող մեղատեսիլները: Յերբքնուկի ցանքների մեղվանոցներին մոտիկ գտնվելը կրկնակի սրուտ է տալիս՝ մեղքի լավ համաք և սերմերի բերքի բարձրացում:

Ժ Ի Տ Ն Յ Ա Կ

Ժիտնյակը բաղմամյա խոտաբույս է: Շնորհիվ այն բանի, վոր նա լավ դիմանում է յերաշտին և ցրտին, վերջին տարիներում շատ է տարածված յերկրամասի չորային շրջաններում (արևելյան և հարավարևելյան): Այստեղ նա հանդիսանում է արժեքավոր և հաճախ միակ բազմամյա խոտաբույսը:

Նկ. 12. Ժիտնյակ:

Ժիտնյակն աճում է 1/2—1 մետր բարձրությամբ, խիտ թփերով:

Նա լինում յերկու տեսակ՝ լայնահասկ և նեղահասկ: Առաջին հասկը համեմատաբար կարճ է (5 սմ), բայց լայն, իսկ յերկրորդինը՝ 1 1/2 անգամ ավելի յերկար (մոտ 7 1/3 սմ), բայց նեղ: Նեղահասկ ժիտնյակն ավելի լավ է լայնահասկ ժիտնյակից:

Ժիտնյակի արմատները խիտ զարդացած են և իրենց անհաշիվ մանր արմատներով շատ խորն են անցնում հողի մեջ և 3—4 տարուց հետո կաղձում են կարծր ցորենի և այլ շերտային բույսերի մշակման համար պիտանի հողի շերտ: Իրա համար ժիտնյակը նշանակալից դեր է խաղում վորոշ հատիկային խորհանտեսությունների և կոլտնտեսությունների խոտերի ցանքաաղբախառուի մեջ:

Ժիտնյակը հողի նկատմամբ պահանջկատ չէ և հաջողում է շատ աղքատ հողերի հետ՝ կիսաավազոտ, ավազոտ և աղի (գլխավորապես նեղահասկը): Վերջին ժամանակներս սկզբնից են ժիտնյակը ցանել տղախոզեր լավացնելու յեվ ավազներն ամբացնելու համար:

Յերաշտի տարիներում ժիտնյակը բերքով առաջին տեղն է զբաղում, խոնավ տարիներում՝ դիջում է ուրիշ խոտաբույսերին: Խոփ բերք մոտավորապես մի նեկետից 13—14 ցեմետր է:

Նկատի ունենալով, վոր ժիտնյակը ցանվում է չորային շրջաններում, հարկավոր է աշնանահերկ կատարել վորպեսզի խոնավությունը հավաքի: Ներկվան խորությունը 15 սմ է: Ավելի խորը հերկումը չի

բարձրացնում բերքը: Ծանելուց սույն հողը պետք է լավ տափաներ վորովհետև մանր սերմերը տալիս են ժիտնյակի թույլ ծիլեր: Վորոշը չեն աճում կոշտ հողում:

Ցանքը կատարվում է աշնան կամ վաղ գարնան: Աշնանացանը կատարվում է աշնանացան հացահատիկների հետ միաժամանակ: Ուշացումը վտանգավոր չէ, վորովհետև նույնիսկ մտադաշ ծիլերը լավ են դիմանում ձմեռը:

Գարնանային ցանքը կատարվում է ըստ հնարավորության շուտ՝ գարնանային հացահատիկների հետ կամ առանձին: Խիտ չորային շրջաններում և աղքատած հողերում նախադասելի յե լայնաճաք ցանքներ անել: Համատարած ցանքների ժամանակ նորման 10—15 կգ է հեկտարին, իսկ լայնաչարքի դեպքում 30 տոկոս պակաս: Սերմերի ցաննելու խորությունը՝ 2—3 սմ:

Ենամբը: Միլերը նորձով պայմաններում հայտնվում են 6-րդ — 8-րդ սրը: Նրանք մանր, հաղիվ նկատելի յեն: Առաջին 1—1 1/2 ամսում ծիլերը զրեթե չեն աճում և հեշտ են խեղդվում մոլախոտերից: Լայնաչարք ցանքի ժամանակ հարկավոր է բաղնան և փխրունացում կատարել շարքամիջերում: Համատարած ցանքի ժամանակ կարելի յե միայն ձեռքի քաղհան: Այդ պատճառով ժիտնյակի համար ավելի լավ է ընտրել մաքուր հողեր: Հետագայ տարիների խնամքը՝ գարնանային տափանումն է:

Առաջին տարում ժիտնյակը կամ բոլորովին հունձը չի տալիս, կամ շատ քիչ (3—4 ցենտներ հեկտարից): Հետագա տարիներում նա տալիս է մի հուսնի, էիջ դեպքում՝ յեշու:

Հավաքի ժամանակը՝ ծաղկման սկիզբն է, վորը լինում է մայիսի վերջին, հունիսի սկզբին: Ժիտնյակի խոտը շատ արագ է չորանում: Պատի վորակը միջակ է: Մենդարբությունը և բերքատվությունը լավացնելու համար, ավելի ձեռնառու յե ժիտնյակը ցանել առվույսի հետ խառն:

Ժիտնյակն արածացնելու համար պիտանի յե՝ սկսած 2-րդ կամ 3-րդ տարուց:

Ժիտնյակի մօակոււմը սերմի համար տարբերվում է խոտի համար մշակումից՝ հետեյալով.

Ծանցը կատարվում է լայնաչարք՝ 50—60 սանտիմետր՝ առանք ծածկոցի:

Ծանցի նորման 6—8 կգ է:

Ամառվա ընթացքում կատարվում է շարքամիջերի քաղհան և թորխում (2—3 անգամ):

Սերմի համար թորխում են 2-րդ, 3-րդ, յերբեմն 4-րդ տարվա ցանքերը: Առնում են բերքը 3-րդ տարվանն է:

Հավաքը պետք է լինի սերմերի մոմային հասունացման ժամանակ՝ թափվելուց խուսափելու համար: Չհատունացած սերմերը հասունանում են խուրճերի կամ դեղերի մեջ:

Կալը կատարվում է կալիչներով կամ Եկեղույ: Կալից հետո մնացած ցողուններն իրենց կերային վորակով հավասար են լավ գար: Կանացանի ծղոտին և կարելի չէ ուղտագործել անասունների համար: Սերմերի միջին բերքը 2½—3 ցենտներ է, իսկ յերբեմն հասնում է 6 ցենտների:

Խ Ր Տ Յ Ա Կ

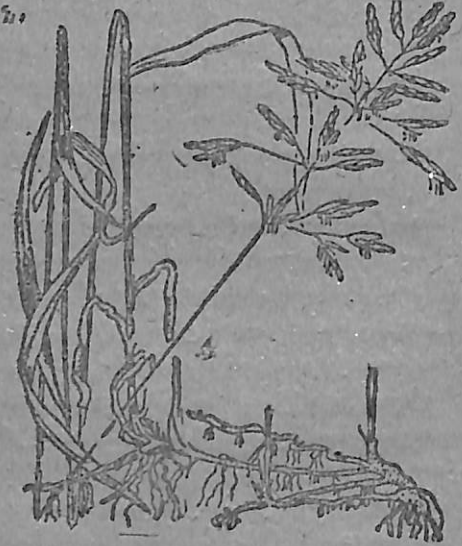
Մրացակը բազմամյա խոտաբույս է: Հյուսիսային Կովկասում խրացակի ցանքերի տարածությունը համեմատաբար մեծ չէ:

Մրացակն աճում է սրված թիփերով (տես նկ Ն Ն 13 և 14) մինչև 1 մետր բարձրությամբ:

Մրացակի ծիլերը կարճ ժամանակում ափսոսանք են աճում, վեր հեղում են ուրիշ խոտաբույսերին:

Նկ. 13. Ամփստ խրացակ. աչից բուփը, ծախից կապը յով մյուսը:

Նկ. 14. Ամփստ խրացակ:

Շաղկափթթությունն է՝ դեպի վերև ուղղված ճյուղերով հորաններ (ինչպես վարակը), վորենք ծաղկելու ժամանակ սրվում են: Տերևները լայն են և կենտրոնացած են գլխավորապես բույսի ներքևի մասում:

Արմատային սխտանը խիստ զարգացած է: Յերկրորդ տարում խրացակը կալվում է ընդլայնվող հատուկ վերարմատային ճյուղավորումներ, վորենք դուրս են սուսիս նոր ցողուններ: Վերարմատները լինում են հողի վերի շերտի, մոտ վորապես 10 սմ խորություն մեջ:

Նրանք շատ կենսունակ են, պարունակում են իրենց մեջ սննդարար նյութերի պաշարներ, գրա համար խրացակը գարնան շուտ է սկսում բարձրանալ: Մրացակի վերարմատների ուժեղ զարգացումով աղբորովում է հողը: Մրացակից ազատվել ավելի հեշտ է լինում, քան ժուռայակից՝ հողի համապատասխան և հմուտ մշակումով:

Մրացակը յերաշտին լավ է դիմանում: Խրացակը հողի նկատմամբ պահանջկոտ չէ, հաշտվում է ուժասպառ հերկված հողերի հետ, վորոնցից նա պահանջում է փխրունություն կամ պայծառներ՝ իր մերարմատները տարածելու համար:

Մրացակն ավելի լավ է աճում ավաղախառն, կավախառն հողերում: Նրա համար անպետք են ճահճային ծանր, թանձր կավային հողերը: Մրացակից հետո հողը վերականգնում է իր ազմով՝ մեր գրա համար նա լավ նախորդ է հանդիսանում մի շարք բույսերի համար (որի նակ՝ զարնանացան ցորենի և այլն):

ԽՐՏՅԱԿԸ ԽՈՏԻ ՅԵՎ ԱՐԱԾԱՅԼԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՄՇԱԿՄԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Հողի մօտեցումը կայանում է 15 սմ խորությամբ աշնանահերկի մեջ:

Մրացակի ցանքը լավ է գարնանն անել: Նկատի ունենալով, վոր խրացակը թույլ է զարգանում և ծածկոցային բույսը կարող է նրան խեղդել, առաջին տարում, ավելի հուսալի չէ անել դուրս ցանք և վոր թե ծածկոցային:

Կիրառվում է լայնաշարք համատարած շարքավոր և շաղացան ցանք: Ցանքի նորման շարքացանի համար 30—35 կգ է, իսկ շաղացանի՝ մինչև 50 կգ: Լայնաշարք ցանքով հնարավորություն է տալիս աղբորած հողերում մոլախոտերի դեմ պայքարելու:

Յերկրորդ տարվանից վերարմատները տարածվում են ամեն կողմ և խանգարում են շարքերի ուղղությունը: Մրացակի սերմերը ցանիչի արկղից լավ չեն գուրս ընկնում, մանավանդ, յեթե նրանք պահպանել են իրենց վրա հուրանների ճյուղերի կտորանքներ:

Վորպեսզի սերմերը ցանիչի արկղից լավ ընկնեն, ցանկալի չէ արկղի մեջ սարքել մեխանիկական խառնիչ կամ ձեռքով ուղղում են: Ճախ ցանքը շաղացան են կատարում և հետո ցանքանով ուղղում են:

Մածկոցային ցանքսերն առաջին տարում խնամվ չեն պահանջում: Համատարած դուրս ցանքսերի ժամանակ մոլախոտերի հունձը և կատարվում, իսկ լայնաշարքերի ժամանակ՝ շարքամիջրի փխրունացում է քաղհան:

Հետագա տարիներում խրացակն ուրիշ խոտերին խեղդում է և քա խնամքը կայանում է գարնանային ցանքանման մեջ:

Հավաքը կատարվում է հենց ծաղկման սկզբում: Ուշ հավաքման դեպքում խոտը կոշտանում և կորցնում է սննդարարութունը: Ծաղկման սկզբում հուրանների ճյուղերն ուղղվում և ցրվում են, իսկ մինչ այդ նրանք լինում են սեղմված և մի կողմ ուղղված: Հավաքի համար դրժածովում են ձիաքարը կամ տրակտորաքարը խոտհարներ:

Հնձված խրոցակն արագ է չորանում, բայց ժիտնյակից ավելի շանդաղ:

Ցանքսի տարում հունձը չի չինում, հետագա տարիներում ատում են մի հունձը, յերբեմն ել յերկու: Արածացման համար խրոցակն ոգտադործում են նրա ամման վերջի տարիներին (4-րդ կամ 5-րդ):

Խրոցակն ուժեղ կերպով արածացնելուց և անասունների կոխկրտիչուց հետո վոչնչացնելու համար, տարվա չոր յեղանակում 9—10 սմ խորությամբ հերկում են, Դուրս հանված վերարմատները չորանում են, վրբից հետո գտպանակավոր ցաքաններով պոկում են, հավաքում են մի տեղ և վառում:

Աշնան կատարում են խորունկ (18—20 սմ) հերկ, վորով չպոկված վերարմատները հերկվում են: Յեթե խրոցակի համար կատարելու լինենք սովորական աշնանահերկ 12—15 սմ խորութեամբ, այդ կարող է հակառակ արդյունքների հասցնել: Դարնան վերարմատները կծեմանան և ավելի կաղրտանն հողը:

Առաջին պարում խրոցակը սերմեր չի տալիս, յերկրորդում նրա բերքատվությունը բարձր չէ և բացի գրանից, իջնում են հաջորդ տարիների բերքը: 4-րդ, 5-րդ և 6-րդ տարիներում բերքերը նույնպես ուժեղ ընկնում են: Դրա համար սեմերը բողմում են յերտորդ քարվա ցամփսերից:

Սերմացու խրոցակի հավաքը կատարվում է սերմերի կարծրանալու և հուրանների գորշանալու ժամանակ: Հավաքի համար կարելի չէ յերկու միջոց կիրառել: Միայն հուրանների հնձում, վորի համար մեքենայի կտրող մասը բարձր են պահում, և ամբողջ բույսի հնձումը վերջի ձեղ սերմերի մեծ հավաք է տալիս: Սերմերի հավաքելու ժամանակը հուլիսն է:

Խրոցակի սերմերի բարրը տատանվում է հեկտարից 1—3 ցենտներ:

Խրոցակի կալքը կատարվում է սովորական կալիչներով: Սերմերը չփտեցնելու և ծուռնակությունը չկորցնելու համար պետք է չոր տեղում պահել: Մնացորդ ծղոտը վորակով մոտ է միջակ խոտին:

Բացի վերոհիշյալ խրոցակից, վորը կոչվում է նաև «անքիստ բրոժ», բույսերի մեջ հանդիպում է նաև, այսպես կոչված, ուղիղ խրոցակի: Վերոհիշյալ անքիստ բրոժ տեսակի հետ համեմատած, ուղիղ խրոցակը տարբերվում է վերարմատների բացակայությամբ, տերևներից կախ են ընկած, հասկերը քիստավոր են:

Յերաշտին և ամռանը լավ է գիմանում: Վերակը սիջակ է, բերքատվությունը՝ ցածր:

Ընդհանուր առմամբ ուղիղ խրոցակը քիստավորի առաջ առանձին վոչ մի առավելություններ չունի:

Մշակման միջոցները, ուրիշ խոտաբույսերի հետ համեմատած, վոչ մի առանձին հատկություններ չի ներկայացնում:

Գ Ո Ր Ն Գ Ա Ն

Վորպես կերաբույս, կորնգանը միայն վերջերս և սկսել ցանվել: Վայրի դրությամբ նա տարածված է համարյա ամբողջ Խորհրդային Միության մեջ, Հարավս նա խիստ քլասսատու մոլախոտ է հացաբույսերի մեջ:

Խորհրդային Միության սոցիալիստական անասնաբուժության կերի պաշարի մեջ կորնգանը պետք է աչքի ընկնող տեղ գրավի, թեպետ ներկայումս նրա ցանքերի տարածությունը մեծ չէ: Սա բացատրվում է նրա սերմերի համարյա կատարյալ բացակայությամբ: Սերմացույի պակասությունը խոշոր չափով կարելի չէ վերացնել կորնգանի վայրի բույսի սերմերը հավաքելով: Միևնույն ժամանակ պետք է դրա վրա կորնգանի սերմի արտադրությամբ, հիմնելով սերմնաբուծությանը:

Կորնգանը պատկանում է բակլայական կերաբույսերին և իր արտաքին տեսքով, մանավանդ մատող հասակում, նման է աովույաին: Նրա տերևները յերբեքական են, բայց ավելի խոշոր են աովույաի տերևներից, ծայրերից ավելի շատ են կտրատված և բրդոտ չեն: Բույսն ուժեղ չափով ճյուղավորվում է, բայց քիչ է թփավորվում, (մեկ բույսի վրա 5—6 ցողուն) և հասնում է 40-ից մինչև 200 սանտիմետր բարձրության: Ծաղիկները կազմում են մանր վնջեր, վորոնք դանագանդույն են ունենում, նայած բույսի տեսակին:

Սերմերը դեղին են, մանր: Արմատները սաստիկ դարձացած են և հասնում են մինչև 1½—2 սմ խորության:

Այս բույսի բազմաթիվ տեսակներից կուլտուրական նշանակություն ունեն 2-ը, — սպիտակիս ու դեղինը: Թե մեկը է թե մյուսը լինում են յերկամյա կամ միամյա: Մեզ համար ամենաշատ հետաքրքրու են յերկամյա կամ միամյա Մեզ համար ամենաշատ հետաքրքրություն են ներկայացնում առաջին հերթին յերկամյա սպիտակ և դեղին կորնգանը: Դեղինն ավելի արագ է աճում և սպիտակից 10—15 րով ավելի շուտ է ծաղկում:

Կորնգանը պահանջկոտ չէ դեպի հողը, կարող է մշակվել զանազան տեսակ հողերում, ուրեմն նաև կավահողերում, ավազահողերում, ազալին հողերում և այլն: Կորնգանը հատկություն ունի աճել վերջին

տեսակի հողերում (վորտեղ վատ են աճում անվույտը և եռվարցետը) և դա առանձնապես բարձրացնում է նրա արժեքը: Կորնդանն աճում է ամեն տեսակ հողերի վրա, բացի չափից դուրս խոնավ, ճահճոտ և այլ աննպաստ հողերից:

Կորնդանը նաև պահանջկոտ չէ դեպի կլիման և կարող է մշակվել Հյուսիսային կովկասի բոլոր սայուններում: Նա լավ է աճում հողային վայրերում և չի սրտում նույնիսկ սակավաձյուն, ձուլքոտ ձմեռը:

ԻՆՉՁՅԵՍ ՄՇԱԿՆԸ ԿՈՐՆԳՍՆԸ ԱՆՍՍՈՒՆՆԵՐԻՆ ԱՐՄՍԱՑՆԵԼՈՒ ԿԱՍ ԽՈՏ ՀՆՁԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Հողի մեծի ու մը վոչնչով չի տարբերվում այն հողի մշակումից, վորտեղ անվույտ է եսպարցետ և ցանվում:

Ցանքը կարելի չէ կատարել աշնանն ու դարնանը: Քանի վոր կը րնգանը մեծ մասամբ մշակվում է չորային ոռոգանքում, վորտեղ ձըմնուը քիչ է, ձյուն է զալիս, ուստի ավելի լավ է ցանել վաղ դրնանը (ապրիլ ամսին), յերբ դեռ դաշտը բույսերով չի ծածկված:

Լավ կլիմի ցանել օտրֆացածիչ մեքենայով: Խոնավ և չափավոր խոնավ ոռոգանքում ցանքը պիտի լինի համատարած, իսկ քնացած ոռոգանքում—լայն շարքով, ցանիչի 1—2 արորների լայնությամբ տարածություն թողնելով: Սերմացույի համար ցանելիս, պետք է կատարել լայնաշարք ցանք, —շարքերի միջև թողնել 100 սմ տարածություն: Այսպիսով հնարավոր կլինի քաղհանը կատարել մեքենայով:

Կորնդանի սերմերը միաժամանակ չեն աճում: Նրանք աճում են մի քանի ամսվա ընթացքում, կամ նույնիսկ ցանքի հետևյալ տարում: Սա անտեսական լուրջ անհարմարություն է: Սերմերի աճումն արագացնելու համար նրանց պետք է պատրաստել ցանքին:

Պատրաստել կարելի չէ յերկու ձևով:—

Առաջին ձևով: Սերմերը թրջելի թունդ (տեխնիկական) ձմբաթթվուտով (արջասպի յուղով), անընդհատ խառնել, թրջված պահել 5—1) րոպե և արագությամբ 5—6 անգամ իրար յետից շրով վալ, մինչև վոր թթվուտը բոլորովին մաքրվի: Այնուհետև սերմերը չորացնել —փոխ բարակ շերտով: Այս ձևը պետք է կիրառվի խնամքով և արագութե չէ սերմացուն կարող է փչանար:

Յեղիորդ ձևով: Սերմերը շփել (տրորել) հատուկ մեքենայով, կամ անվույտի շփիչով: Շփել կարելի չէ նաև ձեռքով, զմոնիտի թղթի ոգնությամբ, կամ կոպիտ ավազով, կամ վերջապես փշրված ապակով:

Այս բոլորը ունի մի նպատակ:—քրքրել սերմերի թաղանթը (մաշկը), վորովհետև շերտիչ նրա պնդութ, սերմերը վատ են աճում ու ձյուն:

Մեկ հեկտարի վրա ցանվելիք սերմերի նորման զանազան է լինում: Նոր շփված սերմերը ցանվում են հետևյալ չափով:—

Խոտ և արոտ ստանալու համար համատարած շարքացան անելիս —16—20 կլգ:

Նույն նպատակով լայնաշարք ցանք կատարելիս (1—2 արորի չափի —17 թողնելով) —12—16 կլգ:

Սերմացու ստանալու համար լայնաշարք ցանքի դեպքում 8—10 կլգ: Շաղաքամի դեպքում—25—32 կլգ:

Ցանելուց առաջ հարկավոր է անպայման ստուգել սերմերի ծլունակությունը: Ցեթե սերմերը շփված չեն և նրանց ծլունակությունը ցածր է (50 տոկոսի չափ), հարկավոր է ցանքի նորման ավելացնել: Սերմերը հողի մեջ պիտի թողնվեն 2—3 սմ և միայն փխրուն հողում—մինչև 4 սմ:

Խնամքը նույնն է, ինչ վոր կապույտ անվույտի խնամքը: Բերքահավաքը: Ցանքի առաջին տարում կորնդանը տալիս է 1 հունձ (այսինքն հնձվում է մեկ անգամ), յերկրորդ տարում—2—3 հունձ: Հնձել կարելի չէ 10—15 սանտիմետրից վոչ ցածր, հակառակ դեպքում մնացածը լավ չի բնի: Բերքահավաքման ուղացումը կվատացնի խոտի վորակը,—նա ավելի դառն կլինի, ցողուններն էլ կվատանան: Խոտի համար կորնդանը պետք է հնձել ծաղկի բողբոջի ըրացվելու սկզբում, սխիտի համար—ծաղկելու սկզբում: Բերքահավաքման, չորացման և պահպանման ձևերը նույնն են, ինչ վոր կապույտ անվույտինը:

Կորնդանի խոտը նույնպես հարուստ է սպիտակուլային նյութերով, ինչպես և կապույտ և հասարակ անվույտինը: Կորնդանի խոտի մասին յեղած վատ կարծիքը հիմնված է նրա սխալ մշակման վրա:

Մեկ հեկտարից ստացվում է 15-ից մինչև 45 ցենտներ կորնդանի խոտ: Կորնդանից հետո ավելանում է հողի արգավանդությունը: Արածեցման համար կորնդանն ոգտագործվում է այն ժամանակ, երբ հասնում է 10—15 սմ բարձրության:

Կորնդանը լավ սխիտ է տալիս միայն հատիկավոր բույսերի հետ խառնելով: Անասունները քանի դեռ չեն ընտելացել կորնդանի խոտին, անհճությամբ են ուտում, բայց ընտելանալուց հետո ուտում են ախորժակով:

ԿՈՐՆԳՍՆԻ ՄՇԱԿՈՒՄԸ ՍԵՐՄԱՑՈՒՑԻ ՀԱՄԱՐ

Կորնդանի սերմերի լավ բերք ստանալու համար անհրաժեշտ է—Ցանքը կատարել լայնաշարք ձևով, 60 սանտիմետր: Սերմերի լավ ծլունակության դեպքում 1 հեկտարի վրա ցանել 8—10 կլիոգրամ: Բերքահավաքն սխիտ բակիներէ 2/3 մասի մթազ:

նելու ժամանակ, վերապահի բույսը չթափթփվի ու կորուստներ չունենա:

Սերմերի համար թողնել 2-րդ հունձը: Սերմացու կորնդանի բերքը կարելի չէ հավաքել հնձիչներով, հացի և յեղիպտացորենի խուրձ կապերով:

Կախելուց առաջ կորնդանը պետք է չորացնել և կախել հացի կախիչներով:

ԿԵՐԱՐՈՒՅՍՆԵՐԻ ԽԱՌՆՈՒՐԳ

Կերարույսերը կարելի չէ ցանել թե մաքուր վիճակում (մեկ կե-րարույս) և թե մի քանի կերարույսեր (սովորաբար յերկու) իրար հետ խառնած: Ցերկուսից ավելի կերարույսեր հաղվալուտ դեպքում են խառնում: Խառնուրդի համար սովորաբար վերցնում են հատիկա-վոր և բակլայական բույսերը:

Կերարույսի խառնուրդը անում են հետևյալ նկատառումով.—

1. Խառնուրդն ավելի բարձր բերք է տալիս, քան մեկ զուտ կերարույսը:
 2. Կերարույսերի խառնուրդն ունի անասունների համար ոգտա-վետ քիմիական բաղադրու-թյուն: Որինակ, յեղիպտացորենի խուրձ աղքատ է սպիտակուցային նյութերով, իսկ սոյայի խուրձ պարունա-կում է այդպիսի նյութեր:
 3. Հողն ավելի լավ է ոգտագործվում, զանազան կերարույսեր հողից վերցնում են զանազան սննդանյութեր, այն ել տարբեր խորու-թյունից: Բակլայարույսերը հողը հարստացնում են ազոտով, իսկ հա-տիկավոր բույսերը բարելավում են նրա կազմվածքը:
 4. Կերարույսերի խառնուրդն ավելի յերկար կարելի չէ ոգտադոր-ծել, քան զուտ կերարույսերը:
 5. Կերարույսերի խառնուրդը կայուն բերք է տալիս: Սա բացա-րվում է նրանով, վոր զանազան կերարույսեր զարգանում են զա-նազան ժամանակ: Որինակ, բակլայարույսերը մեծ զանգված են տա-լիս առաջին տարիներում, հատիկավորները— վերջին տարիներում: Բացի դրանից, տարբեր կերարույսերը տարբեր չափով են դիմանում կլիմայական պայմաններին, հիվանդություններին ու ֆլասատուներին:
 6. Կերարույսերի խառնուրդն, ավելի արագ և չորացվում, իսկ բերքահավաքման ժամանակ նրանք ավելի քիչ կորուստ են տալիս — այսինքն քիչ են թափթփվում, փշրվում և այլն:
- Կերարույսերի խառնուրդները լինում են միաձյա և բաղձամյա: Նրանցից մի քանիսը յերբեմն (զխավորապես խոնավ ասյուններում) ցածվում են:

Հյուսիսային կովկասի համար ամենից շատ ոգտաբաղանները կե-րարույսերի հետևյալ խառնուրդներն են.—

ՄԻԱՄՅԱ ԽԱՌՆՈՒՐԳՆԵՐ

Վիկա + վարակ: Այս խառնուրդն արդեն նկարագրված է վերելում:

Առնամացան վիկա (90—110 կգ) + առնամագան հահար (50—60 կգ մի հեկտարից):

Այս խառնուրդը կարելի չէ ցանել զանազան յեղանակով, նա-յած կլիմայական պայմաններին և տեղին. հարավային ուսյուններում աշնանացան վիկան ձմեռը չի սառ-չում, նրան հաճարի հետ ցանում են աշնանը, աշնանացան հացա-րույսերի ցանքից յերեք շաբաթ առաջ: Այդ արվում է այն պատճա-սով, վոր վիկան սկզբում զանդաղ է զարգանում, ձմեռ կարող է մտ-նել դեռ ևս չամբապնդված:

Պ. 15. Բրդու վիկա:

Ցերբեմն զարնանացան վիկան խառնում են աշնանացան հաճարի հետ: Աշնանը ցանում են միայն հաճար, իսկ զարնանը նույն տե-ղում ցանում են զարնանացան վիկա ու տափանում են:

Սու դանկա (15 կգ, + սոյա (40—45 կգ): Վորովհետև սոյան ավելի արագ է աճում քան սնդանկան, նրան մեկ կամ մեկ ու կես շաբաթ ավելի ուշ պիտի ցանել:

Ցեզիպացարեն (20—30 կգ) + սոյա (40—50 կգ):

Մագար (10 կգ) + սոյա (45—48 կգ):

Մարգո (15 կգ) + կովի սիսիո (60 կգ):

Մարգո (15 կգ) + սոյա (50 կգ):

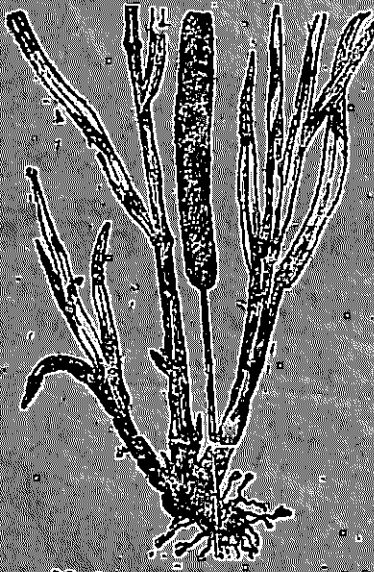
Այս խառնուրդներն ավելի լավ է ցանել լայնաչափ ձևով, առա-ձին շաբաթերով, այսինքն սկզբում ցանել մեկ կերարույս, որինակ, սոյան, 60—70 սանտ. շաբաթիջերով, հետո մյուս—առաջինի շաբաթի-մեջ: Ցանքը կարելի չէ կատարել միաժամանակ, որինակ, յեղիպտա-ցորենն ու սոյան միասին: Խառնուրդի մի շաբաթում արված ցանքերը կարող են նեղել զանդաղ զարգացող խոտին:

ԲԱԶՄՍՍՅԱԿ ԽԱՐՆՈՒՐԳՆԵՐ

- Նապուլյո առվույս (8 կգր) + անֆրաս խոցցակ (24-32 կգր):
- Կապույո առվույս (12 կգր) + ժիսնյակ (12 կգր):
- Սկզբում ցանվում է խրոցցակը (կամ ժիսնյակը), հետո բաշտակ յնդանակով ցանվում է կապույո առվույսը:
- Սապարցես (60 կգր) + մարգարիմ փեսուկ (16 կգր):
- Ցանվում են միաժամանակ, խառն հատիկներով:
- Կարմիր առվույս (16 կգր) + դասոթի Ցլեաթ (16 կգր): Ցանվում են թառն, միաժամանակ: Այս խառնուրդը պետքական է միայն յերկրամասի խոնավ առյուծներում:

ԿԵՐԱՐՈՒՅՄԵՐԻ ՏԵՐԸ ԶԱՆՔԱՐՉԱՆԱՌՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Ծանրաշրջանառութունն այն կարևոր միջոցառումներից մեկն է վորոնք ձեռնարկվում են խորհրտանստութունների ու կոլտնտեսութունների կազմակերպչական-անանական ամրապնդման և բերքատվության բարձրացման համար: Կանոնավորապես դիտեղելով կերաբույսերը ցանքաշրջանառության մեջ, մենք կապահովենք խոտի և հետագա կուլտուրաների բարձր ու կայուն բերքը:

Նկ. 16. Ցլեաթի նյութ:

Սերտաշի դեմ պայքարող համարիթենական կոնֆերենցիան միանշամայն պարզ ու վորոշակի ընդգծեց այն հանգամանքը, վոր կարևոր և անհրաժեշտ է մտնել ցանքաշրջանառութուն՝ բարձր ու մշտական բերքի ապահովելու համար:

Խորհրդային Միության Ժողկոմխորհը և ՀԿ(բ) Կ Կենտկոմն իրենց 1932 թվի սեպտեմբերի 29-ի վորոշումով, պարտավորացնում են 1933 թվի ընթացքում բարձր խորհրդային ու կոլտնտեսութուններում մտնել ցանքաշրջանառութուն, վորպես բերքատվությունը բարձրացնող լավագույն միջոցներից մեկը:

Այս կամ այն ցանքաշրջանառության ընտրությունը կախված է տնտեսության արտադրական օւղղությունից, նրա մասնագիտությունից: Անասնոթընտանական խորհրտանստութուններում գլխավոր կուլտուրաները պիտի լինեն կերաբույսերը:

Մեջ վերոնշյալներում է այն կուլտնտեսութուններին, վորոնք օժանդակում են անասնաբուժական ֆերմաներ, նրանց ցանքաշրջանառության մեջ կերաբույսերը պիտի բուսնեն այնքան ապրամություն, վորը կերով կապահովի պարանոցային ֆերմաները:

Վորովհետև արմատապտուղները և սիրտի ու արածացման համար մշակվող կերաբույսերը պիտի ցանվեն անասունների շենքերին մոտիկ, ուստի հաճախ անհրաժեշտություն է առաջ պահել խորհրտանստութունից անհամ կոլտնտեսության մեջ ունենալ յերկու ցանքաշրջանառություն՝ որինանի, մեկը — ազարակից հետո ցանվողը — հացահատիկներին ու խոտի համար (հացահատիկային ցանքաշրջանառություն), մյուսը, ազարակին մոտ ցանվողը — սիլոսային կյութվալի և արոտատեղերի կուլտուրաների համար, վորոնք պիտի կերթափոխվեն հացահատիկներին հետ:

Բաշմայա կերաբույսերի համար հարկավոր է աւրոտների մաքրված հող: Այդ կերաբույսերը բարելավվում են հողի կազմվածքը, բարձրացնում են նրա արգասավորությունը, նեղում են մուլաբուսերին՝ իրենց հետագա զարգացման ընթացքում (կապույո առվույս, խրոցցակ, ժիսնյակ և այլն): Եւորիվ այդ հանգամանքի, բաշմայա կերաբույսերը մեծ նշանակութուն են ստանում հացահատիկային ցանքաշրջանառության մեջ: վորտեղ գլխավորապես լինում են հացահատիկային ու անիմիկական կուլտուրաների ցանքեր:

Հաճախ կերաբույսերը փորձի համար ցանվում են մի վորտե տեղում՝ այնտեղ նրանց բերքի աստությունն ասուգելու համար:

Միայն կերաբույսերն ավելի քիչ պահանջկատ են դեղերի հողի վաշրությունը, վորովհետև նրանք համեմատաբար ավելի արագ և նվարցանում: Այս կերաբույսերը կարող են ցանքաշրջանառության մեջ զանազան տեղերում բայց սովորաբար ցանվում են ցելիուց կամ շարքահերի կուլտուրաներից առաջ:

Ավելի խոնավ առյուծներում նրանց կարելի չէ տալ նախավերջին տեղը: Հաճախ միայն կերաբույսերը զետեղվում են գարնանացան կամ շարքահերի կուլտուրաների հետ լեռնավ գոտում: կերաբույսերը ցանվում են զրապված ցելում (վիկա և վարսակ):

Մուգեւ յերեւում է մի ասածներից, չի կարելի ընդհանուր ցանքաշրջանառություն մատնանշել ամբողջ յերկրամասի համար: Օուբաշանյուր ասանին զեպքում ցանքաշրջանառությունը կվորալի տեղում:

Համաձայն Հողօրհրմասի վորոշման, ցանքաշրջանառությունը տանձանելու և արմատացնելու աշխատանքներին պետք է մասնակցեն խորհրդային ու կոլտնտեսութունների և մեքենատրակտորային կաշանների մասնագետները: Կուլտուրային և կուլտուրային

հասարակօրէն թշան հոգմից ցանքարջանառությունները մշակելուց հետո քննվում են հայրողբաժնուհ, վորտեղ հաստատվում են ու պրանց քան ցանկաւորումաւորքս նկերի գրեւում

Արամյա կերարույնները խոտ և արոտ ստանալու համար ցանելիս հարաւոր ե (վերի պաշարներն ալիւացնելու համար) վարած տարածութեան կրկնակի օգտագործումը: Արշա ե, այդպիսի ցանքերի բերքը մեծ չափով կախված է ցանելու ժամանակից: Քանի վեր ամառը (իսկ այդ ցանքերը կատարվում են հենց ամառը) հասնի լինում են խոնավութեան պակասութեան, յերաշտ, չոր ցամախութիւն, վերջին տարիները փորձելից և գործնական աշխատանքից պարզվել է, վոր Հյուսիսային կովկասի խոնավ և չափավոր խոնավ գոտում հացաբույսերի խոզանի վրայի ցանքերը լավ բերք են տալիս: Կիսաչորային և չորային գոտում խոզանի վրայի ցանքերը միշտ հաջող արդունք չեն տալիս:

Այդպիսի ցանքերի համար պետք է օգտագործել ալիւի չուս հասունացող բույսեր—յոդիպտոցորեն, մագձը, կորեկ, արևածաղիկ:

Ասեմալով, ամենաբարձր բերք ստեղծում է վաղացան, շուտ հասունացող կերարույնների ցանքերի տարածութեաններն ոգտագործելուց (հաճար, վիկա-հաճար, վիկա-վարսակ, վարսակ, խոտ և արոտի համար ցանվող յոդիպտոցորեն): Սքանց բերքը հավաքվում է մայիսի վերջի: Կամ հունիսի առաջին կեսին: Կարելի յե ցանքերի համար ոգտագործել աշնանացորենի և հոճարի խոզանը:

Եղանի վրա ցանելիս պետք է հիշել հետևյալը.—վաղան վաղ կատարվի ցանքը, սլիման բարձր կլիճի բերքը: Ցանքի ամենաուշ ժամ կետր պետք է համարել հունիսի 25-ը:

Այս կուլտուրաների ցանքի տեխնիկան չի տարբերվում նույն կուլտուրաների գարնանացանի տեխնիկայից, բայց այն, վոր ցանքն արագացնելու համար կարելի յե այն կատարել արորավոր ցանելով, խոզանի վրա, գաղտաղեզերի շարքերի միջև՝ առանց սպասելու սրանց հաջորդան: Ենավ աշնաններում այդպիսի ցանքերը մեծ գեր են խոզանը կերի բազան ուժեղացնելու գործում:

ԿԵՐԱՐՈՒՅՍԵՐԻ ԽՈՏԻ ԲԵՐՔԱՎԱԿԵ

Գաղտնուհ մշակել կերի կուլտուրաներ,—սա խորհանտեսութեանները և կուլտեսութեանները առաջին ինդիքն ե: Վրջ պակաս կարևոր և պատասխանատու յե կերարույնների բերքաւազարը:

Կերի մթնոլորտ հիմնական յոմենաներից մեկը հանգիստում և կերարույնների չորացումը գաղտում խոտ ստանալու համար: Բույսը թանկ զեռ չի հնձած, պարունակում է մինչև 85 տոկոս շուք, իսկ

խոտի նորմալ խոնավութեանը 12—15 տոկոս ե: Ավելորդ խոնավութեանը պետք է վտարել: Միևնույն ժամանակ պետք է մնան այն բոլոր անդարար նյութերը, վորտեք յիղել են բույսի մէջ մինչև հնձելը: Դաշտում կերարույնների չորացումը, մեծ չափով կախված է յեղալուց: Խոտի վերակի վրա առանձնապէս վատ ազդեցութեան են ունեցնում անձրևները: Անձրևի օստիկ ճատոված խոտը կհասկ չափ նկնում անձրևները: Անձրևի օստիկ ճատոված խոտը կհասկ չափ կըրցնում է իր օննդարութեանը: Բարբունած ու փամած խոտը գաղտնուհ և անկավ անդարար, ցանառները հիվանդութեանների ու վիտամինների պակասում է դառնում և անասունները նրան զփվարութեամբ են ուտում:

Բույսի ամենամեծագարտը մասը նրա տերևներն են և չորացնելու ժամանակ նրանց պահելու վրա պետք է դարձնել զխավոր ուշադրութեանը: Խոտի ավելորդ չորացումը՝ ավելորդ տեղը շուտ ատլը, երբ կեռ անփութ վաքվելը—այս բոլորը տերևների կորստի պատճառ կառը և գառնալ:

Երբ անտեսութեաններում և կուլտեսութեաններում խոտի բերքաւազարի կազմակերպումը, ամբողջ տեխնիկան ու ձևերը պետք է եկառուցված լինեն այնպէս, վոր հստած խոտը չմնան անձրևի տակ վեր վրջ մի կորուստ չիսի:

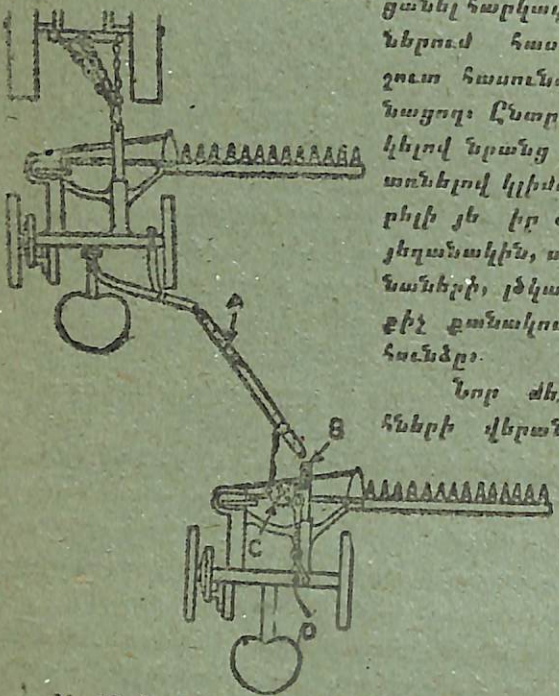
ՑԱՆՔԻ ԺԱՄԱՆԱԿ ԴԵՏԲ Ե ՀԱՅՎԻ ԱՌՆԵԼ ՅԵՂՆԵԱԿԵ

Անցյալ տարիների փորձից և մոտակա օդերևութարանական կայանի դիտարութեաններից կարելի յե պարզել, թե վոր ժամանակաշրջանում են մեծ ցանակութեամբ անձրևներ գալիս: Յեղակեռ ունենալով այս ցանքը պիտի կատարել այնպիսի ժամանակ, վոր բերքաւազարը չզուգտղիպի անձրևներին: Որինակի համար, հայտնի յե կետը շատ անձրևներ են գալիս Եսպարցետը, վոր խոտաններ համար կետը շատ անձրևներ են գալիս մայիսի վերջին, կորոզ և հաջորդաւորաբար պատրաստ ե լինում մայիսի վերջին, կորոզ և հաջորդաւորաբար հնձվել մինչև հունիսյան անձրևները: մինչդեռ կազույտ ամսութեամբ հնձվել մինչև հունիսյան անձրևները, մինչդեռ կազույտ ամսութեամբ հնձվել մինչև հունիսի 10—15-ին, հենց վույսի բերքաւազարը, սովորաբար լինում է հունիսի 20—25-ին, հենց անձրևների ժամանակ: Նույնպիսի օրինակ կարելի յե բերել միամյա անձրևների ժամանակ: Նույնպիսի օրինակ կարելի բերքաւազարը,—վորտեք կերարույնների վերաբերմամբ: վիկա-վարսակի բերքաւազարը,—վորտեք վաղ են ցանված,—ընկնում է հունիսի 20—25-ին, անձրևների ժամանակ, իսկ տաղանկայի բերքաւազարը կատարվում է վրջ թե այդ ժամանակ, այլ մոտավորապէս հուլիսի 20-ին:

Հեկավարութեան ձևերը կուլտեսութեանը և ուշիմութեանը, բոլոր ուժերը բերկանների եկառուցումը գորտաւազարը կարողութեանը հեկայանի կանաչութեան ցանքն խոտի բերքաւազարի ժամանակ:

ՈՒՏԱԿՆԱԻՆ ՊԵՏԲ Ե ՎԱՂՈՐՈՑ ՊԱՏՐԱՍՏՎԵԼ

Կերարույսեր ցանկու պլանը մտնում է խորհանտեսութեան կամ կողմնատեսութեան ընդհանուր արդիւնապլանի մեջ, յիշակեալ ունենալով սոցիալիստական անասնաբուժութեան պատվիրը: Մեքենաներն ու քաշող ուժը ամենաշատ և ամենալավ կերպով ոգտագործելու համար կերարույսերի ցանքը պիտի կատարել այնպես, վոր բերքահավաքը կատարվի հաճաարաչափ, մեկ կամ յիւրեւ ամսվա ընթացքում, առանց բերքի քանակի ու վորակի կորուստ ունենալու: Երա համար

ցանել հարկավոր է զանազան ժամանակներում հասունացող կերարույսեր, շուտ հասունացող, սիջակ և ուշ հասունացող: Ընտրելով կերարույսեր, նշանակելով նրանց ցանքի ժամանակը, հաշվի առնելով կլիմայական պայմանները, կարելի յե իր ժամանակին, նպաստավոր յեղանակին, առանց կորուստների, մեքենաների, լծկանի ու բանվորական ուժի քիչ քանակութեամբ կատարել խոտահանքը:

Նոր մեքենաների ձևոք բերելը հենքի վերանորոգելը, բոլոր բերքահավաքման մեքենաների ստուգումն ու կանոնավորումը պիտի վերջանա մայիսի 5-ից վոչ ուշ: Սյդ նույն ժամանակ պետք է պատրաստ լինի խոտահանքի մանր ինվենտարը (յեղանակներ, փոցխեր, տակաոներ, յեսաններ և այլն) և մեքենաների պահեստի մասերը (գերանդիներ, սրանց մղիչներ, ստաներ, սրգովներ և այլն):

Մինչև աշխատանքների սկիզբը խորհանտեսութեաններում, մեքենատրակտորային կայաններում և մեքենայական խոտահանքի կայաններում պետք է կազմվեն խոտահանքի քրիզադներ—ննձողներից, փոցխողներից, դաշտագեղեր և զլխավոր գեղեր կիտողներից: Բրիզագոների կազմակերպման և ուժերի դասավորումը պետք է կատարել յուրաքանչյուր աշխատողի վորակավորման (փորձառութեան ու պատրաստութեան) հաշվառմամբ: Կողմնատեսային քրիզադներում պետք է

վորազել յուրաքանչյուր կողմնատեսական պարտականութեանները, թքրիզադը բաժանելով խմբակների կամ ստորաբաժանմունքների:

Արտադրական խորհրդակցութեաններում հարկավոր է քննարկել խորհանտեսութեան ու կողմնատեսութեան բերքահավաքի ընդհանուր պլանը, իսկ պլան-կարգադիրը յուրաքանչյուր քրիզագում քննել առանձին, առանձնատեսակ ուշադրութեան գարձելով խոտահանքի քրիզադի վրա, առցիտնալացման առաջարկներ, պլաններն իր ժամանակին կատարելու, արտադրութի նորմաների վրա և այլն:

Քրիզադներին պիտի ամրացնել հողամասերը, իսկ նրա առանձին անդամներին—համարակալված մեքենաներն ու քաշող ուժը: Հարկավոր է ամեն որ առաջադրութեան տալ քրիզադին, կազմակերպել յեղիւյսն (5—7 րվա) դասընթացքներ խոտահանքի քրիզադների համար, վարպետի նրանք յուրացնեն խոտահանքի տեխնիկան:

Հ Ո Ւ Ն Ձ

Գիտութեանն ու փորձը ցույց են տվել, վոր բազիլայական կերարույսերն ամենից շատ սննդարար նյութեր պարունակում են ծաղիկման ժամ. նակ (բացի կորնզանից), հատիկավոր բազմամյա բույսերը—հասկավորման ժամանակ, իսկ միամյա նույնպիսի բույսերը—մինչև հասկավորելը, կամ հասկավորման սկզբում: Յեթն հնձել այդ ժամ կետից ափելի շուտ, բերքը քիչ կլինի: Ուշ հնձելու դեպքում բույսերը կոշտանում են, տերևները հեշտութեամբ են կոտրատվում, և խոտի սննդարարութեանը պակասում է:

Ներկայումս շատ խոտարույսեր տալիս են 2-րդ անգամ առաա հունձ, կամ հնձից հետո նոր բերք: Յեթն բերքահավաքը ուշանա, բերքը կպակասի, կամ անկարելի կլինի 2-րդ անգամ հնձել:

Չայքարն իր ժամանակին կատարվող հնձի համար պայքար է վորակի համար, կորստների դեմ կռվելու, բերքը բարձրացնելու համար:

Միևնույն ժամանակ ցանված կելարույսերի բերքահավաքման ժամկետը 6 օրից ափելի չպիտի լինի (հնձելու համար):

Չորային առյուններում խոտը հնձվում է խոտահանքիչներով, լրբողրեյկաներով և այլն, խոնավ առյուններում—միայն խոտահանքիչներով, վորովհետև խոնավ յեղանակին լրբողրեյկաներով ու հնձիչներով հնձած խոտը կուտակված գրութեամբ կարող է փակ և բորբոսնել:

Մեր մեքենակառույց գեղանտները (Ռոստովի Մերվաչը և այլն) ամեն որ բաց են բողնում մեծ կանախայամբ քե մոտ յեղ քե երակսաբոյին խոտահանքից, վառով հնարավոր է մեկնացացնել յոսի յեղ պիտի համար համոտվող կերարույսերի նուձը:

Նայած հնձվոց խտտի խտության, խտտահնձիչի արտադրույթի նորման տարբեր կլինի Արտադրույթի նորմաները սահմանելու և այդ խտտանքը գնահատելու՝ անհրաժեշտ և հազվի առնել այս հանգամանքը:

Սորհանախոթյուններում ու կոլանախոթյուններում, բնակ- թոտահրքներում ձիու փոտահնձիչի արտադրույթի միջին նորմ- օրական կարելի չե հասարել 5 հեկտար:

Պոտահնձի ժամանակ գլխավոր քարղող ուժը պետք է ընդունել արակառքը և ձին, սակայն անհրաժեշտ և լիովին ոգտագործել նաև յեղները: Տրակտորներով աշխատելու պետք է այնպես անել, վոր նրանք աշխատեն անընդհատ, իրենց ամբողջ գործողությամբ: Գցվող մեքենաները պետք է առաջուց պատրաստվեն խոտահնձի ինժեներարի հետ միասին: Ստալինգրադի 15—30 արակտորը պետք է բանեցնի 3 արակտորային խոտահնձիչներ: Որական պետք է հնձվի 25—30 հեկտար, նայած խտտի խտության:

Բերքահավաքման ժամանակ գեկավար դեր պիտի խաղա մեքե- նատրակտորային կայանը, իսկ անասնաբուժական ուսյուններում — մեքենա-խոտահնձիչ կայանները:

ՄՏԿ և ՄԵԿ-ին կից պետք է կազմակերպվեն դասընթացներ՝ կցվող մեքենաների վրա աշխատողների համար: Դասընթացների ժամանակ խոտահնձիչների վրա աշխատողները պետք է լավ ծանոթանան մեքենայի մեխանիզմին, յուզելուն ու կառավարելուն:

Փորձը ցույց է տալիս, վոր խորհանախոթյուններում խոտ հնձող բրդադի մեծությամբ չպետք է լինի 10 խոտահնձիչից ավելի: յեթե աշխատում են լժկաններ, արակտորի աշխատելու դեպքում (5—6 արակտոր) կաբելի յե բանեցնել մինչև 20 խոտահնձիչ Որդադները պիտի բաժանվեն ողակներին, սրանցից ամեն մեկում 4—5 խոտահնձիչ — յեթե լժկաններ են աշխատում և 2—3 արակտոր, յեթե աշխատանքը սրանցով է կատարվում Մեքենաների սպասարկման հարմարության հասար օղակներն աշխատում են կից հողամասերի վրա, իրար կողքի:

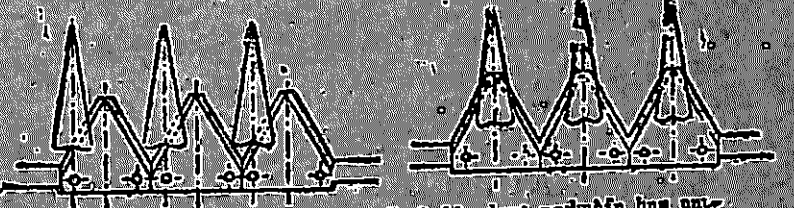
Հնձվիլիք տարածություններն ողակներին պիտի արվեն վոր պակաս, քան մեկ և վոր ավելի քան յերկու օրով: Ծանկալի յե, վոր այդ տարածությունների յերկաբությունը լինի 2—3 կիլոմետր: Հնձվիլիք տարածությունների անկյունները պետք է առաջուց հնձել — մեքենաների աշխատանքի հարմարության համար:

Հնձի վորակային ցուցանիչները հետևյալներն են.— հմձի մա- տուրյուն յեվ խոզանի բարձրություն: Մեկ անգամ հնձվող բույսերի մեծ մասի համար մեքենաներն այնպես պիտի սարքել, վոր ցածր խոզան ստացվի: Սուղանկայի ու սորգոյի համար խոզանը պիտի լի-

նի ավելի բարձր, (10—15 սանտիմետր), վորով յերկրորդ անգամ հնձելիս բարձր բերք կստացվի: Երեւով ուսյուններում, յեթե հնձվող խոտը թաց է, խոզանը պետք է ավելի բարձր թողնել վորակալի խոտը լավ չորանալ:

Բրդադիլին ամեն օր, առաջագրության համաձայն, պետք է հաշվի առնի կատարված աշխատանքն ըստ քանակի և վորակի: Մի- նույն ժամանակ կատարվում է ջարդված մեքենաների հաշվաքը: Հնձի 5 հեր ակտք և խտորեն պատասխանատու լինեն մեքենաները ջարդելու համար:

խառու երկ անփութության հետեւանքով ամեն աարի ջարդվում են հաղաբար գերանդիւեր և սրանց օղիչները, վորով մեքե- նաների օղաբազուրդ է առաջ գալիս:

Նկ. 18. Դառակի միջու գրվածքը, գիրանգու յեվ մասի գիրքը: Դառակի սխալ գրվածքը կը բու- թակի ծայրանկ գրության ժամանակ

Տրակտորներ բանեցնելու դեպքում հնձողները պետք է սեննան սուլիչներ, վորակեցի իր ժամանակին կանգնեցվեն ադրեգատները: յիրք մեքենամասը ջարդվում է, դժվարությամբ և գործում: Սուլիչ- ներն անհրաժեշտ են նաև դժբախտ դեպքերը կանխելու համար:

Հնձողների ու փողխողների բրդադում պետք է փնի ջրլիկ գորբնոց, վորը պիտի ունենա անհրաժեշտ պահեստի մասեր: Դարբ- նոցի և վարպետի աշխատանքը պետք է կարգավորվի այնպես, վոր մեքենաները սարքվեն իր ժամանակին: Աշխատանքների բու- ռոր մեքենաների ժամանակ մեքենաները պետք է դիտել և, յեթե լոր ընդմիջումների ժամանակ մեքենաները պետք է դիտել և, յեթե հարկավոր է, վերանորոգել մինչև բրդադի հանգստանալը:

Յուրաքանչյուր օղակ պետք է ապահովել դաշտային գործիքներով (բանալիներ, մուրներ, պտուտակամեթեր, հեղույսներ և այլն): Դերանդի երը պիտի սրվեն ու փոխվեն ամեն օր, իսկ յերբ կաղիք կա, նույնիպ օրական յերկու անգամ (առավոտը և եայլն):

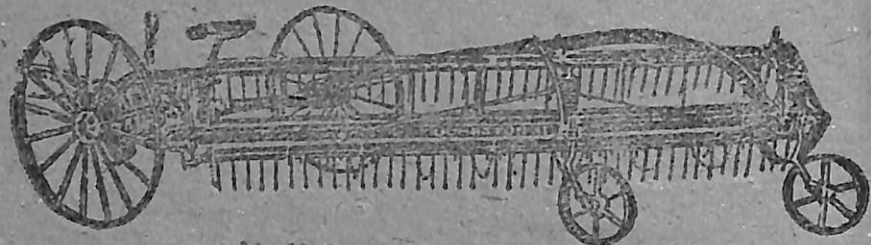
ՓՈՅԹՈՒՄ

Պոտերը պետք է չորացնել կուտակված գրությամբ, վորովհետև հնձուց հետո առանց փողիելու թողնելով, նա օսաստիկ չըբանում է,

հարցնում է իր գույնը, անբովները հեշտաբլյանք են թափվելով
Մինչդեռ կուտակված վիճակում խոտն ազելի հավասարաչափ և չա-
րանամի թացի դրանից, մի քիչ չորացած խոտն ազելի լավ և փոցի-
վում, քան բուրբուխի չորացածը:

Չորային ուսյուններում փոցխել հարկավոր է հնձելուց 3—5 ժամ
հետո, յերբ խոտը կթառամի: Խոտն ուսյուններում հնձած խոտը
տեղն ու տեղը պետք է պառկած մնա մեկ կամ մեկ ու կես օր
Նուսենձիչից հետո խոտը փոցխվում է փոցխերով, ձիու կամ արակ-
տարի միջոցով:

Փոյություն ունեն յերկու տեսակ փոցխեր—1) ուղիղ և 2) կող-
քի: Վերջին տեսակն ազելի լավ է աշխատում և առիթս է խոտի նոս-
րի ազդեցությանը լավ յենթարկվող կույտեր:

Նկ. 19. Կոզի կտակցված փոցխեր

Սիւս փոցխերի աշխատանքի նորման որական 6—7 հեկտար և
տակայն հնձված խոտի տարրեր խառնելու հետևանքով այդ նոր-
ման կարող է փոխվել Ամեն օր պետք է փոցխվի հնձողների որա-
կան արտադրույթի չափով: Այսպես, որինակ, յեթե 10 խոտահնձիչ
որական հնձում են 50 հեկտար, ապա փոցխողները, վորոնք 3—5
ժամից հետո յեն սկսում փոցխելը, պետք է ամբողջ հնձածը փոցխեն
սինչև որվա վերջը: Իսկ համար անհրաժեշտ է բանեցնել 7—8 փոցխ,
բաժանելով նրանց 2—3 օրակների վրա:

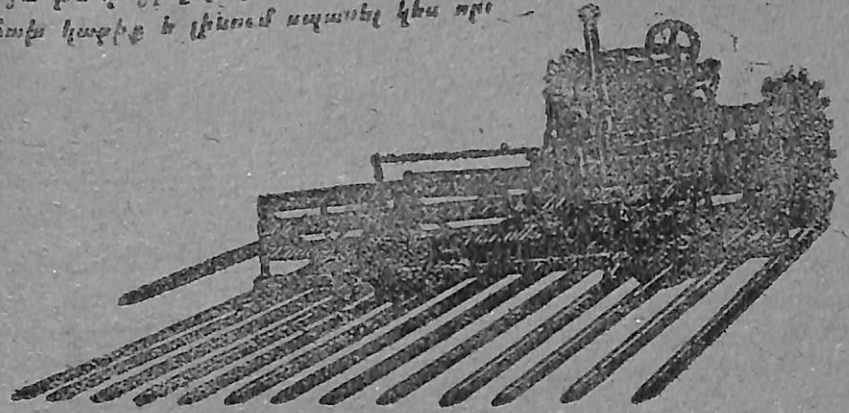
Վարպետի խոտը մաքուր փոցխվի, փոցխերը պետք է անցնեն
խոտահնձիչների ընթացքի լայնությամբ: Մեքենայացման Ինստիտու-
տի փորձերից յերևում է, վոր յեթե փոցխվի բուրբուխի չորացած
խոտը և յեթե փոցխերն անցնեն խոտահնձիչների հետքով, ամբողջ
խոտի 23 տոկոսի կորուստ կլինի: Խոտահնձիչների ընթացքի լայնու-
թյամբ փոցխելու կորուստները պակասել են յերկու անգամ:

Փոցխել մաքուր, հավաքել հավասարաչափ, չթափվելով շար-
քեր, իր ժամանակին կատարել աշխատանքը,—անա փոցխման վո-
րակային ցուցանիշները:

Սովորաբար փոցխերն աշխատում են խոտահնձիչներին մտախի և
կարող են վերանորոգվել ընդհանուր արհեստանոցում:

Յերբ գաղտում հնձած ու կույտ-կույտ հավաքած խոտը չորացել
է, նա դեղ և գարսվում: Թե խնկալես խոտը յերբ է պատրաստ լի-
նում գիղելու համար, այդ կարելի յի վորոչի մոտավորապես աչառես
—կույտից վերցնել մի քիչ խոտ և ուժեղ վորոքել: Յեթե խոտը կո-
տրվի, ուրեմն օլատրաստ է գիղելու համար: Սաստիկ մատիլապատ
չկանակին, ցոյի ժամանակ և անձրեկից հետո, քանի դեռ կա արտա-
քին խոնավություն, խոտը դիզել չի կարելի:

Չորային ուսյուններում, լավ յեղանակին դիզել կարելի յի նա-
խարյա թե փոցխվելուց անմիջապես հետո, իսկ խոնավ ուսյուններում
հաճախ կաքիջ և լինում սպասել կես օր:

Նկ. 20. Ման փոցխ—առելի տեսք:

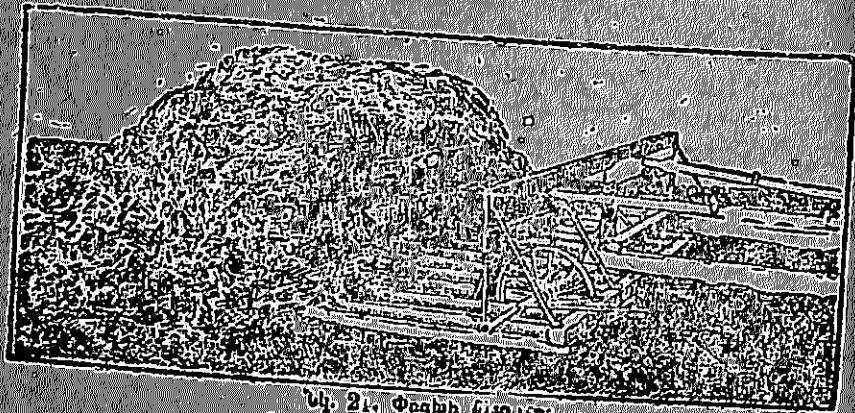
Յեթե յենթադրվում է գլխավոր դեղերը դարսել բերքառավագ-
ժան տեղում, ապա գաղտողները պիտի լինեն 2—4 ցենտներ, իսկ
յեթե պիտալոր գեղերը պիտի լինեն անասունների ձմեռելու տեղին
մաս, վորը հետո յի բերքահավաքման տեղից՝ ազելի քան 2 կիլո-
մետր, ապա ցանկալի յի, վոր գաղտողներ լինի 4-ից մինչև 8 ցեն-
տեր, վորովհետև տեղափոխությունը կարող է ձգձգվել և անձրեկ գա-
լու դեպքում մեծ գաղտողներում ազելի քիչ խոտ կվաճառ:

1932 անձրեկոտ տարվա խոտահնձի փորձը ցույց ազելց, վոր
փոքր գաղտողներում բերքի մեծ մասը կորչում է: Յեթե դեղերում
գարսվող խոտը խոնավ է, գեղերը պիտի լինեն ազելի փոքր, բարձր
ու նեղ:

Սոտի կույտերից դեղեր կազվելու գործողությունը պետք է
մեքենայացնել, բունեցնելով համապատասխան գործիքներ: Յուրա-
քանչյուր խորհանտեսություն ու կոլտնտեսություն լիակատար
հնարավորություն ունեն իրենց արհեստանոցում պատրաստել այդ-

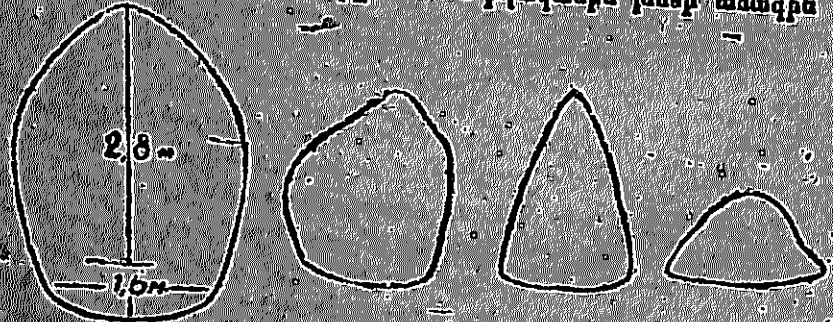
պար մի հարմար գործիք, վորով թ ախշամ կարգադան աշխատանքի արտադրողականությունն ու խոտի վրակը:

Յեթն խոտը նորմալ չորացրածն ունի, հարկավոր է դեղնու մուգ անել, իսկ յեթն խոտը խոնավ է, ընդհակառակը, դեղը թանկ գրիտի վնի:

Նկ. 21. Փոքրիկ հատակ:

Դեղերը արվում են կտրելու, ուղիղ լայն կողքերով և ձվաձևով գլուխով: Բարձրությունը լայնությունից անպայման ավելի գրիտի վնի/ձակից պետք է ներքև խփել: փոքրով կամ վատրով: Սա պետք է անել նրա համար, վոր քամին խոտը չտանի, թիչ թրջվի անձրևներից, ուրեմն քիչ վնեն կորուստները: 1932 թվականին խոտի անագին կը:

Նկ. 22. Ուղիղ մեկի գեղ

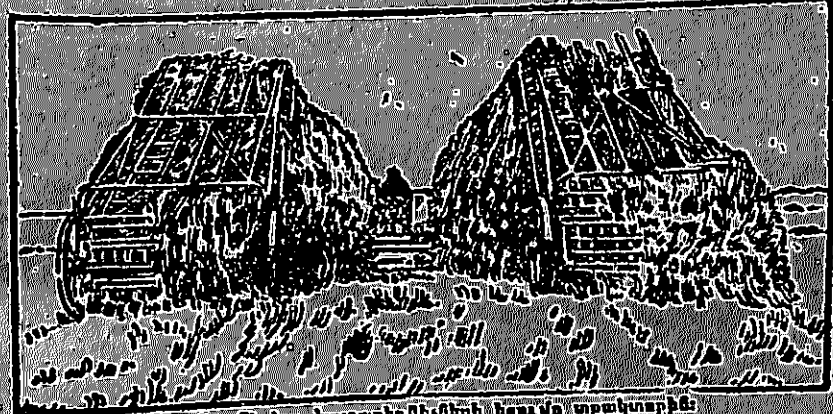
Նկ. 23. Մտալ մեկի գեղ:

ուստ յեղով՝ ծծարհիվ գեղի գեղի մեկն ու մեծությունը ցույց տրված հանցավոր վերաբերմունքի: Այդ չարիտի դեմ պետք է վնական պայքար մղել: Մանր և թափթփված գեղերը դարսելն այն նստեվանքն է ունենում, վոր էննց առաջին անձրևից թրջում և ամբողջ դեղը և խոտը բոլորովին փչանում և Դառում գեղերը դարսվում են ուղիղ շարքերով:

Դիզման աշխատանքի նորման բերված է գրքին վերջում դեմեղված համապատասխան ազյուսակում Չեաք է ասել, վոր ազելի նրա կլինի գրված գնահատումը կատարել վոր թե ըստ նեկատարների, այլ ըստ տոնների (այսպես, վորտեղ հարավոր է այդ-դիտի աշխատանք կատարել): Դիզման աշխատանքի նորման խիստ փոփոխվում է ասանք կատարել: Յեթն 5-8 ցենտներ բերքատվությամբ (մի նեկատարյան բերքին): Յեթն 5-8 ցենտներ բերքատվությամբ (մի նեկատարյան բերքին): Բնական խոտարքներում մեկ մարդ կարող է դիզել մինչև 3 ըրից) բնական խոտարքներում մեկ մարդ կարող է դիզել մինչև 3 նեկատարի խոտ, ապա 50 ցենտներ բերք վնելու դեպքում մեկ նեկատարի դիմաց պահանջվում է 3 մարդ:

Մարզանցի խոտն առանց ուշացնելու դիզվի, դիզողները պետք է ասեն որ այնքան դեղ դարսեն, վորքան վոր էնեն մեքենաները: Այդ մոտավորապես 50 նեկատար է: Յեթն մեկ մարդ դիզել յերկու նեկատար խոտ, ուրեմն այդ աշխատանքի համար հարկավոր կլինի 25 մարդ:

Դիզողները պետք է բաժանվեն ողակների: Սովորաբար մեկ կամ յերկու խոտի կույտերի վրա դիզող մեքենայի աշխատանքից հետո, գնում են 3 կամ 4 մարդ (2 ը կամ 3-ը յեղաններով և 1 ը փոքրով) վորանք դարսում, ուղղում են դեղը և փոցխում նրա տակերից:

Նկ. 24. Մեկու խոտարքներից նստել տրակտորին:

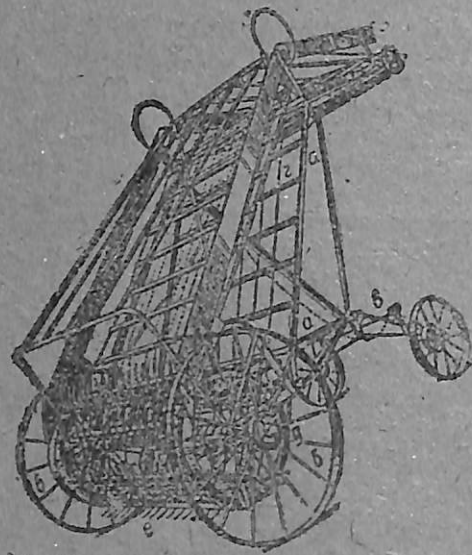
Դիզման մեքենաներից նստել պետք է թողնել միափոցիները խոտի մնացորդները փոցխելու համար: Դիզող-կոթյունն արժատախի անելու և յուրաքանչյուր ողակի պատասխանատվությունը բարձրացնելու համար, և համասերը հնձվից արքանությունները ամբողջում են դիզողներին: Դիզման աշխատանքների հիմնական վորակային ցուցանիշները նստեվանքն են:

ից ժամանակին դարսել, զեզերը, պաշտպանել անձրևից, գալ
 ախց ու գեղի շրջակայքից մաքուր հավաքել խոտը, զեզերն ամուր
 անել, կանոնավոր ձևով և սանձանված մեծուք, ավել:

Դիզելները մի առանձին - լարվածու թյամբ պիտի աշխատեն
 առանձնապես պիտի իրենց ուժերը գործակալքեն այն ժամանակ, յերբ
 անձրևի և դարու: Պահպանել խոտի վորակը — ահա հիմնական խնն-
 դիլը բերքահավաքման ժամանակ: Այս պատճառով անձրև գալու զեզ-
 քերում դիզան աշխատանքների համար պետք է զորահավաքել հըն-
 ձաղներին և փոցխողներին:

Վերջին ժամանակ հրա արտասահմանում մեծ չափով գործադր-
 վում են խոտ բարձող մեքենաները:

Այս մեքենան վոչ այլ ինչ է, յեթև վոչ խոտի հավաքող մեքենա՝
 յի և ելեվատորի միացումը նա հավաքում է խոտը և կիտում առյ-
 վին: Սայլի վրա աշխատում
 է միայն մեկ մարդ — դառ-
 սողը: Խոտը հավաքվում է մա-
 քուր:

Նկ. 25. 20ձի սեփեմաների միացված
 բնիքուրյան բնուկավար խոտաբերակի:

Սառ բարձող մեքենան
 գործադրելու զեպքում կարիճ
 չի լինի զեզեր դարսել, իսկ
 սրանով խիստ կարգանա
 բերքահավաքը, կվերանան կա-
 րուատները:

1932 թվականից սկսած՝
 այս մեքենան կարտադրվի մեր
 գործարաններում:

Բացի այս մեքենայից,
 Խորհրդային Միության մեջ
 մշակվում է խոտ հնձի կոմ-
 բայնի նախագիծը: Այս մեքե-
 նան հավաքում է դաշտում կու-
 տակված խոտը մամկում, հակ
 առնալով խոտը մամկում, հակ

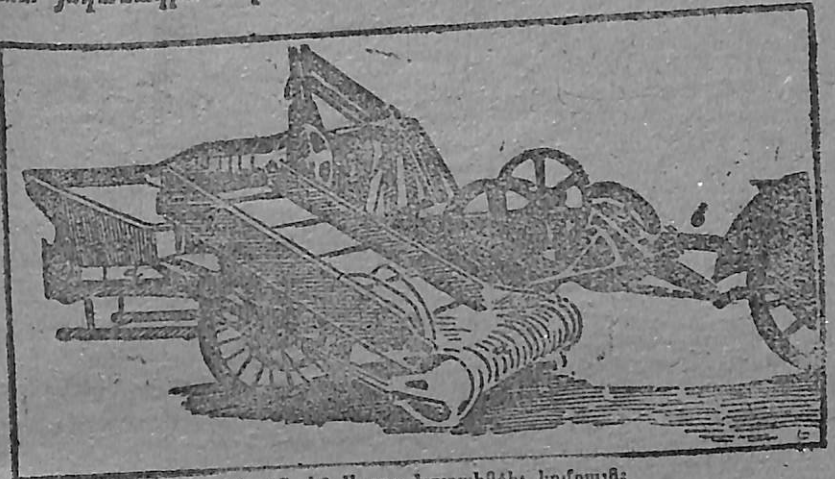
նոր կոմբայնի գործադրության զեպքում այլևս կարիք չի լի-
 նի զեզեր դարսել, զիգոչ մեքենաներ աշխատայան, մնացած խոտերը
 Այսպիսի կոմբայնը բանեցնելու համար հարկավոր է միայն 2
 մարդ: Սրանից միանգաման պարզ է, թե վորքան կկրճատվի բան-

վորական ուժը: Վորքան կհնչումանա աշխատանքը: Կարելիվճի խոտի
 վորակը և կարակասեն կորուստները:

ԽՈՏԻ ԴԵՂՈՒՄԸ ՄԵՏԱԿԱՆ ՑՄԱՆՈՒՄ

Մշտական տեղում խոտը զիգլում այն ժամանակ, յերբ նա ամ-
 բողջվի չորացել է (յերբ նրա խոնավությունը կազմում է 12—15
 տոկոս): Բաց խոտը զիգելու զեպքում տաքանում է, փառում, բորբոս-
 առկոս): Բաց խոտը զիգելու անպետքանում է: Վորպեսզի վորջել
 նում և վերջի վերջո բուրբուլին անպետքանում է: Վորպեսզի վորջել
 թի արդյոք խոտը պատրաստ է զիգվելու, պետք է դիտել դաշտադե-
 զերը, յեթև այստեղ նա շատ չի նստիկ խնչում է, ուրեմն կարելի է
 զիգել մշտական զեղում:

Չպետք է զիգել անձրևից անմիջապես հետո, խոնավ և մառախ-
 լապատ յեղանակին և կամ առատ ցողից հետո:

Նկ. 27. 6ձ Արտո խոտահմնի կոմբայն:

Չոր առյուններում ցածովի խոտերը կարելի է զիգել՝ դաշտերում
 զիգելուց 1—2 որ հետո, իսկ խոնավ առյուններում այդ ժամանակա-
 միջոցը ավելանում է միչև 3—6 որ, յեթև միայն յեղանակը նպա-
 աավոր լինի:

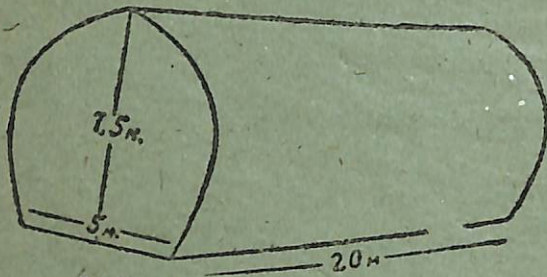
Մշտական զիգելը տեղավորվում են կամ կարելում, անասուննե-
 ըի ձմեռելու տեղից վոչ հետո (300 ից սինչև 1000 մետր), կամ
 խոտի բերքահավաքման տեղում: Ամենալավը ձմեռելու տեղերն են,
 թանի վոր խոտը մոտիկ կլինի անասուններեն և ուրեմն կորուստներ
 թիչ կլինեն:

Դեզերը պիտի լինեն կարելի բարձր տեղերում, վորպեսզի չու-
 ր չնստի նրանց տակ:

Դաշտում ղեզերը դրվում են այ՛պէս, վոր իրենց ծայրերով ուղղ-
ված լինի զեպի տիրող քամիների կո՛ւսը: Ագարակների կից ղեզերը
տեղավորվում են այնպես, վոր հրդեհի ղեպքում կրակը նրանից
չանցի եզարակը:

Ագարակներում ղեզերը իրար 30 մետրից ավելի մոտ չպիտի լինեն
և պետք է տեղավորվին շարժատանձե: Դաշտում նրանց միջև տարածու-
թյունը 2 կիլոմետրից ավելի է 250—300 մետրից պակաս չպիտի լինի:

Սովորական կերպով ղեզերն ավելի փոքր և նեղ պիտի լինեն՝
քան չորային ուայուններում: Դեղեօի ամեն ալով ձեզը յերկար ուղղան-
կյուն ին և նրա սիջին չափերը հետևյալներն են — 1) չորային գո-
տում յերկարությունը 20 մետր է, լայնությունը 5 մետր, բարձրու-
թյունը 7 և կես մետր: 2) խոնավ գոտում — յերկարությունը 20—25
մետր, լայնությունը 4 մետր և բարձրությունը 6 մետր: Դեզի կող-
քերը պետք է լինի միանգամայն սեպ. դրա համար պիտի շարունակ
հետեվել դարսելու և ղեզը փոցխելու ժամանակ: Դեզի տակն ավելի

Նկ. 27. Մշտակամ ղեզ ուղիղ մեկով:

նեղ է արվում քան կող-
քերը: Վերին մասը պետք
է ձվաձեղ լինի: Դեզի
ձուռը, թույլ դրված գա-
զաթը սեծ չափով ջուր է
անցկացնում, քանդվում
է, վորից խոտը անպե-
քանում և կորուսանիք է
տալիս:

Դիզելու կանոննե-
րը—1) Ամենալավ ու չոր

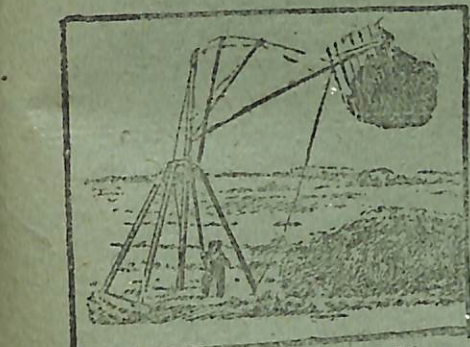
խոտը դրվում է մեջ տեղը, իսկ ամենավատ և թրջված խոտը —
կ՛ղքերին ու վերվից: 2) Սկզբում դարսվում են ծայրերը, հետո մեջ-
տեղը: 3) Դազաթը պիտի դարսվի յերկու կողմից համաձայնաբար,
ամուր և այլն: 4) Դիզողներից ղեզն ընդունվում է դարսումը վերջա-
նալուց 8—10 սր հետո, այդ ժամանակ ղեզը նստում է և յերեկան էն
գալիս անհավասարաչափ և վատ դարսելու նշանները: 5) Դարսելուց
5—10 սր հետո ղեզերի դազաթներին զրվում են հարդ կամ մի քա-
նի խուրձ վառ տեսակի խոտ, վոր ղեզի մոտ թողնվում է հատկա-
պես այդ նպատակով: Դեզի դազաթը չպիտի ծածկել խոտը խոտով
կամ քոլով, վորովհետեւ նրանք հեշտությամբ խոնավություն են
անցկացնում, վորից ղեզը տաքանում է և փռում:

Դեզի ղեզին քարեր զնել կամ ձողեր անցկացնել չի կարելի:
Գլուխն ամրացնելու համար կարկավոր է մի քանի տեղ կեծով կա-
զել (կեծը մոտիկ լինուից կամ եզրային):

Սոտը տարվում է ղեզելու տեղը սալերով, յի՛թև տարածու-
թյունը 2 և ավելի կիլոմետր է: Յեթե ղեզը դրվում է դաշտում,
կուտակված խոտը տարվում է հատուկ անիվով, գործիչների,
կամ ուղղակի պուրանով քարչելով: Սոտը սայլի վրա բռանալուց հե-
տո փոցխվում է, վորպեսզի ճանապարհին չթփթվի:

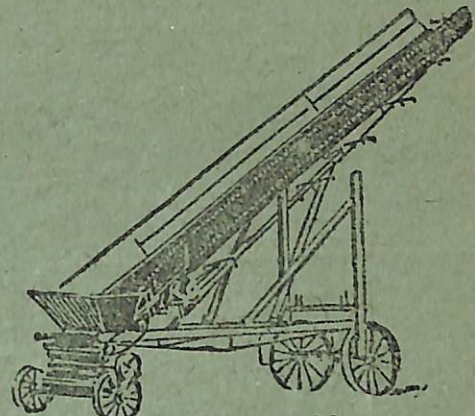
Սոտի ղեզումով վերջա-
նում են բերքահավաքման աշ-
խատանքները, վորոնց մեջ
կարևոր տեղ է բռնում ղեզու-
մը: Դիզելու համար պիտի նշա-
նակվեն խորհանտեսություն-
ների լավագույն բանվորները
և կոլանտեսական-հարվածա-
յինները, վորոնք վորձառու-
թյուն ունեն այդ գործում:

Հենց վոր ղեզողներն
սկսեն աշխատանքը, պետք է
խկույն և յեթ կանոնավորել
նրանց որական արտադրույթի
խնդիրը այն հաշվով, վոր նրանց արտադրույթը պակաս չլինի հնձող-
խնդիրը այն հաշվով, վոր նրանց արտադրույթը պակաս չլինի (50 հեկտար) և
ներկց և դաշտում ղեզողներից (մեք բերած սրխակով—50 հեկտար) և
զիզումը յե չլնա խոտի բեռահավաքի մյուս առխաստեմներից: Այս
հանգամանքը համախառն աշխատող և արվում խորհանտեսություններում
ու կոլանտեսություններում, վորի
պատճառով շատանում են կորուստ-
ները և յջնում է խոտի վորակը:

Նկ. 29. Խոտ դիզող շրջող մեքենա:

Կարարում են խոտը, 4-ը պցում են ղեզի վրա իսկ միացած 2-ը դարսում
են: Ուշեկի աչպիսի դասավորմամբ կարելի չի սկսած ղեզն ավել բուռ
մեկ որում: Յեթև խոտը տեղավորվում է անասունների ձմտեկու տե-
ղը, յուրացանչուր ղեզ զնելու համար նշանակում է 17—18 մարդ:

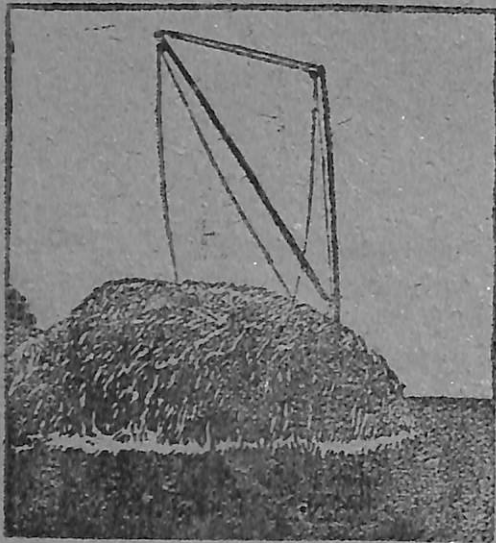

Նկ. 28. Նիկիտի ելիտար:

Մտա ապագայում մեր մեքենայի մարտնչական գործարանները կզգեն բաց թողնել, դիպող մեքենաները Դերմանիայում դրոժ են ուժվում մեքենաներ, վորոնք խոտը կամ խորձերը բարձրացնում են վերև ու 150 մետր տարածությունը դեպի կողմերը՝ խողովակների միջով և այդ ուժեղ հոսանքի ուղևությամբ Ալեկտրականության սզատա գործածար այդպիսի մեքենաները մեծ չափով կարող են գործադրվել կոյտնտեսություններում ու խորհանտեսություններում:

Այժմ սեղանում շինվում ու փորձվում են խոտը գցող և ազդարական, հարդի ինքնաշարը մեքենաներ, վորոնք գործում են մատրիկ կամ լծկանների միջոցով:

Խորհանտեսություններում ու կոյտնտեսություններում, գործնական աշխատանքում պետք է գործադրվեն ամենապարզ ձևի հարձարեղյուններ՝ դիզումը մեքենայացնելու համար, — վորոնք կարելի չէ պատրաստել խորհանտեսությունների և կոյտնտեսությունների արհեստանոցներում:

Նկ. 30, Վիտոնյամ խոտ դիպող գործիչ:

Այդ հասարակ հարձարեղյուններից են՝ 1) Սոփարական կամ արակտորային ուժով աշխատող բլոկները, վորոնք բունեցվում են հարդ և մզեղ դիզելու համար: 2) Ենունիք, վորը սովորաբար շինվում է ջրհորների մոտ: 3) Մեկ կամ յերկու սովորական բլոկներ, վորոնք հարձարեցվում են դիզի մոտ շարժական հարձարեղյունների վրա: Ենունիք կամ բլոկի աշխատանքը կարգա-

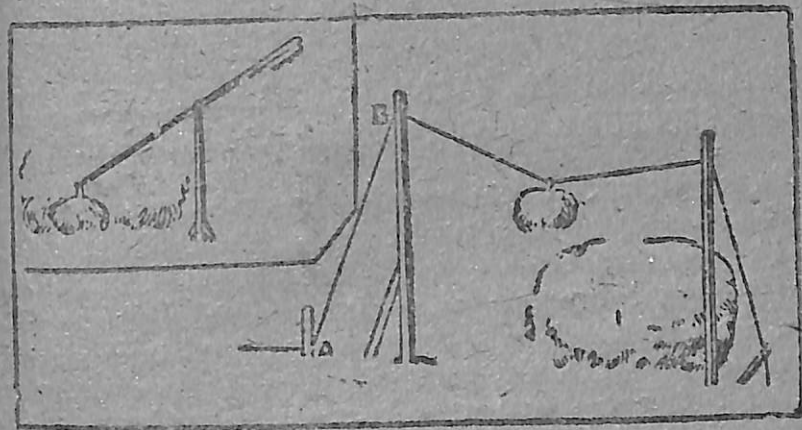
վորելու համար հարկավոր է պատրաստել կամ ցանցեր և կամ յերկաթյա հարպուններ, վորոնք մի անգամից վերցնում են դաշտադաշտ և ազատման կերպով գցում:

Այս բոլոր հարձարեղյունները խոտը չափով արադացնում են աշխատանքը, հնարավորություն են ապրիս լավ և բարձր սարքել դիզերի զազաթը և նշտացնում են աշխատանքը:

Իրիկուց հետո հարկավոր է 5—7 որվա ընթացքում հեանել դեղեն, Յեթե հիատմի, վոտ դեղը տարանում է, դեզն խակույն և յեթ պետք է ջանդի, շորաքնե ու նորից դիզեր

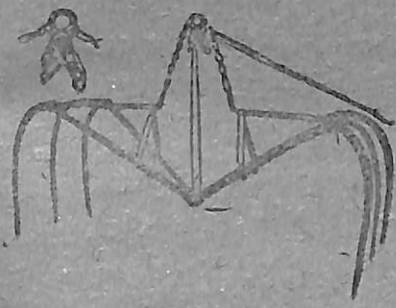
Իրիկուս ժամանակ աշխատանքի վորակային ցուցանիչները կան յրվերն են:—

- 1) Մարտը հավաքելու հաստ գարտունների անդից:
- 2) Մտաի տեսլակով ու թյունները ժամանակի թույլ շտա, կորսաներ:

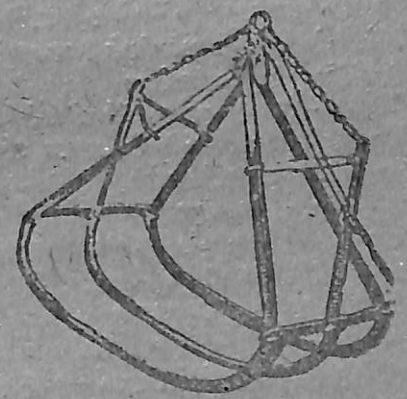

Նկ. 31, Վերուից—ճախից՝ սիտունի, աշից—ամենատարակ գործիչ խոտ դիզելու:

- 3) Իաշտադիզերն իր ժամանակին դարսել մշտական դեզերի մեջ:
- 4) Ինկերը պետի ուն ենան հանտնավոր ձև և ստանդարտային չափ:
- 5) Մտող պետի դարսվի խիտ և ամուր: Ինդի մեջ անցքեր ու փաներ չափաի լինեն:

Նկ. 32, 6 տրամմայր, բացված համկեր ճախից—ազատման կերպով:

Նկ. 33, Իայնը փակված գրուքում:

- 6) Ինկերի շուրջը խոտը պետք է մաքուր փոցելվել:
- 7) Սկզբում դեզը կիսատ չթողնել դեշերը կամ անմշկի ժամանակ նոր դեզերը դարսելիս կազմակերպվում է նրանց պակասությունները: Արգելվում է դեզերի մոտ կրակ վանել կամ անտառանների արք-

ժողովուրդի Գեղերի շուրջը վարվում և մոտ 3 մետր յերկարությամբ, գեղերից 15-20 մետր հեռու:

Գեղերի չորս կողմի խոտը պետք է մաքուր հավաքվի: Կալիքում և Կ. Բ. և զրվեն շրով լի մի քանի տակառներ, զրվեն մի քանի հրշեջ պարագաներ և հրդեհի գեմ կովելու համար անհրաժեշտ ինվենտար:

ԲԱԿԼԱՅԱՐՈՒՅՍԵՐԻ, ՅԵԳԻԳՏԱՅՈՐԵՆԻ ՅԵՎ ՍՈՐԳՈՅԻ ՉՈՐԱՅՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՎԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Բոլոր բակլայարույսերը, ապա նաև յեգիպտացորենն ու սորգոն շերքահավաքման ժամանակ ավելի շատ ջուր են պարունակում, քան մյուս կերպարույսերը, այս պատճառով նրանց պետք է ավելի յերկար չորացնել: Բակլայարույսերի սերկները զտնվում են հեշտությամբ կտրվող ճյուղերի վրա և ավելի արագ են չորանում, քան ցողունները, վորի պատճառով նրանք պոկվում, կորչում են: Իրանից խուսափելու համար բակլայարույսերը պետք է չորացնել համառոտ սար և այնպես, վոր տերևների և ցողունների միջև չորության կողմից մեծ տարբերություն չլինի:

Բակլայայական և հատիկավոր բույսերի խոտն ցանքերը մաքուր ցանքերից այն առավելությունն ունեն, վոր նրանց բերքահավաքել կապված չե մեծ կորստների հետ, քանի վոր հատիկավորներն սովորում են բակլայարույսերի տերևները, հավասարաչափ խոնավությունն են պահպանում հնձած բերքի մեջ:

Բակլայարույսերի բերքահավաքման ժամանակ պետք է զեկավարվել հետևյալով.—

1. Ստոր պետք է վոցխել հնձելուց մի քանի ժամ հետո, յերբ նա մի քիչ կթառամի, բայց չի չորանա: Չորացնել հարկավոր է կուտակված դրությամբ:

2. Հենց վոր կուտակված խոտն սկսում է խշխշալ և ունե՛ս իբ տոանձնահատուկ ուժեղ հոտը, նրանից դարձում են վոչ մեծ, ևեղ ու ցածր զեղեր: Ստոր վերջնականապես չորանում է այս զեղերում մի քանի որվա ընթացքում:

3. Բակլայարույսերի բերքահավաքման ժամանակ պետք է խուսափել նրանց ավելորդ տեղը շուտ տալուց: Գեղերը զվում են յիզաններով:

4) Գեղերը (մշտական) պետք է լինեն նեղ, վորպեսզի ավելի հեշտ յենթարկվեն թարմ ողի ներգործության: Յեթե բակլայարույսերի խոտը դաշտաղեղերում լրիվ չի չորացել, նրան պետք է զեղի մեջ շերտավորել չոր հարդի հետ: Հարդը պետք է լինի խոտի կշռի 1/4-ից մինչև 1/3-ի չափ: Նայած խոնավության խոտի չեղան այս զեղում

40 սանտիմետրից բարակ չախտի լինի, իսկ հարդի չեղան—20 սմ: Հարդը ծծում է խոտի խոնավությունը, ինքը փափկանում, խոտի հոտ է առնում և նրա հետ խոտնված, ձմեռն ախորժակով է ուտվում:

5. Բակլայարույսերի խոտի զեղերն անպայման պետք է ծածկել հատիկավորների խոտով կամ հարդով, վորովհետև առաջինները հեշտությամբ են ջուր անցկացնում:

6. Վորպեսզի զեղերում խոնավ խոտն ավելի հեշտ յենթարկվի, ողի աղեղեղության, շինում են անցքեր ցանցավոր խողովակներից, ողի ծակ տախտակներից կամ վոտերի կապոցից: Այդ անցքերը պետք է թարմ մոտիկ լինեն և բացված լինեն յերեք կողմի վրա (լայնությամբ, իրկարությամբ և բարձրությամբ): Նրանց ծայրերը պետք է զուրս յերկարությամբ և բարձրությամբ:

Նրանց ծայրերը պետք է զուրս յերկարությամբ և բարձրությամբ: Չորացնելու զեղում Յեգիպտացորենն ու սորգոն խոտի համար հնձվելու զեղում նույնպես շատ ջուր (խոնավություն) են պարունակում: Նրանց փափուկ ցողունները յերկար ժամանակ են չորանում: Նրանց հնձելիս փուկ ցողունները յերկար ժամանակ են չորանում: Այդ զեղում ցողուններն ավելի թե՛ղ պետք է թողնել բարձր խողուն: այդ զեղում ցողուններն ավելի թե՛ղ են զիպչում հողին և ավելի լավ են չորանում: Դաշտաղեղերում յեղեղեն անցքերը պահվում է վոչ պակաս, քան 10—15 որ: Գեղելիս զորսացորենը պահվում է վոչ պակաս, քան 10—15 որ: Գեղելիս զորսացորենը պահվում է նույն յեղանակներն, ինչ վոր բակլայարույսերի չորացման ժամանակ:

ՆԱԽԱԶԳՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՅԵՎ ՄԻՋՈՍԱՌՈՒՄՆԵՐ ԱՆՁՐԵՎԱՅԻՆ ՅԵՂԱՆԱԿԻՆ ԽՈՏԸ ՉՈՐԱՅՆԵԼԻՍ

Այս կամ այն կուլտուրան ընտրելիս և նրա ցանքի ժամանակը վորոշելիս պետք է հաշվի առնել յեղանակը:

Բերքահավաքը պետք սկսել, յերբ յեղանակը լավ լինի: Յեթե յեղանակը փոխվի և անձրև գալու լինի, պետք է դադարեցնել հուճեղ զանակը և յերբ անձրև գալու լինի, յետո արդարանալուց: Բոլի բոլոր աշխատողներին լնել խոտը զեղեր զնելու աշխատանքին: Բոլոր զեղերը, ծածկել իսկ յեթե այդ չի հաջողվում, պետք է շտապ դարձնել և մեջտեղը բարձր անել այնպես, վոր զեղը սեպած և լինի:

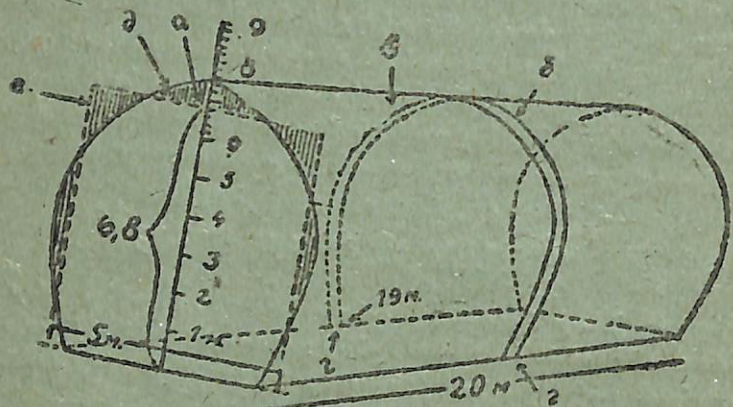
Դաշտում կուտակված ու զիզված խոտը, վորը թրջվել է, հետագայում, լավ յեղանակին պետք չորացնել: Գեղանի կպած կուլտուրը պետք է շուտ տալ բարձրացնել հողից:

Դաշտաղեղերն անել ավելի նեղ, բայց բարձր: Յերկարատև անձրևի զեղում դաշտում հնձած ու չեղված խոտը սխրոսացնել Այն ուսյուն զեղում, վորտեղ խոտահնձի ժամանակ լինում են յերկարատև անձրևներում, վորտեղ խոտահնձի ժամանակ լինում են յերկարատև անձրևներում, ներ, ավելի լավ է կերը սխրոսացնել յարամատներում և աշտարակներում, ներ, ավելի լավ է կերը սխրոսացնել յարամատներում և աշտարակներում: Արտասահմանում վորձեր են լինում խոնավ վայրերում խոտը հավաքել արհեստական չորացման միջոցով: Այդ նպատակով կառուց-

և յերկուսի (14:8=7 մետրի) բաժանումից ստացված թիվը գնվ
բարձրությունն և (7 մետր):

2-րդ ձևվ. յերկարությունն ու լայնությունը չափվում են ատան
ձին ձևով. բարձրությունը վորոշվում է մի փայտիկի ոգնությամբ, վո
րը բաժանված է մետրերի: Ամենավերևի յերեք մետրերը պետք է
բաժանված լինեն 10-ական սանտիմետրերի:

Փայտիկը գրվում է զեզի՝ ցամուռն հակադիր կողմից և նրանով
վորոշվում է բարձրությունը. բարձրությունը պետք է վերցնել վո
թե մինչև գագաթը, այլ ավելի ցածր, այն հաշվով, վոր հաշվաման
մեջ չմտած գագաթը ծածկել կողքերը մինչև սեպածև պատը, վորը
մտել է հաշվաման մեջ (նկարի վրա գծավորված է):

ճ. 36, հեղք չափիս յեղանկը:

Ճիշտ է, այս ձևով հաշվառքը մասամբ աչքի չափով և կատար
վում, սակայն բավականաչափ փորձառություն ունեցողը սովորաբար
սխալ չի անում և քանակական հաշվառքի վրա դա թեչ և անդրա
շառնում:

Յերը վորոշված է գեզի յերկարությունը, բարձրությունն ու
լայնությունը, այն ժամանակ հաշվում են նրա ծավալը, այսինքն՝ թե
քանի խորանարդ մետր է: Այդ իմանալու համար յերկարությունը
բազմապատկվում է լայնության ու բարձրության վրա ($20 \times 5 = 100$
 $100 \times 7 = 700$ խորանարդ մետր):

Գիտենալով թե զեզը քանի խորանարդ մետր է, կարելի
է հաշվել նրա ծանրությունը, բազմապատկելով մեկ խորանարդ մե
տրի կշիռը ստացված խորանարդ մետրների վրա. որինակ մեկ խո
րանարդ մետրը 80 կգ է, իսկ մեր զեզը 700 խորանարդ մետր է.
բազմապատկելով 700-ը 80-ով, կստանանք մեր զեզի ծանրությունը
կերպարաններով:

Ստաի մեկ խորանարդ մետրի կշիռը միտասեակ չի լինում: Հա
կանալի յե, վոր ինչքան ամուր լինի զեզը, կամ ինչքան մետր լինի
խտը, այնքան նրա կշիռը ծանր կլինի և ընդհակառակը, վորքան
յերկար է պահվում խտան, այնքան շատ է խտանում, այնքան
ծանր կլինի նրա խորանարդ մետրը: Այս հանգամանքը պետք է հաշվի
անել կշիռը վորոշելիս: Ներքևում մենք բերում ենք խտաի մի խորա
նարդ մետրի ծանրության աղյուսակը, սակայն ցանկալի յե ստուգել
այլ տեղեկատու տվյալները՝ կարելով և կշռելով մեկ խորանարդ մետր
խտ և այդ տվյալների հետ բաղդատելով նրա կշիռն ու չափը:

Ստաի կշիռը խորանարդ մետրով ու կիլոգրամներով

Ինչպիսի խտ և վերցված	Մինչև 15		30-ից ավելի տան գեղ
	տան գեղ	15-ից մինչև 30 տան գեղ	
Նար դարսվ. ծ, հասիկաբույսերի խտ	45-55	55-65	65-75
Մեկ ամիս մնացած խտ	60-75	70-80	80-90
Ղեց և ավելի ամիս մնացած խտ	70-80	80-90	90-100
Բակայաբույսերի խտ	—	—	90-110

ՎԵՐԱԲՈՒՅՄԵՐԻ ՈՒՏԱԳՈՐԾՈՒՄՆ ԻՐԻՆՎ ԱՐՈՑ

Ինչպես մենք արդեն շեշտել ենք, կերպրույսերը ցանվում են
վոչ միայն հնձելու. այլ և անասուններին արածացնելու համար:
Սորձանտեսություններում և կոլտնտեսություններում անասուն
ներն ամառը պետք է կերակրվեն արոտատեղերում: Ամպոն անա
սունների կերի բաղաչի վրա վոչ պակաս ուշադրություն պետք է դարձ
նել, քան ձմռանը:

Ճանտի կամ արհեստական արոտատեղերն առանձնապես տներա
ժեշտ են այնտեղ, վորտեղ ամբողջ հողը վարած է և անասուններն
արածեցվում են փոքրիկ արոտավայրերում և խողանի վրա: Այն ուս
յուններում, վորտեղ կան բնական արոտատեղեր, արհեստական արոտա
տեղերը պետք է լրացնեն նրանց, յերբ նրանք չորանան: Արհեստա
կան արոտատեղերն ևս պետք է դառնան անասունների արդյունավե
տությունը բարձրացնող միջոցառումներից մեկը:

Արդիիսպլանի հիման վրա, յուրաքանչյուր խորն անտեսություն
և կոլտնտեսություն պետք է հաշվել, թե վորքան կեր (կանաչ խոտ) է
հարկավոր անասուններին: Յեկակես ունենալով այդ պետք է նշել
արհեստական արոտատեղերի ոգտադրման կարգը և ճշտորեն հաշվել
թե վորչափ արհեստական արոտատեղեր պիտի ցանիլ:

Արոտատեղերում ցանվում են թեբաղձամյա և թեմրոմյա կերբույ
սեր, իսկ բազմամյա բույսերը ամբողջ տարվա կամ ամառվա ընթացքում

Կենտրոնական հասցեական գրքի քննարկման արդյունքները և համաձայնեցված փոփոխությունները և համաձայնեցված փոփոխությունները

	Կենտրոնական հասցեական գրքի քննարկման արդյունքները		Համաձայնեցված փոփոխությունները		Ընդամենը	
	Ստորագրված	Մեղման	Ստորագրված	Մեղման	Ստորագրված	Մեղման
1. Կապույտ ավելում	60	56	44	40	104	96
2. Նրա կրկնվող հունձը	56	70,6	40	44	96,6	114,6
3. Սպարքին	64,0	170,3	40	40	104,0	130,3
4. Նրա կրկնվող հունձը	170,3	214,2	42	42	120,0	152,2
5. Կրկնվող	214,2	1500	52	60	112,0	139,0
6. Մարմանցան վեկա վաճառվել են	1500	152,0	60	92	152,0	90,0
7. Մոյս	152,0	1400,0	65	65	90,0	85,8
8. Աշխատանքի վեկա և անասուն	1400,0	58,4	18,23	65	117	60
9. Մուգանկա	58,4	81	65	42	107,4	43,0
10. Մրա կրկնվող հունձը	81	288,0	42	53	21,0	21,0
11. Մոյս	288,0	20-25	53	53	53	53
12. Մոյս կրկնվող հունձը	20-25	67	53	53	53	53
13. Մոյս	67	50	53	53	53	53
14. Սպարքին	50	55	53	53	53	53

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ
 ԿՆՆԱՐԿՄԱՆ
 ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

նակով կարելի չի հաջվել և խոստ ցանքերը արտադրության տարողը սեզոնի համարը Հետևապես, վերահիշյալ ձևով հաշիվներ կատարելով և զանազան ժամկետներում խոստեր ցանկով, խորհատեսուբյուրեններն ու կողմնակցները կարող են արածացված ամբողջ ժամանակաշրջանում անընդհատ ունենալ արտատեղը կամ, ինչպես հաճախ անվանում են, կամայ արտաբ կոնվեյեր:

Ստորև բերում ենք ցանկի խոստի ցանքի և ոգտադրման արհեստի կանոնները, վերոնք մշակվել են փորձի և գործնական աշխատանքի հիման վրա Հյուսիսային կովկասի փորձնական կայանների կողմից, խմբով և չորային ռայոնների համար Այս կանոններով կարելի է ոգտվել ամբողջ սեզոնի համար:

Վորպես բացառություն այդ կանոնների, պետք է ավելացնել, վոր կերպույսերը ցանվում են այնպիսի ժամանակ, յերբ տվյալ բույսն ամենաշատ բերքն է տալիս:

2-րդ ժամկետ: Աշնանացան հաճարի ցանքը պետք է կատարել այնպիսի ժամանակ, վոր նա աշնանը լավ վիժի: Այս դեպքում հետաքննարկելի է անասուններին արածացնել աշնանը (հեկտեմբերին և նոյեմբերին): Լավ աճած աշնանաբույսերը զարն ու վաղ են զարգանում սուններին արածացնել հաճարի վրա այն մոմենտին, յերբ նա հասնում է մոտ 30 սմ բարձրության:

Գարնանային նստատար վոր յեղանակներին հաճախ կարիք է լինում արածացված ջրանը կրճատել 20-ից մինչև 15 որ, վորովհետև հետև բույսն արածացվածը հասկ է բռնում: Առայժմ չի գտնված մի ուրիշ բույս, վոր հաճարից ավելի շատ բունի, ուստի մինչև մայիսի 15-ը անասուններն արածացվում են բնական արտատարերում, թեպետ այստեղ ևս այդ ժամանակ արտադրող սակավ են լինում: Հետևապես, այդ ժամանակ կովերից մեծ քանակությամբ կաթ ստանալու համար, նրանց պետք է տալ հավելյալ կեր—սիրոս և խտացրած կեր:

3-րդ ժամկետ: Այս ժամկետի համար վորսակի կամ վիկա-վարսակի ցանքը պետք է կատարել հենց առաջին անգամ դաշտ դուրս գալիս: Յեթի վարսակի սերմերի պահասությունն է զգացվում, նրա փոխարեն կարելի չի գարի ցանքը: Այս ժամկետում անասուններին կարելի չի արածացնել եսպարքետի վրայ, յեթի նա ցանված է տվյալ անասունության մեջ: Մայիսի 20-ին նա հասնում է 30 սմ բարձրության և ծաղկում է հունիսի 1-ից մինչև 10-ը, հետևապես անասունները համարի արտատեղից առըվում են (մայիսի 10—25-ին) կամ վարսակի կամ վիկա-վարսակի և կամ եսպարքետի արտատեղը:

4-րդ ժամկետում լավագույն կուլտուրաներ կլինեն վարսակը, վիկա-վարսակը և յեղիպտոցորենը: Յեթի հունիսի 15-ին հարկավոր

կիսի կռիւնքի խոր և արտաբնական, ուրեմն վերջինս ցանքի ծածկեալ սպիտակ 20-25-և, հունիսի 15-ին արածացնելու համար հարձակուի կապույտ ամպույտի, կորնգանի, խրոցակի, Ժիտնայի ցանքերը՝

5-րդ ժամկետ: Այս ժամկետի համար արտաբնական լինելու ընտրութեան կարելի չի անել: Նրանցից ամենաշատ բերք են տալիս սորգոն և յեզիպտաց րննը: Սոյան նույնպէս պետք է ցանվի, ինչպէս և սպիտակուցներով հարուստ յեզիպտացորենը: Սոյան ցանվում և կամ յեզիպտացորենի հետ խառնած, կամ սուանձին: Այս դեպքում անասունները որվո կհան արածացնում են սոյայի, կեան էլ յեզիպտացորենի արտաբնականը: Այդ ժամկետում բոլոր չորս տեսակ խոտերը իհարկէ չպիտի ցանել: Բավական է միայն յերկուսը ցանել, որինակ, սուղանու կան և յեզիպտացորենի ու սոյայի խառնուրդը:

6-րդ ժամկետ: Այս ժամկետում կուլտուրաները նույնն են, ինչ ժողով ժամկետներում: Անասուններին անընդհատ արածացնելու համար յեզիպտացորենը ցանվում է հունիսի 1-ին, իսկ սուղանկան— մայիսի 20-ին: Այս ցանքերի համար հողը պիտի պատրաստվի աշնանից:

Արհեստական արտաբնականը հնարավորութեամբ են տալիս տրվյալ տարածութեան ողտազործել տարեկան 2 անգամ, այսինքն յերկու անգամ բերք ստանալ: Աշնանացան հաճարը հասունանում է շուտ (մայիսի 20-ին) և նրա տեղը կարելի չի թիթեակի վարել և ցանել արտաբնական 6-րդ ժամկետի համար:

Հունիսի վերջին, ողտազործի սկզբին սովորաբար արածացման համար պատրաստ են լինում բազմամյա բազիլայարույնների (կապույտ ամպույտ, եզպարցեու, կորնգան) յերկրորդ անգամ բերք սովոր զաշտերը՝

7-րդ ժամկետ: Այս ժամանակը կերի համար 100 տոկոսով պետք է ողտազործվի եզպարույնների խողանը, ուստի արհեստական արտաբնականների ցանքի ցանակը պետք է կրճատված լինի:

Բավականաչափ խոնավութեամբ ունեցող սոյաններում այս ժամկետում յեզիպտացորենի ու սուղանկանի ցանքերի համար պետք է ողտազործել այն հողերը, վերոնից 5-րդ ժամկետի համար ցանված է յեզիպտայի վարակ և վիկա-վարակ: Չորսինն ուսումներում հունիսի վերջին կատարված ցանքը արդեն չէ տալիս լրիվ բերք: Գանի վրա այդ ժամանակներում սուանձնապէս յերկարատե յերաշտ և լինում:

Սեպտեմբերի 10-ից մինչև 31-ը ամենալավ արհեստական արտաբնական յեզիպտայի անգամ հասնող սուղանկան: Ուրեմն կարիք չկա այս ժամանակվա համար հատուկ ցանք տնել, քանի վրա արտաբնականը պատրաստ է լինում մայիսի սկզբում սուղանկանի ցանքերից: Մայիսի սկզբին, բացի սուղանկանի ցանքից, վերոնից արված են անասունների արածացման համար, կարելի չի նրան ցանել նաև խոտ հնձելու համար, այն հաշվով վրա արածացնողները հազարկուց հետո, ողտազործի վերջին

և ամբողջ սեզոններին ընթացքում այնտեղ հնարավոր լինի արածացնել անասուններին:

8-րդ ժամկետ: Ամբողջ սեզոններին ընթացքում հիմնական արտաբնականը պիտի լինի սուղանկանի 2-րդ և 3-րդ հնձի զաշտը: Այդ ժամանակվա ընթացքում արածացվում են արտաբնական բոլոր խողանները, քանի վրա աշնանը խոտի հնձելը կատարված է մի շարք դժվարութեաններին հետ (խոտը լավ չի չորանում, անձրևներ հաճախ են լուծելուներին հետ) (խոտը լավ չի չորանում, անձրևներ հաճախ են լուծելուներին հետ): Ստանալ սայրաններում այդ ժամանակ անասուններն ապահովվում են, բացի հիշյալ խողանից, նաև յեզիպտացորենի ցանքով: Վրա կատարվում է աշնանացան ցորենի հնձից անվճար պէս հետո մանրու վերջին ժամկետը հունիսի 25-ն է:

Հոկտեմբերի սկզբներում վերջանում է անասունների արածացնել միայն կերարույնների արտաբնականը, վերջինիս այդ ժամանակ սկսվում են աշնանային ցրտերը, վերոնիցից վշանում են միայն կոնսերվները: Մինչև հոկտեմբերի 1-5-ը միայն կերարույնների բոլոր կանաչ ցանքերը պիտի քաղվեն և ողտազործվեն:

9-րդ ժամկետ: Այս ժամկետում անասունները քիչ քիչ արածացվում են բազմամյա խոտերի զաշտերում, աշնանացան հաճարի (արտաբնական ցանված) և բնական արտաբնականի վրա, վերոնից սովորաբար այդ ժամանակ թարմանում է մի վտոր կանաչում են աշնանային անձրևներից:

1932 թվականի մարտին կայացած փորձազետական համալուծաբար առաջարկից խորհրդանախագիտութեաններին ու կուլտուրաներին հրաժարվել սորգոն՝ վարակն արտաբնական ողտազործելուց, վերոնից հետո անասուններն արածելով սորգոյի և մանավանդ նրա խողանի վրա, մասամբ թունավորվել են:

Արհեստական արտաբնականը շատ դժբախտ ունեն, ուստի 2-րդ հնձանակի պլանով նախատեսված երաշխանի արհեստական արտաբնականների ստրածութեանը: Սրանց զլխավոր կողմերը հետևյալներն են.—

- 1. Արտաբնական ողտազործվում են անասունների կուլտուրաները, միևնույն տարածութեաններից ստացվող սննդանյութերն ավելանում են 2-3 անգամ (համեմատած բնական արտաբնականի հետ):
- 2. Խորհրդանախագիտութեանը կամ կուլտուրաները արածման սեզոնի ամեն մի ժամանակամիջոցի համար կարող է արհեստական արտաբնականը ունենալ և կաթառի կարծի ու մաքուր արտաբնական պլանը:
- 3. Կիսկատար հնարավորութեամբ կա ընտրել այնպիսի կուլտուրաներ, վերոնից համապատասխանում են անասունների տեսակին կամ հասակին:
- 4. Տարբա ընթացքում միևնույն զաշտից կարելի չի յերկու անգամ բերք ստանալ:

Ծ. Արհեստական արտադրյալների համար մեծ տարածություններ չեն պահանջվում, ուստի նրանք կարող են գտնվել ագարակին մոտիկ Այսպիսով անասունները շատ չեն քշվի տեղից տեղը

Արհեստական արտադրյալները հիմնական միջոցառումներ են աճառվա ընթացքում կովերի կաթն ավելացնելու համար:

1932 թվականի ամառն այս բանը փորձով ապացուցվեց Երոնյան շակո կոչված ցեղային տնտեսության մեջ: Յերը նախքան բնական արտադրյալներից քրոնո էլին արհեստական արտադրյալը (յեզիպտացորեն և սուգանկա), կովերի կաթն ամեն անգամ ավելանում էր 1¹/₉ մինչև 2 կիլոգրամ ամեն մի կովից, այսինքն 20—25 0/0-ով:

Անասուններին ավելորդ տեղն այստեղ-այնտեղ չըջելու համար արհեստական արտադրյալները պետք է գտնվեն անասնանոցներից վոչ հեռու, քան 3 կիլոմետր: Միևնույն ժամանակ անասունները պետք է կարողանան ազատ մտնել արոտատեղ: Արածվելիք հողամասերը պետք է ողտազործվին այսպես—առաջին, վաղացան հողամասը պետք է լինի ագարակին մոտիկ, այնուհետև գալիս են հետևյալ ժամկետներում ցանված հողամասերը. անասունները սկսում են արածել առաջին հողամասից սկսած: Յեթն չի կարելի մոտիկ ցանք անել, ապա զիպի արոտաձայրը տանող հողամասերի վրա տեղ է հատկացվում անասունների համար. այդ տեղում ես խոտ և ցանվում:

Արածման հողամասի յերկարությունը պետք է լինի այնպես, վոր նախքան քրվի նրա վրա (մոտավորապես 1¹/₂—2 մետր ամեն մի կովին):

Արհեստական արտադրյալները բաժանվում են ամեն որվա արածման համար, նայած թե վորքան արոտատեղ և հարկավոր անասուններին (որինակ՝ 200 կովին, ամեն մեկին հաշվելով 70 կիլոգրամ, այն հրածելու է 140 ցենտներ, այսինքն 0,7 հեկտար տարածություն, յերք մի հեկտարից ստացվում է 200 ց. արոտ): Բաժանելու համար նրանք չափվում են քայլերով և նշանակվում վորեւե նշանով (հնձած տեղով, խոտերը կապելով և այլն):

Նախ քան անասուններին նոր արոտատեղ տանելը, հարկավոր է նրանց մոտավորապես 2 ժամ (առավոտից և ճաշից հետո) պահել նախորդ օրերի արածած տեղերում, վորպեսզի անասուններն ուտեն արոտի մնացորդները:

Յեթն անասուններն արածեցվում են իր ժամանակին, յերբ խոտը փափուկ է և մատաղ, մնացորդ չի մնա և անասունները վորքերով չեն փչացնի արոտը: Մնացորդներ լինում են այն ժամանակ, յերբ բույսերն սկսում են կոպտանալ: Ինչպես ցույց տվի փորձը, 1932 թվին Երոնյան շակո ցեղային տնտեսության մեջ անասուններին յեզիպտացորենի վրա արածացնելիս մնացորդներ չեղան 15 որվա ընթացքում: Արածման հետագա 10 որում այդ մնացորդների քանակը շատ չըջի:

երի Հաճարի վրա մնացորդներ յեղան 10 որում, իսկ 15 որում անասունները քրվեցին ուրիշ տեղ, վորովհետև մնացորդները կազմում էին արոտատեղի բերքի 40 տոկոսը:

Հաճարի կարծիքներ են լավում այն մասին, թե ցանովի խոտերի վրա անասուններին արածացնելու համար հարկավոր է շատ հովիվներ նշանակել, վոր շատ կեր է վորանակոխ լինում և վոր մեկ հեկտարի վրա անասուններին չես կարող պահել որվա ընթացքում: Այս մտքերն արդյունք են գործին անտեղյակ լինելուն, հաճարի նայելի դասակարգային բեռնամու կողմից են տարածվում: Խորհանտեսությունների գործնական կյանքը բոլորովին ուրիշ բան է ստանում:

Յանովի արոտատեղերում նախքան քանակությունը չի պահանջվում և հասնում է 100—200 գլխի: Լրացուցիչ հովիվներ չեն պահանջվում և նախքան, ընտելանալով, միանգամայն հանգիստ առաջանում է (այն է Նախքան, ընտելանալով, միանգամայն հանգիստ առաջանում է (այն է Նախքան՝ կանգնում է) և միայն առջևից յերկու հովիվ չեն թողնում, վոր ճիշտ՝ կանգնում է) և միայն առջևից յերկու հովիվ չեն թողնում, վոր անասուններն առաջ անցնեն՝ առանց իրենց առջևի խոտն արածելու:

2—2¹/₂ ժամվա ընթացքում անասունները կշտանում են առանց ավելորդ շարժումների, վորից հետո քրվում են նախորդ օրերի արածած տեղը՝ պաակելու և վորոճալու: Ճաշից առաջ կամ յերեկոյան նախքան նորից սկսում է արածել 2—2¹/₂ ժամ:

Փորձերը ցույց են տվել, վոր հմուտ արածեցման դեպքում խոտի մնացորդներ կամ վորանակոխված փչացած մասեր չեն լինում, կամ յեթն լինում են, ավելի քիչ, քան բնական արտադրյալներում: Անասունների նախքան համար միանգամայն բավական են՝ որական հատկացված հողամասը և նախորդ օրերի 2—3 հողամասերը: Յեխոտ յեկանակին, անձրևային օրերին յնարկ է չի կարելի արածեցնել փափուկ հողի վրա: Այսպիսի դեպքերի համար անհրաժեշտ է հենենալ խոտան հողի մի փոքրիկ մաս, վորը միշտ կգտնվի խորհանտեսություններում ու կրտնտեսություններում (ձորեր):

Յանովի արտադրյալներն ողտազործելիս նրանց կորստի դեմ կովելու հիմնական միջոցառումները հետևյալներն են:

Ժամանակին սկսել արածումը:
Պահպանել արածման տեխնիկական կանոնները (անասուններն արածելիս առաջանում են քրվի Ֆրոնտով, նրանք չպետք է անցնեն նը քանակված հողամասից, պետք է արածեցնել նախորդ օրերի մնացորդը, նոր արածվելիք հողամասերի վրա անասուններին թողնել զգուշությամբ):

Արտադրյալների կուլտուրաների բերքը մոտավորապես բերված է աղյուսակում, սակայն, որական արածվելիք տարածությունները ճիշտ վորոշելու նպատակով, անհրաժեշտ է կատարել արտադրյալների բերքի հաշվառք, նրանց ողտազործման ժամկետի սկզբում և կեսին:

Յրա համար հարկավոր է հեռել 50 քառակուսի մետր տարածութեամբ
խոտ և կռելու այս կռելի համաձայն վարչական և մեկ հեկտարից սուս-
վող կանաչ խոտի բերքը:

ՎԵՐԱԲՈՒՅՍԵՐԻ ՍԵՆՍՈՒՄԸ

Կերամթերման անհնարով մեղ կանաչ խոտով կերի սիրտունն և
խրամաճանդում, աշտարակներում և կիսաշտարակներում:

Սիրտունը գեղազուկ կերի վորակը թիչ և կարված անձրից, յե-
ղանակից: Սիրտը նպաստավոր ազդեցութեան և ունենում անասուն-
ների մարսողութեան վրա, ավելացնում և կրկնելի կաթը անասուննե-
րը նրան ուտում են արտրճակով և առանց մացորդ Մողկերու Գան-
պանիս՝ սիրտը թիչ կորուստ և ավելորդութեաններ և ունենում:

Աչքի առաջ ունենալով սիրտի այս ստավիլութեանները, կյու-
թալի և զժվարութեամբ չորացվող կերաբույսերը պետք է սիրտունը
կարճ ժամանակիվ ընթացում սիրտունը լայն չափով տարած-
վի և Թորհրդային Միութեան մեջ սիրտն արտադրութեամբ ճանաչվի
և վորակն անփոխարենի և ողտավիտ կեր:

Երազրված ևր 1932 թվականին Միութեան մեջ սիրտն 15 միլիոն
տոնն կեր (1931 թվին—10 միլիոն), Հյուսիսային Կովկասում պետք է
սիրտն մեկ միլիոն 900 հազար տոնն՝ անցյալ տարվա 700 հազար տոն-
նի դիմաց: Եւրոպայի սիրտունն ավելի և ավելի մեծ նշանակու-
թեան և ստանում:

Հողմողլումտի վորոշման համաձայն, յուրաքանչյուր խորհանտե-
սութեան պետք է պատրաստե 3 տոնն, կաթնագրանջային ֆեր-
մա—2 տոնն և յուրաքանչյուր աննատական—1 տոնն սիրտ ամեն մի
կովի համար:

Անասուններին սրական արվող սիրտը պետք է կաղմի բոլոր
մայած կերերի 30—45 տոկոսը (ըստ աննատարութեան):

Սիրտման կյութեանը նրանումն և կայանում, վոր սիրտովող կե-
րաբույսերը թթվում, կծորվում են սովորական աչքով աննկատելի
մանրագույն կյակներին—կաթնա-թթվաուսային միկրոօրգանի միջոցով:
Սիրտի մեջ նրանք ընկնում են բույսերի հետ միասին:

Սիրտման հիմնական խնդիրն է նպաստավոր պայմանները ստեղծել
կաթնա-թթվաուսային միկրոօրգանի կյանքի համար, վորանք արտ-
ադրութեամբ բազմանում են սիրտովող կերաբույսերի մեջ:

Կաթնա-թթվաուսային բակտերիաների կյանքի և զարմունեա-
թեան հետևանքով բույսերի կյութի մեջ պարունակվող շաքարը վերա-
փոխվում է կաթնաթթվաուսային վորը կերին տալիս և թթու համե հոտ և
դառապանում է նրան բորբոսանիլուդ ու փչանալուց: Այսուհետ կաթնաթթ-

վումը 1—3 օրվա ընթացքում նեխվում է, և ևս ան սիրտունը վոր լցված
է կերամանների մեջ և մոտ և մեկ օրից ավելի տարածում է և սկը-
սում փչումալ:

Բակտերիաները սովորաբար արտադրում են ամբողջ կերի կռելի
1—20/100-ի չափ կաթնաթթվաուս և սրանից իրենք վոչնչանում են: Կաթ-
նաթթվաուսը դուրեկան համ ունի, անասունները հաճույքով են ուտում
նրան: Սիրտի վորակը վորոշվում է նայած նրան, թե նրա մեջ վոր-
չափ կաթնաթթու կա:

Վորպետի սիրտովող բույսերում կաթնաթթու առաջ գալու հարկա-
վոր է, վոր նրանց մեջ շաքար պարունակվի (մոտ 1—20/100): Առանց
շաքարի չի կարող թթվաուս կուտակվի և կերը չի թթվի:

Սիրտովող կերերի մեծամասնութեանը պարունակում է բավակա-
նաչափ քանակութեամբ շաքար, բացի բակալայարութեանից (սոյա, կորն-
պան, կաղույտ աճույտ և այլն): Առանց միմիայն բակալայարութեանը
լավ չեն սիրտվում և նրանց հարկավոր է խառնել հատիկավոր բույ-
սերի հետ (յեղիդառաջոցն, որդո և այլն):

Բացի ողտակար միկրոօրգանից, սիրտի մեջ ընկնում են վրասա-
կար—յուղաթթու, քաղցրաթթու և նեխվածքային բակտերիաներ:
Արանք սովորաբար փչացնում են կերը, տարով նրան անհաճելի համ ու
հոտ և թունավորութեան:

Սիրտունը հմտութեանը նրանումն և կայանում, վոր սիրտը չեն-
թարվի այդ վրասակար մեկրոօրգանի աղեկցութեան և նրանք չքաղմա-
նան: Նեխվածքային և քաղցրաթթու բակտերիաները կարող են
աղբել միայն այն դեպքում, յեթե սիրտի մեջ ող է մտնում ուտի
նրանց վոչնչացելու համար պետք է աշխատել վոր ողը չքանա սիր-
տից: Նրա համար պետք է պիտը ապիել սիրտի դանդվածը և աշխատել
վոր սիրտային կառուցվածքի պատերն անփոփանցելի լինեն ողի համար:

Յուղա-թթու բակտերիաները լավ են դորդանում, յերը կերը 75
տոկոսից ավելի խոնավութեան և պարունակում և դանվում է 30-ից
մինչև 40 աստիճան ջերմութեան մեջ: Այս պատճառով, յեթե ջերմու-
թեանը 30 աստիճանից պակաս լինի, իսկ խոնավութեանը—մոտ 65—
70/100, վրասակար բակտերիաները չեն աղբի:

Սիրտման համար վաղորդ պատրաստվում են սիրտային կառու-
ցումներ, —աշտարակներ, փսսեր, խրամաճանդ, վորտեղ չեն կարող
ված, վորտեղի սիրտի դանդվածն ամառը նախ Աշտարակի պատերը
պետք է աջնան հաստ լինեն, վոր մեծը սիրտը չառելի Սիրտային
շինքերը կառուցվում են անասնանոցին մատիկ:

Մատիկ տաքիներում սիրտային ղլխավոր կառուցվածքը կլինի
խրամաճանդ: Եւ փորվում է տիմո կողի մեջ: Յեթե կողը խիճու է, փր-
կառուցում է նրան բորբոսանիլուդ ու փչանալուց: Այսուհետ կաթնաթթ-

րուն կամ ավազխանն, խրամանները պիտի պատել հարկով, աղյուսով, տախտակներով: Հակառակ դեպքում պատերն հողը կթափվի և կանպակքացնի սիրտը: Սովորաբար խրամաքը լինում է հեռեկալ ծավալով.—խորութիւնը—2—2½ մետր, հատակի լայնութիւնը 2½ մետր, մակերևութի լայնութիւնը—3 մետր, յերկարութեանը—13-ից մինչև 30 մետր: Խրամաններն ընդ որ անկյունները պետք է կտրացվեն:

Բացի ծածկելու համար անհրաժեշտ նյութեղանկից, խրամանն օրքիջ վոչ մի նյութեղանկի պահանջում: Խրամանները փորելիս պետք է աշխատել վեր դարձն արագ գնա և աշխատանքը հեշտանա: Խորհրդային Միութեան գործարաններն սկսել են ձիւ և արակառային բաներ արտադրել: Սովորական, մեկ կորդուստնի գուլթանը հեշտացնում է արագացնում է փորվածքը: Հողը գուրս է թափվում խրամանի յերկու ծայրերից լցվում է նրա յերկարութեամբ:

Խրամանի պատերն անպայտն պիտի ձեւվեն կավի բարակ շերտով: Հողը պետք է խրամանի ծայրերից 1/3 մետր մի կողմ կիտի: Վորպեսզի չթափվի նրա մեջ և չփշացնի սիրտը:

Բացի խրամաններից, մեծ չափով տարածվում են նաև աշտարակները: Կան հատուկ գործարաններ, վորոնք պատրաստում են ստանդարտային աշտարակի փայտյա մասեր, վորոնք ուղարկվում են կուլանտեթյուններն ու խորհանտեսութեանները, այստեղ միացվում են և զրգում հառակապես պատրաստված հիմքի վրա: Ավելի լավ են քարն և աղյուսե աշտարակները ցեմենտի վրա: Աշտարակները տեղավորում են 100-ից մինչև 300 տոնն սիրտ:

Սիրտելուց առաջ շենքի պատերը պետք է ախտահանվեն,—նըրանց վրա պետք է շող արվի 1/3 կգր նավթի, 1 կգր կրի և 2 գուլջրի լուծույթ: Նախորդ տարվա սիլասի Բնացորդները պետք է հորվաքվեն:

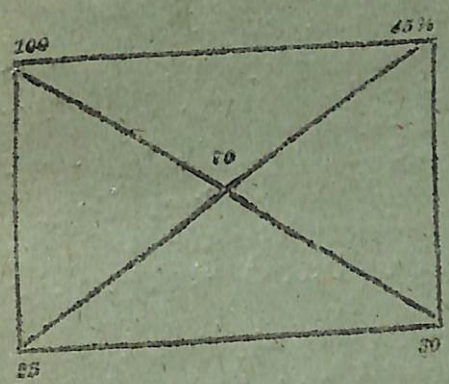
Սիրտը սկսում են լցնել հենց վոր անի կերպուսը: Սիրտի համար պետք է ոգտագործվեն վոչ միայն ցանովի խոտերը, սիրտի համար արված հատուկ ցանքերը—սորգո, յեղիպապորեն, արևածաղիկ և այլն,—այլ և ընդ որ մուլախոտերը (յեթեն նրանց մեջ թունավորներ չկան): Հյուսիսային կովկասի պայմաններում նրանք սովորաբար պատրաստ են լինում սիրտելու համար հունիսի սկզբներին: Հենց այդ ժամանակ էլ պիտի սկսել սիրտումը և շարունակել կատարելով ու դերակառուցելով պլանը:

Մուլախոտերի սիրտման համար կազմակերպված քրիզադը այնուհետև տնցնում է ցանովի խոտերի սիրտման: Հարկավոր է սիրտումը դուրսկել խոտահնձին, այն հաշվով, վոր անձրեի տակ ընկած խոտն խսույն և յեթ սիրտվի: Սակայն պետք է հիշել, վոր չի կտրելի սիլասով կիտայու կամ փրած խոտը:

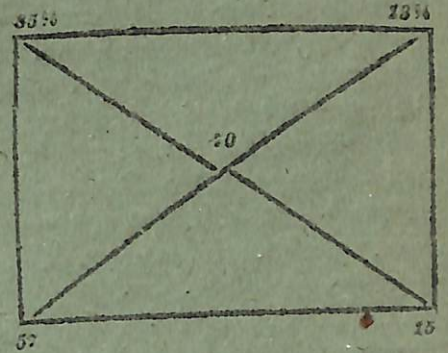
Սիլասային շենքերը լիցնելիս հարկավոր է պահպանել հեռեկալ կանանները:—

1) Յուրաքանչյուր լույս սիրտել այն ժամանակ, յերբ նահասունացել է սիրտի համար (յերբ պարունակում է բավականաչափ սննդարար նյութեր և ունի 68-ից մինչև 75 տակոս խոնավութեան): Պետք է վճարակամապես վերացնել անցյալ տարի տեղի ունեցած այն դեպքերը, յերբ սիլասում ելին հնձած և յերկար պահված բույսերը: Յերկար պահելու դեպքում սննդարար նյութերի կեսից ավելին կորչում է և այգպետով տուժում է սիրտի վորակը: Յերբեմն սիլասային կուլուրն և այգպետով տուժում է սիրտի վորակը, արևածաղիկ և այլն) յերկար լանները (կատույս տավույս, կորնգան, արևածաղիկ և այլն) յերկար պահվելու դեպքում համարյա 100 տակոսով կորցնում են իրենց տերևները, այսինքն բույսի ամենատարմեցավոր և սննդարար մասը ստափի կոշտանում են ու գնդանում:

Սիրտվող բույսերի խոնավութեանը պետք է լինի 65—70 տակոս: Չոր բույսեր սիրտելու դեպքում պետք է շուր լցնել մինչև վոր նրանց խոնավութեանը հասնի 70 տակոսի: Սուանց շուր ավելացնելու սիրտումը լավ չի լինում և սիրտը վտուվում է: Հաշիվները հեշտացնելու համար, այստեղ բերում ենք շատ հասարակ սքեմաներ, վորոնք մտաչելի յեն յարագանչյուր կուլանտեսականին, սիրտային գանդվածի աննորմալ խոնավութեան դեպքում ավելացվող ջրի քանակը վորոշելու համար:

Սքեմա № 1
Չարացած գանդվածին ջուր ավելացնելիս
70—Սիրտի խոնավութեանը հարմար տակ
100—Չար
45—Արեկածաղիկի խոնավութեան տակաք
25—Չրի կշտամասը
80 Արեկածաղիկի կշտամասը

Սքեմա № 2
Չամուգան խոնավութեան գանգվածներ
խոտակիս
70—Սիրտի խոնավութեանը հարմար տակաք
85—ձակեղեղի խոնավութեան տակաք
13—Հարդի խոնավութեան տակաք
67—Թփի կշտամասը
15—Հարդի կշտամասը

Պետք է նկատել մի քանակությամբ (սքեմա N 1): Մեջանշում դե-
րի հասման տեղերում գրվում է խոնավության նորմալ ասիտը, վո-
րով պետք է կատարվի սխիտումը (70 տոկոս): Վերևում, մի անկյու-
նում գրվում է ջրի խոնավությունը (100 տոկոս), մյուս անկյունում—
սխիտային զանգվածի խոնավությունն, ինչպես վոր նա կա (որինակ
արևածաղկի խոնավությունը—45 տոկոս): Այնուհետև պետք է իմա-
նաչ մեջտեղի և անկյունների թվերի տարբերությունը և վերջինս
դրել հակադիր անկյունում (1-ինը—70—45—25—գրվում է ջրի աս-
կոսի մաս, 2-րդը—100—70—50, գրվում է արևածաղկի ասկոսի մաս):
Այսպիսով մեր որինակից կադրովի, վոր արևածաղկի կշռի 30 միա-
վորին (որինակ, ցենտներին) պետք է ավելացնել նույնպիսի միա-
վորներով (ցենտներներով) ջուր, կամ, յեթև կշռաք չկա, կարելի չե-
լաքի ընդունել սոյունն ու առկանները (5 սալ արևածաղկին հարկա-
վոր է 3 տակա ջուր, ամեն մի տակաում 49 գուլ):

Մնալից նույն կերպ է լուծվում այն դեպքում, յերբ իրար ենխառ-
նվում տարբեր խոնավությամբ յերկու հուլաուբաններ (տես սքեմա N 2):

Յուրաքանչյուր անդամ պետք է հայտնի լինեն սխիտվելից բույ-
սերի խոնավության տոկոսները, իսկ նրանց համաձայն արդեն կարե-
լի չե հաշվել ավելացվող ջրի քանակը (կշռաք):

Սխիտային զանգվածի խոնավության տոկոսը վորսչելու համար,
հարկավոր է դաշտից քաղել 10 կգ բույս, լավ չորացնել վառարանի
կամ յերկաթե կտուրի վոր: Պետք է կշռել չորացածը: Կշռի պահասող
մասը հենց խոնավության տոկոսն է: Որինակ, 10 կգ թաց խոտից
մնացել է 4 կգ, ուրևն 6 կգ ջուր դուրսբերացել է, վորը կազմում է 60
տոկոս: Սրան պետք է ավելացնել 10 տոկոս, մաղամ խոնավությու-
նը—ուրևն բույսերի խոնավությունը 70 տոկոս է:

Սխիտվելից բույսերը մանր (մուս 2—3 սմ) կտրատվում են, ամառ
յիվ հավասարաչափ լցվում սխիտային օտներ: Հտակապես լավ
պետք է տափավել ծայրերն ու անկյունները: Սխիտային զանգվածը
տափվում է վտաններով, առիկներով (արտամբովկա), տրոխալի, յեզ-
ների ու ձիերի միջոցով:

Սխիտի կարողված զանգվածը տափելու ու անգամորելու համար
աշտարակներում նշանակում են սկզբում 3 հոգի, վերջում—5 հոգի:
Սրամատում, վորն ունի 15—20 մետր յերկարություն, պետք է աշ-
խատեն 6 կամ 7 մարդ, կամ 4 մարդ և մի դուրս յեղներ կամ ձիեր:
Այսչափ քանակությամբ աշխատողներ լինելու դեպքում, աշտարակի
կամ իրամատի մեկ քառակուսի մետրում տեղավորվում է 0,6—0,7
տոնն սխիտ:

Սխիտային ըրիզալի աշխատանքն այնպես պետք է կարգավորել,
վոր սխիտվեն թարմ բույսեր: Սրամատը պետք է լցվի 2—3 որում,

300 տոնն աշտարակյանք աշտարակը—5—6 որում: Ավելի լավ է մեկ
իրամատի կամ աշտարակի վրա բանեցնել 2 սխիտանափայներ:

Գիտատված բույսերը սխիտել չե կարելի: Պետք է հետևել վոր
խրամատի մեջ հողը չթափվի: Մինչև յերկու որ ընդմիջում լինելու
դեպքում սխիտային զանգվածը պետք է ծածկել ծղոտով, լավ տափ-
ափել և թրջել ջրով: Իսկ յեթև ընդմիջումը լինում է ավելի քան յեր-
կու որ, այն ժամանակ պետք է նորմալ ծածկ դնել սխիտի վրա, լց-
նելով նրա կտուր:

Սխիտային աշտարակն անպայման պիտի լցնել մինչև պատերի
վերին ծայրերը: Սրամատներում սխիտային զանգվածը դեմանից պիտի
բարձր լինի 1 մետրով: Պետք է հետևել, վոր դեմանի յերկսին զանգվա-
կույսի լայնությունը իրամատի լայնությունից ավելի չլինի: Սերը
սխիտը բարձր է դեմանից, կոշտերից պիտի ծածկել նորմալ և հողով
լցնել:

Յերբ արդեն սխիտը լցված է, հարկավոր է խոնույն և յեթ ծած-
կել: Սովորաբար սխիտի վրա լցվում է մուս 20—30 սանտիմետր շեր-
տով թուց հարդ և լավ տափավորում է: Այնուհետև սխիտը ծածկվում է—
աշտարակներում— ցարեքով, իսկ իրամատներում—մինչև 40 սմ հողով:
2—3 որից հետո հող է ծածկողը կոխկրավում է, լցվում են առաջա-
քած ձեղքերը: Այսպիսի և արվում յուրաքանչյուր 4—5 որն ամառադն
յերկու անգամ:

Իսկաշտարակները պետք է սխիտել քաղցրավուն հատիկավոր
բույսերի հետ խոնոված, մտավորապես կիտի շափ: Այդ նպատակով
տալիերի մի մասը բախայաբույսեր է տեղափոխում, իսկ մյուս մասը—
հատիկավոր բույսեր: Սխիտ լցնողների մի մասը առավել տեսակ բույ-
սերն է լցնում, իսկ մյուս մասը—յերկրորդ տեսակը: Այդ արվում է
նրա համար, վոր բույսերը լավ խոնույն իրար հետ:

Սխիտային շենքերի պատերը միշտ պիտի լինեն խոնավ, հարկա-
վոր է անընդհատ և հետդետես ջուր սրսկել նրանց վրա: Նույնպես
տնընդհատ և հետդետես թրջվում է նաև սխիտային զանգվածը, յեթև
նրա խոնավության տոկոսը նորմալից ցածր է:

Սխիտային բրկապղ բույսերը լավացած է (Գոմելի դործարանի սխիտա-
հատ մեջնաշտով աշխատելիս) յերկու մասուցողներին, 4 բեռնողնե-
րից (վորնոք բույսերը բեռնում են սխիտահատի դարակների վրա),
6—9 տեղափոխողներին (նայած թե ինչքան տարածություն կա սխ-
իտային տեղի և բույսերի տեղի միջև), 6 տափիչներից (խրամա-
տում), 1 հնձողից, 1 հողի փոխարկից (յեթև հնձվում է տրոխերիչայով
տուս), 1 հնձողից, 1 հողի փոխարկից (յեթև հնձողի փոխարկն և մեկ հողի յեկ փոց-
ներա վրա յերկու մարդ մեկ հնձողի փոխարկն և մեկ հողի յեկ փոց-
ների վրա), 1 արակափափից և 1 բրկապղից—ընդամենը 18-ից
մինչև 23 մարդ:

Սիրոսացման ժամանակ զանազան վորակավորում պահանջող աշխատանքներ են կատարվում, ուստի ղեկավարումն էլ պետք է տարբեր լինի, աշխատանքը պիտի վարձատրվի ըստ կատեգորիաների: Մասնագույնները պահանջում են վորակյալ բանջորների կատեգորիային և պատասխանատու չեն մեղենաների դրուժյան համար: Ծանր պիտի համարել մեղենաների դարակների վրա դարձողների և բեռները տեղափոխողների աշխատանքը:

1931 թվականին մի շարք խորհրդակցություններում և կուլանտեսություններում սիրոսացման սրահան արտադրությունի (վերաբերակա) միջին նորման յեղել է 30 տոննա: Միջ չեն յեղել այն քրիդայն ընդ վորոնք հարվածային արտադրությ են տվել, — որական 50 տոննա:

Յեթն սիրոսահատիչ մեղենաների պահպանություն լինի և այդ պատճառով սիրոսումն ուշանա, հարկավոր է սիրոսահատիչներն աշխատեցնել ամբողջ որը, կամ նաև դիշերը: Սիրոսումն աշխատանքը վարձատրվում է դործավորձով, ըստ սիրոսված ասանների քանակության և ըստ աշխատանքի վորակի: Այնտեղ, վորտեղ կղևաք չկա, ծանրությունը հաշվում են սիրոսի խոլանարգ մետրից յինկելով, հաշվելով մեկ խորանարդ մետրում 0,6 տոննա:

Անհրաժեշտ է ուշադրություն ցուցնել սիրոսահատիչը, հոգաարկերաբերվել դեպի նրան: Անցյալ կամպանիայի ժամանակ այդ մեղենան հաճախ շարվում էր: Չարքվելու պատճառն անուշադրություններ, անփութությունը, վատ հսկողությունը, վոր իր ժամանակին իր նամըն ու վերանորոգումը:

ՊԱՅՄԱՆ ԿՈՐԱՆՆԵՐԻ ԳԵՄ

Մինչև այժմ խորհրդակցություններն ու կուլանտեսությունները կերի մեծ կորստներ են ունեցել թե քանակի և թե վորակի տեսակետից: Գործատուների դեմ պայքարելու համար կուլանտեսությունն ու կուլանտեսությունը հաճախ խորհրդային և կուլանտեսություններին ուշադրություն են հրավիրել: Կորստներն ասանանապես շատ են կերի հայթայթման գործում, վորովհետև ժողովրդական տնտեսության այս մասը դեռ ևս տեխնիկական յետավանց է, քիչ և մեղենաչալված:

Կերի կորստներն սկսվում են կերաբույսերի համար հողը մշակելու մոմենտից և շարունակվում են մինչև կերն անտուներին տալու նրանք տեղի չեն ունենում մի կողմից կերի մթերման ու պահպանման ձևերի տեխնիկական անկատարելադործություն և մյուս կողմից՝ (և մեծ մասամբ) դոլությունն ունեցող տեխնիկական ձևերը չպահպանելու, աշխատանքի վատ կազմակերպման, անփութություն, թափփո-

վածություն պատճառով: Այստեղ նպատակովոր եղ են գտնում կուլանտեսի և նրա դործակիցների նպատարական վործերը: Կուլանտեսի ու նրա գործակիցները ձգտում են անկատարելորեն, հաճախ «ծանր» բաներով կործակակները ձգտում են անկատարելորեն, հաճախ «ծանր» բաներով կործակակները կերի հայթայթումը խորհրդային և կուլանտեսություններին: Կուլանտեսությունները համար պետք է հորստներին դեմ հաջողությունը պայքարելու համար պետք է յիտենալ, թե ինչու և վորտեղ են նրանք տեղի ունենում և վորտեղ յիտենալ ու կանխել այդ կորստները: Վորտեղ պետք է ձևանար նախատեսել ու կանխել այդ կորստները: Վարչական, տեխնիկական, հասարակական, վարչական) իր ժամանակին կորստները կանխելու համար, կանխման միջոցներն առից շուտ պիտի ձևանարկվեն, ջրն նեկց կորստների ժամանակ ձևանարկվող միջոցառումները:

Խորհրդակցության յուրաքանչյուր բանվոր, յուրաքանչյուր կուլանտեսական պետք է դիտենա, վոր աշխատանքի ընթացքում անձին մի անուշադրություն և անփութություն (վարելիս խամ թողման մի անուշադրություն և անփութություն թափփովից, մեղենաների շարվածք, վատ հաված տեղեր, սերմացուի թափվելը, մեղենաների շարվածք, վատ հարված դաշտայններն ու մշակական դեպք և այլն) նրան և բերում Միություն տնտեսաբուժություն և ամբողջ ժողովրդական տնտեսության, վոր այդ բոլորը ձևանալու կլինի միայն մեր դասակարգային թշուարում: — Կուլանտեսին Դեռ մինչև այժմ աշխատանքը վարձատրվում է ըստ արտադրանքի քանակի և քիչ ուշադրություն է դարձվում աշխատանքի վորակի վրա:

Խորհրդակցության և կուլանտեսությունների կազմակերպչական տնտեսական ամբարձրման շրջանում պետք է վերջ տալ վորակի այդ թերադնառման:

Բերեղադրերն անսոսյալան պետք է տարեկաններում մանրամասն և հաշվառ դեմատեսն աշխատանքն ըստ վորակի: Հարկավոր է վորտեղ նախադրուշացնել դորձ խափանողներին, մուլերին ու թափփվածներին, վոր քանիչը դասակարգն ու կուլանտեսականները կուլանտեսությունն ու կուլանտեսության դեկալարությունը կորստները դեմ կուլանտեսությանն ու կուլանտեսության դեկալարությունը պատակը պահպանեցելով, են վոր միայն վատ աշխատանքի համար վատակը պահպանեցելով, այլ և հասարակական ու վարչական ներդրման միջոցներով: Բողանայլ և հասարակական ու վարչական ներդրման միջոցները, վոր վերջին համարում յետևել է ջախջախիլ բանն մի յերևույթ, վոր դարող է կորստների պատճառ դառնալ: Միայն մասունքների ակտիվ մասնակցությունը կարելի չէ լուծել անասնաբուժության վերելքի յինդիքը, վոր դրված է կուլանտեսությանն ու կուլանտեսության կողմից:

Արտաբույսերի ցանկի մասնակի առևտրի, նրանց ցանկի հերթացում

Արտաբույսերի անունները	Միավորի անունը	Խանութի ցանկ			Միավորի քանակը
		Ցանկի ձևը	Ցանկի նորման կարգ-սով	Ցանկի լավագույն ցանկաձևը	
Արտաբույսեր խոտի չնվարատանդերի համար					
1. Դարձակ աղան վիկա վարսակի հետ	94	Համաարած շաբրացան	130 (80 + 80)	Վազ ցանկոչ հացի հետ	4
2. Վարսակ	63	"	140	"	—
3. Աղանաղան հանաղ	92	"	130	անպահեմբեր	3
4. Յեղիպուսպրեն	80	"	80-100	աղբիկ վերջը	5
5. Սարգս	84	"	25	մայիսի սկիզբը	2-3
6. Սուզանիկա	88	"	20	"	2-3
7. Մոյա	86	"	80-100	"	3
8. Մուզա	94	"	—	"	—
9. Մոյաի և յեղիպուսպրի քանակաբաշխում	—	"	(50 + 30) 80	"	3-4
10. Կարգույա ապույա	88	"	18	ապրիլ	1-2
Արտաբույսեր սիլոսի համար					
1. Յեղիպուսպրենն առանց շաբրանի փորելու	—	Հայնաչ, 6 սմ, կամ 80	20	աղբիկ վերջը	5
2. Սարգս	—	"	17	"	20
3. Արեվմաղիկ	95	"	7	ապրիլ	3-4
4. Գեանատան	—	"	800	աղբիկ սկիզբը	6
5. Սոյա, առանց շաբրանի փորելու	—	համաարած շաբրացան	80	մայիսի սկիզբը	3

Երկրագործական սեռերի խորհրդանշանը հյուսիսային կողմում

Կիսաշաբալի ցանկ				Չարալի ցանկ			
Ցանկի ձևը	Ցանկի նորման կարգ-սով	Ցանկի լավագույն ցանկաձևը	Միավորի քանակը	Ցանկի ձևը	Ցանկի նորման կարգ-սով	Ցանկի լավագույն ցանկաձևը	Միավորի քանակը
—	—	—	—	—	—	—	—
համաար. շաբր.	190	վ. ցան. հացի հետ	4	համ. շաբր.	120	վ. ցան. հ. հետ	5
"	120	աղանաղան վերջը	3-4	"	110	անպա. սկիզբ	4
լայնաչ. 6 սմ.	60	անպա. սկիզբ	6	լայնաչ. 60 սմ.	50	աղբ. վերջը	6
"	20	աղբիկ վերջը	2-3	"	15-20	"	3-4
"	18	աղբիկ վերջը	2-3	"	15	մայիսի սկիզբ	3
"	60	մայիսի սկիզբ	3-4	"	45-50	"	4
համ. շաբր.	18	"	3	"	15	"	4
լայնաչ. 60 սմ. համաար. շաբր.	45+25 =70	աղբիկ վերջը	4	"	40+20 =60	"	4
"	16	վ. ցան. հացի հետ	2	"	14	վ. ցան. հ. հետ	3
լայնաչ. 80 կամ 80	17	աղբիկ վերջը	6	լայնաչ. 60 կամ 80 սմ.	14	աղբ. սկիզբ	6
"	14	"	2-3	"	10	աղբիկ	3
"	8	աղբիկ	4	"	5	"	4
"	700	աղբիկ սկիզբ	7	"	600	աղբիկ սկիզբ	6
"	60	մայիսի սկիզբ	3-4	"	50	աղբ. վերջը	4

Կարգադրված 4244 փոփոխումներ հանդիսանում են հետևյալից՝
 1. Կարգադրված 4244 փոփոխումներ հանդիսանում են հետևյալից՝
 2. Կարգադրված 4244 փոփոխումներ հանդիսանում են հետևյալից՝
 3. Կարգադրված 4244 փոփոխումներ հանդիսանում են հետևյալից՝
 4. Կարգադրված 4244 փոփոխումներ հանդիսանում են հետևյալից՝
 5. Կարգադրված 4244 փոփոխումներ հանդիսանում են հետևյալից՝
 6. Կարգադրված 4244 փոփոխումներ հանդիսանում են հետևյալից՝
 7. Կարգադրված 4244 փոփոխումներ հանդիսանում են հետևյալից՝
 8. Կարգադրված 4244 փոփոխումներ հանդիսանում են հետևյալից՝
 9. Կարգադրված 4244 փոփոխումներ հանդիսանում են հետևյալից՝
 10. Կարգադրված 4244 փոփոխումներ հանդիսանում են հետևյալից՝

Կարգադրված համար	Վերջին համար	Վերջին ամիս	Վերջին օր	Վերջին րոպե	Վերջին վայր	Վերջին անուն	Վերջին աստիճան	Վերջին աստիճանի համար	Վերջին աստիճանի անուն
1	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
2	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
3	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
4	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
5	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
6	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
7	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
8	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
9	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
10	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09

Կարգադրված 4244 փոփոխումներ հանդիսանում են հետևյալից՝

Կարգադրված համար	Վերջին համար	Վերջին ամիս	Վերջին օր	Վերջին րոպե	Վերջին վայր	Վերջին անուն	Վերջին աստիճան	Վերջին աստիճանի համար	Վերջին աստիճանի անուն
1	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
2	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
3	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
4	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
5	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
6	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
7	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
8	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
9	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09
10	20	09	09	02	20-09	20-09	20-09	20-09	20-09

Մանկիկների սոցիալիստական անտոնապոետիկայի համար՝ կերպերի ամուր քաղա	3
Պատարայների ցանրոնի նշանակությունը	4
Ներքալայների խմբերի բաժանումն ըստ յերկրամասի գոտիների	9
Ներքալայների մշակման անխնիկան	
Մուշանկա	16
Ծագար	17
Երբզ	19
Ձեղիգապարեն	20
Վիլա	23
Աշունացան համար	27
Բազմալայ կերպարայները	
Պոյա	29
Ասիույս	30
Կաղարցիս	34
Ցեքեցնակ	36
Ժիանյակ	38
Նրապոն	40
Կարնգան	40
Միջին մշակիչ կարգավոր անտոնիկներն արածայնիկա համ կնձիկա համար	44
Կորնգանի մշակումը սերմացույի համար	45
Ներքալայների կառուցումը	49
Ներքալայների տեղը ցանքադաշ. մեջ	50
Ներքալայների խոտի բերքաճաճաբը	51
Ցանրի բաժանակը պետք է հաշվի տանել յերգանակը	52
Կառանձին պետք է վաղուրք պատրաստ լինել	53
Հունձ	55
Փայտուճ	57
Պատի դիզումը զարտում	57
Պատի դիզումը մշակման տեղում	61
Բակկալարայները, յեղիգապարենի և սորգոյի շրթացման անանձնաճանա	66
հույթյունները	
Կախարչագրություններ և միջնդասումներ անձին յերգանակին խոտ շրթացնելիս	67
Կառանձին դիկաճարությունը	68
Իրված խոտի հաշվադրը	69
Ներքալայների ուղտադրումն իջրի արտ	71
Ներքալայների սելսուսից	80
Պայքար կարտաների դեմ	82
Համկլված 1-ին	88
Համկլված 2-րդ	90

Отв. редактор
В. К. Цовети
Техн. редактор
Г. М. Мерцарьян

2938

ԲС-85

Сдано в наб. 17/XII 1932 г.
Сдано в печ. 5/1 1933 г.
Объем 5 1/2 печ. листа
Тираж 1500 экз.

«Ազգային գրադարան»
ML0280531

17.115

85572

907

ԳԻՆԸ 1 ՈՒՌ.
Цена 1 руб.

На армянском языке

ФИСЕНКО И СИНИЦЫН
КОРМОВЫЕ ТРАВЫ И
СИЛОСОВАНИЕ

ИЗД-ВО „СЕВЕРНЫЙ КАВКАЗ“

ԳՐԱԳՑԱԾԱՅԵՐ

ԿՈՍՏԱՆԳՆՈՒԼԻ, ՄՈՍԿՎԱԿԱՆՈՒ ՓՈՒ. 53

ԳՐԱԿԵՆՏՐՈՆ (ԿՆԻԳՈՑԵՆՏՐ)